

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Petr Jambor

**Oznamování trestných činů a jeho
kriminologický význam**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12.9. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 360 707 znaků včetně mezer.

podpis

V Praze dne 12.9. 2023

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce, JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D., za cenné podněty, ochotu a vstřícnost, rovněž děkuji svým blízkým za trpělivost a podporu. Poděkování patří též Odboru komunikace a vnějších vztahů Policejního prezidia České republiky, Analytickému a legislativnímu odboru Nejvyššího státního zastupitelství, a to ohledně vstřícnosti při poskytování požadovaných informací a zodpovězení dotazů.

Obsah

Úvod	0
1. Oznamovací činnost: oznamovací právo a oznamovací povinnost.....	2
1.1. Oznamovací povinnost fyzických a právnických osob.....	4
1.2. Porušení oznamovací povinnosti: přečin neoznámení trestného činu	4
1.3. Oznamovací povinnost státních orgánů v režimu § 8 odst. 1 TrŘ.....	7
2. Oznamování trestných činů a trestní řízení	9
2.1. Zásady trestního procesu související s oznamovací činností	11
2.1.1. Výjimky ze zásady legality, zásada oportunity	12
3. Přijímání podnětů orgánem činným v trestním řízení.....	14
3.1. Povinnost orgánů činných v trestním řízení přijímat trestní oznámení	15
3.1.1. Přijímání trestních oznámení a podnětů ve světle interních předpisů	16
3.1.2. Doporučený postup policistům při přijímání trestních oznámení s ohledem na oznámení bagatelní kriminality.....	19
3.2. Úkony následující po přijetí trestního oznámení.....	19
3.2.1. Povinnost sepsat protokol a úřední záznam.....	21
3.2.2. Úřední záznam o zahájení úkonů v trestním řízení.....	21
3.2.3. Podání vysvětlení, úřední záznam o podaném vysvětlení	24
3.2.4. Povinnost dostavit se k podání vysvětlení, právo odepřít vysvětlení	26
3.2.5. Křivé vysvětlení.....	27
4. Trestní oznámení a trestněprávně relevantní podněty.....	29
4.1. Trestní oznámení jako podání	29
4.1.1. Trestní oznámení jako důkazní prostředek	32
4.1.2. Vyřizování trestních oznámení, založení trestního oznámení	32
4.1.3. Rozdělení trestních oznámení dle jejich obsahu.....	34
4.2. Anonymní podnět.....	35
4.3. Právo na účinné vyšetřování: má oznamovatel právo na zahájení řízení?	36
4.4. Soukromá a subsidiární žaloba	39
4.5. Zneužití trestního oznámení.....	42
4.6. Soukromoprávní odpovědnost za lživé trestní oznámení.....	44
5. Trestné činy související s oznamovací činností	46
5.1. Nepřekažení trestného činu	46
5.2. Vydírání oznámením trestného činu.....	48

5.3.	Poškození cizích práv trestním oznámením	49
5.4.	Křivé obvinění	50
6.	Oznamovatelé trestné činnosti	53
6.1.	Svědék.....	53
6.1.1.	Svědék jako oznamovatel trestného činu.....	55
6.2.	Pachatel jako oznamovatel trestného činu: oprávnění oznámit vlastní trestnou činnost.....	56
6.3.	Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního hlediska.....	60
6.3.1.	Oběť trestného činu v pojetí ZOTČ.....	61
6.3.2.	Zvlášť zranitelné oběti	62
6.3.3.	Zmocněnec poškozeného, důvěrník a význam pro oznamovací činnost...	64
6.3.4.	Poškozený jako oznamovatel trestného činu	65
6.3.5.	Oběť jako oznamovatel trestného činu a zvláštní povinnosti OČTŘ	66
7.	Viktimologické aspekty	68
7.1.	Viktimologie.....	68
7.1.1.	Oběť trestného činu z pohledu viktimologie	68
7.1.2.	Viktimizace.....	71
7.1.3.	Dopad trestného činu na oběť	75
7.1.4.	Vulnerabilita	77
7.1.5.	Viktimnost	77
7.1.6.	Syndromy viktimizace	77
7.1.7.	Specifické syndromy viktimizace.....	79
7.1.8.	Problém předstírané viktimizace: syndrom falešné viktimizace	81
7.2.	Druhotná újma aneb sekundární viktimizace	83
7.3.	Metodika o identifikaci obětí trestných činů RVPPK.....	85
8.	Oznamování trestných činů z kriminologického pohledu.....	89
8.1.	Neoznámení trestného činu: jedna z příčin latence kriminality	91
8.1.1.	Psychologické aspekty neoznámení trestného činu	93
8.2.	Změna koncepce oznamovací povinnosti, snížení latence kriminality?.....	97
9.	Povinnost mlčenlivosti a oznamovací činnost	99
9.1.	Povinnosti mlčenlivosti zdravotníků versus oznamovací povinnost	100
9.2.	Konflikt oznamovacího oprávnění s povinnou mlčenlivostí	102
9.3.	Ohlašování trestných činů mimo rámec oznamovací povinnosti, § 8 odst. 5 TrŘ.....	103
9.4.	Poskytování trestněprávně relevantních informací – porušení povinné mlčenlivosti?	104

9.5. Trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji	105
9.6. Speciální oznamovací povinnosti: oznamovací povinnost u ohroženého dítěte	106
9.6.1. Speciální oznamovací povinnost a povinnost mlčenlivosti dle daňového řádu	108
9.6.2. Speciální oznamovací povinnosti v režimu zákona o Policii ČR a ZZS .	109
9.7. Povinná mlčenlivost sociálních pracovníků	109
9.8. Povinnost mlčenlivosti advokátů	110
10. Srovnání české a slovenské úpravy oznamování trestných činů.....	113
Závěr	117
Seznam zkratk.....	120
Seznam literatury	122
Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	134
Abstrakt	135
Abstract.....	136

Úvod

Oznamování trestných činů představuje činnost, jejíž podstatou je poskytnutí trestněprávně relevantních informací orgánu činnému v trestním řízení (OČTŘ), který v tomto důsledku může zahájit trestní řízení. Oznamovací činnost pomáhá naplňovat účel trestního řízení – náležité zjištění trestných činů a potrestání jejich pachatelů,¹ je výrazem účasti veřejnosti na odhalování trestných činů a jejich pachatelů. Ochrana společnosti před trestnou činností a jejími pachateli patří mezi náležitosti zajištění základních funkcí státu – ochrany veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti. Aby mohl stát tuto úlohu plnit; zjišťovat trestnou činnost, její pachatele, spravedlivě je potrestat a chránit společnost před kriminalitou, potřebuje se dozvědět o tom, že se skutek stal. U nejzávažnějších trestných činů proto zavedl povinnosti překazít a oznámit trestný čin. Vedle trestných činů, na něž se vztahuje povinnost překazít a oznámit trestný čin, je velká část trestné činnosti oznamována osobami dobrovolně, na základě oznamovacího oprávnění. Ochotu oznamovat trestnou činnost ovlivňuje mnoho faktorů. Mezi nejmarkantnější patří druh trestné činnosti, vztah mezi pachatelem a obětí či svědkem, důvěra občanů v instituce (zejména Policii ČR a státní zastupitelství), předešlá zkušenost s OČTŘ a jejich přístupem.

Oznamování trestné činnosti je provázeno veřejným zájmem. Pokud nedojde k ohlášení trestného činu, nemůže dojít ani k odhalení trestného činu a jeho pachatele, nezískal-li policejní orgán či státní zástupce o trestněprávně relevantní skutečnosti poznatky z vlastní činnosti. Neoznamování trestných činů, respektive neochota oznámit trestný čin, se potom odrazí v nárůstu latentní kriminality, přičemž vysoká latence není žádoucí, jelikož značí selhání státu a společnosti při odhalování trestné činnosti a jejich pachatelů, ale také nezajištění bezpečnosti a ochrany společnosti před kriminalitou.

Skrytá kriminalita je závažná rovněž z hlediska rizika reviktimizace oběti, nevyhledání odborné pomoci, pokračování v páchání trestné činnosti. Lze shrnout, že součinnost veřejnosti je stěžejní k tomu, aby se OČTŘ dozvěděly o trestněprávně relevantních skutečnostech, ale také aby mohlo vůbec dojít k zahájení trestního řízení a naplnění jeho účelu. Oznamování trestných

¹ „Smyslem a účelem trestu je v nejobecnějším významu ochrana před kriminalitou. Žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, což znamená, že nesmí být prostředkem řešení jiných společenských problémů.“ Nález Ústavního soudu 23. 4. 1998, sp. zn. IV ÚS 463/97: „Trest ukládaný pachateli v sobě spojuje jak moment trestní represe a prevence ve vztahu k němu samotnému (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence). Prevenci i represí je třeba chápat v každém individuálním případě vyváženě, neboť jenom potom individuální prevence působí jako prostředek prevence generální. Jde totiž o to, že generální prevence, která vychází z prevence individuální, má zajistit ochranný efekt ve vztahu k ostatním potenciálním pachatelům – platná právní úprava tak výslovně zdůrazňuje závislost generální prevence na prevenci individuální, a dále že individuální prevence je chápána jako nástroj generální prevence.“

činů představuje komplexní problematiku, která přesahuje odvětví trestního práva hmotného a procesního, úzce souvisí s viktimologií, forenzní psychologií a kriminologií. Předkládaná práce se zabývá popisem úpravy oznamování trestné činnosti – oznamovací povinnosti, oznamovacího práva, institutů trestního oznámení a jiných podnětů, věnuje se také významu oznamovací činnosti pro zahájení trestního řízení a následnému postupu OČTŘ.

Součástí problematiky oznamovací činnosti je rovněž zneužívání trestního oznámení, zahlcování OČTŘ neopodstatněnými podáními, poskytování lživých informací OČTŘ či syndrom falešné viktimizace. Pozornost je věnována také osobám, které jsou nejčastějšími oznamovateli trestné činnosti a jejich procesnímu postavení. Samostatná kapitola je dále vyčleněna pro viktimologické a kriminologické aspekty, které jsou zásadní pro objasnění neoznamování trestné činnosti, vyšší latence, zejména s ohledem na trestnou činnost, kde jediným svědkem a potencionálním oznamovatelem je oběť.

Předposlední kapitola je zaměřena na problematiku povinné mlčenlivosti, její úpravy, věnuje se rovněž konfliktům povinné mlčenlivosti s oznamovací činností, včetně nedostatků vyplývajících ze střetu povinné mlčenlivosti s aktivní oznamovací činností mimo rámec oznamovací povinnosti. Poslední kapitola porovnává českou a slovenskou úpravu oznamovací činnosti, zvláště s ohledem na oznamovací povinnost. Vedle popisu oznamování trestné činnosti nejen z roviny trestního práva si práce klade za cíl poukázat na problematické aspekty současné úpravy, včetně možnosti jejich řešení v rámci úvahy *de lege ferenda* o změně koncepce oznamovací povinnosti podle § 368 odst. 1 TrZ.

1. Oznamovací činnost: oznamovací právo a oznamovací povinnost

Oznamovací činnost představuje jednání osob, v jejímž důsledku získávají OČTŘ poznatky o trestněprávně relevantních skutečnostech. Předně je třeba zdůraznit, že v našem právním řádu neexistuje všeobecná oznamovací povinnost ohlašovat kterékoli trestné činy.² Oznamovat kterýkoli trestný čin, respektive trestný čin nespádající do výčtu § 368 odst. 1 TrZ, lze na základě oznamovacího práva, které náleží každému (právo oznámit trestný čin má kterákoli fyzická osoba, právnická osoba i státní orgán). Toto oprávnění se dovozuje z ustanovení § 1 odst. 2 TrŘ upravující oprávnění občanů pomáhat k dosažení účelů trestního řízení, přičemž účelem trestního řízení je náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů.³

Ovšem ani oznamovací oprávnění není zcela bezbřehé. V některých případech se střetává se státem uloženou či uznanou povinnou mlčenlivostí, je-li oznamovatelem subjekt vázaný povinnou mlčenlivostí. K odhalování trestné činnosti do vysoké míry napomáhá veřejnost. Jelikož není v moci státních orgánů zjišťovat veškerou státní činnost, je veřejnost motivovaná k oznamovací činnosti nejen skrze oznamovací právo, ale především díky uložené oznamovací povinnosti.⁴

OČTŘ nemají pasivně vyčkávat na trestní oznámení, aby mohly zahájit úkony trestního řízení, ale mají vyvíjet vlastní činnost k odhalování trestných činů a jejich pachatelů. Přesto se OČTŘ většinou neobjedou bez trestněprávně relevantních informací, součinnosti oznamovatelů a dalších osob (výpovědi svědků, poškozeného), aby mohlo dojít k náležitému prověření a objasnění okolností nasvědčující spáchání trestného činu. Oznamovací činnost je zde rozdělena na oznamovací právo jakožto oprávnění každého podílet se na oznamovací činnosti, které je nevynutitelné státní mocí, a oznamovací povinnost. Oznamovací povinnost představuje nutnost učinit trestní oznámení o spáchaném trestném činu pod hrozbou sankce. Nejzávažnější sankcí je trestní odpovědnost za neoznámení trestného činu, která nastává při porušení oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob dle § 367 a § 368 TrZ. V ostatních případech – u porušení speciálních oznamovacích povinností – je právním následkem administrativní odpovědnost. Oznamovací právo se týká všech trestných činů, které nespádají

² Neexistuje povinnost všech osob a institucí oznamovat všechny trestné činy, respektive podezření, že k nim došlo. srov. PÚRY, F. Poznámky k oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 163.

³ PÚRY, F. Poznámky k oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 161.

⁴ Tamtéž, s. 161.

pod taxativní výčet vztahující se k oznamovací povinnosti dle § 368 odst. 1 TrŘ, jde o dobrovolné ohlašování trestné činnosti mimo rámec oznamovací povinnosti. Význam oznamovacího práva je zásadní, a to zejména z toho důvodu, že řada závažných trestných činů nespadá pod oznamovací povinnost fyzických a právnických osob dle § 368 odst. 1 TrZ.⁵ Neoznámení zmíněných trestných činů, kterých se nedotýká oznamovací povinnost, je zcela beztrestné. Ochota oznamovat tyto trestné činy se odvíjí od důvěry v OČTŘ – důvěru v policii, ve státní orgány, předchozí zkušenosti s policejním orgánem, se státním zastupitelstvím, od vnitřních hodnot oznamovatele – svědomí, morálních hodnot, až po přesvědčení o správnosti oznamování trestných činů, ochranu společnosti před trestnými činy a jejími pachateli.

Naproti oznamovacímu právu, které není závazné a vynutitelné, stojí oznamovací povinnost. Podle okruhu adresátů lze rozlišit oznamovací povinnost fyzických a právnických osob a oznamovací povinnost speciální uloženou vybraným subjektům (vyjmenované fyzické, právnické osoby a také orgány, instituce). Oznamovací povinnost je na rozdíl od oznamovacího oprávnění vynutitelná státní mocí.

Oznamovací činnost reprezentovaná oznamovacím právem a oznamovací povinností je důležitou součástí demokratické společnosti. Zapojení veřejnosti do odhalování trestné činnosti a jejích pachatelů pomáhá čelit kriminalitě, posiluje kriminologickou prevenci a může upevňovat důvěru v právní stát a občanskou společnost.

F. Púry⁶ spatřuje důležitost oznamování trestných činů také ve formování právního vědomí a v zabránění lhostejnosti k projevům trestné činnosti. Stát není a v demokratickém právním státě ani nemá být všemocný (policejní stát). Odhalování a objasňování trestné činnosti se ve většině případů neobjede bez iniciativy fyzických a právnických osob. Oznamovací právo a povinnost jsou zároveň důležitými předpoklady účinného působení a uplatňování norem trestního práva.⁷

⁵ Mnohé z těchto závažných trestných činů, na něž se nevztahuje oznamovací povinnost v režimu § 368 TrZ, se vyznačuje i vyšší latencí – např. trestný čin pohlavního zneužití, znásilnění, nebezpečného pronásledování, nebezpečného vyhrožování, vydírání, týrání osoby žijící ve společném obydlí.

⁶ PÚRY, F. Poznámky k oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 161.

⁷ Tamtéž, s. 161.

1.1. Oznamovací povinnost fyzických a právnických osob

Povinnost ohlašovat trestné činy jiného zavazuje fyzické a právnické osoby odlišné od pachatele, pokud by se neohlášením skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, dopustily přečinu nepřekažení a neoznámení trestného činu.⁸ Musí tedy jít o trestně odpovědné osoby, na něž dopadá působnost českého trestního zákona.⁹ Oznamovací povinnost zavazující osoby tedy není stanovena přímo, ale vyplývá až z následné trestní odpovědnosti, která nastane jejím nesplněním, nejedná-li se výjimky uvedené v § 368 odst. 2 a 3 TrZ.

Nastává tudíž pouze tehdy, pokud by neohlášení trestného činu naplnilo skutkovou podstatu přečinu neoznámení trestného činu, popřípadě též nepřekažení trestného činu.¹⁰ Podstatou povinnosti je nutnost fyzických i právnických osob konat – musí včasné oznámit, že byl spáchán trestný čin spadající do uzavřeného výčtu v § 368 odst. 1 TrZ, o kterém se hodnověrným způsobem dozvěděly. Přitom není relevantní, jakým způsobem se fyzická či právnická osoba o spáchaném trestném činu dozvěděla. Vedle oznamovací povinnosti, zavazující až na výjimky všechny fyzické a právnické osoby, je třeba odlišit speciální oznamovací povinnosti, které zavazují výhradně vyjmenované osoby, orgány, instituce.¹¹

Speciální oznamovací povinnost lze dále rozdělit na aktivní a pasivní. Aktivní oznamovací povinnost představuje nutnost ohlásit určitou skutečnost bez vyzvání,¹² pasivní oznamovací povinnost představuje nutnost poskytnout požadované informace na základě výzvy určitého subjektu.¹³

1.2. Porušení oznamovací povinnosti: přečin neoznámení trestného činu

Přečin neoznámení trestného činu dle § 368 TrZ představuje trestněprávní následek porušení oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob. Z hlediska subjektivní stránky jde o úmyslný trestný čin, zavinění je vyžadováno alespoň ve formě nepřímého úmyslu,

⁸ Trestní odpovědnost právnických osob za přečin neoznámení trestného činu vyplývá z ustanovení § 7 ZTOPO ve spojení s § 8 odst. 1–5 ZTOPO.

⁹ § 10 TrZ.

¹⁰ Splnit povinnost překazit trestný čin lze dle § 367 odst. 3 TrZ totiž také jeho včasným oznámením orgánům činným v trestním řízení.

¹¹ Speciální oznamovací povinnosti – mimo oznamovací povinnost státních orgánů, vyplývající z § 8 odst. 1 TrŘ, jsou upraveny ve zvláštních právních předpisy, a to zejména v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí (ZSPOD), zákoně o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (ZZS), daňovém řádu (DR), zákoně o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Je třeba také podotknout, že u speciálních oznamovacích povinností upravených ve zvláštních předpisech jsou upraveny odchylně i subjekty, vůči kterým je činěna oznamovací povinnost. Důsledkem porušení – nesplnění speciální oznamovací povinnosti ovšem není vznik trestní odpovědnosti, ale toliko administrativní v rámci odpovědnosti za správní delikt, kárné provinění.

¹² Např. § 8 odst. 1 TrŘ, § 10 odst. 4 ZSPOD.

¹³ OČTR, orgánu sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD), např. § 53 odst. 1 ZSPOD.

subjektem je každý,¹⁴ druhovým (skupinovým) objektem je zájem na boji se zločinností – ochrana veřejného pořádku, zájem na řádném fungování orgánů veřejné moci (orgánů činných v trestním řízení); individuálním objektem je zájem na včasné oznamování závažných trestných činů. Naplnit skutkovou podstatu § 368 TrZ lze i oznámením trestného činu, které nebylo učiněno bezodkladně, pokud nedojde k zániku trestní odpovědnosti při splnění podmínek účinné lítosti § 33 TrZ.¹⁵ Objektivní stránka spočívá v nekonání fyzické či právnické osoby s oznamovací povinností – ve včasné neoznámení spáchaného (dokonaného) trestného činu z taxativního výčtu dle § 368 odst. 1 TrZ,¹⁶ o kterém se osoba rozdílná od pachatele hodnověrně dozví. Hodnověrným způsobem se rozumí takový, kdy osoba nemá důvod pochybovat o tom, že byl (predikativní) trestný čin spáchán. Oznámení musí být učiněno bezodkladně státnímu zástupci, policejnímu orgánu, voják jej může učinit též nadřízenému.

Jde o pravý omisivní delikt,¹⁷ pachatel se jej dopustí porušením povinnosti konat. Oznámit spáchaný trestný čin (tj. splnit oznamovací povinnost) přitom lze jakýmkoli způsobem – nemusí tomu být jenom skrze institut trestního oznámení, u kterého je potřeba dodržet zákonem stanovenou formu; podstatné je včasné (bezodkladné) informování příslušného orgánu, např. skrze poskytnutí trestněprávně relevantního podnětu.¹⁸ F. Ščerba¹⁹ uvádí, že neoznámení trestného činu musí spočívat v naprosté pasivitě; nedojde k naplnění skutkové podstaty neoznámení trestného činu, pokud oznamovatel podá příslušnému orgánu alespoň část informací, když si může orgán činný v trestním řízení zbylé informace dohledat.

Splněním oznamovací povinnosti by ovšem nebylo poskytnutí neúplných, obecných informací, na základě kterých by příslušný orgán ani nemohl rozpoznat, zda vůbec došlo k okolnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.²⁰ Obecná oznamovací povinnost se nevztahuje na výjimky uvedené v privilegovaných skutkových podstatách § 368 odst. 2, 3 TrZ. Ustanovení § 368 odst. 2 TrZ představuje výjimku z oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob. Nelze po oznamovateli požadovat, aby v souvislosti s plněním oznamovací

¹⁴ Trestně odpovědné fyzické a právnické osoby.

¹⁵ Při oznámení trestného činu s časovým odstupem sice OČTŘ získají poznatky o tom, že se skutek stal, značné obtíže však může působit obstarávání důkazů (pachatel zahladil stopy po spáchaném trestném činu, stopy se časem znehodnotily), dopadení pachatele (pachatel uprchl do zahraničí, skrývá se), při velkém časovém odstupu může dokonce dojít k promlčení trestného činu (tj. pachatel je beztrestný), protože důkazy s velkým časovým odstupem slábnou. Z toho důvodu je kladen požadavek na včasnost oznámení.

¹⁶ Oznamovací povinnost fyzických a právnických osob se vztahuje pouze na trestné činy z tohoto taxativního výčtu.

¹⁷ Nekonání představuje nejen neoznámení, ale i oznámení, které nebylo učiněno bezodkladně, včasné.

¹⁸ Např. telefonickým oznámením.

¹⁹ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 3105.

²⁰ Tamtéž, s. 3105.

povinnosti vystavil sebe či osobu blízkou²¹ nebezpečí újmy na životě, zdraví, jiné závažné újmy²² a trestního stíhání.

Výjimka z oznamovací povinnosti se dále vztahuje na advokáta a jeho zaměstnance,²³ pokud se o trestném činu dozví v souvislosti s výkonem advokacie či právní praxe. Advokát a koncipient jsou osobami, které mají zákonem uloženou povinnost mlčenlivosti,²⁴ obdobně tak duchovní registrované náboženské společnosti a církve. Duchovní registrované náboženské společnosti a církve jsou dle § 368 odst. 3 TrZ vyňaty z oznamovací povinnosti trestných činů uvedených v § 368 odst. 1 TrZ, pokud se o trestném činu dozví v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství či práva obdobného zpovědního tajemství.²⁵ Třetí z osob, na něž se vztahuje výjimka z oznamovací povinnosti – vedle advokátů a duchovních – jsou osoby poskytující pomoc obětem trestných činů; tato výjimka se ovšem vztahuje jenom na neoznámení trestného činu obchodování s lidmi dle § 168 odst. 2 TrZ a trestného činu zbavení osobní svobody dle § 170 TrZ, u všech ostatních trestných činů z taxativního výčtu v § 368 odst. 1 TrZ má osoba poskytující pomoc obětem trestných činů oznamovací povinnost. Při oznamování trestného činu není potřeba, aby oznamovatel znal právní kvalifikaci trestného činu, kde mu vznikla oznamovací povinnost, postačí jeho vědomí o skutkových okolnostech,²⁶ nemusí znát ani pachatele trestného činu.²⁷ U privilegované skutkové podstaty § 368 odst. 2 TrZ musí hrozit nebezpečí trestního stíhání za skutek, kterého se pachatel či osoba jemu blízká skutečně dopustili. Důvod beztrestnosti nepředstavuje pouhá obava, že OČTŘ budou v důsledku omylu trestně stíhat oznamovatele nebo osobu jemu blízkou pro trestné činy, které nespáchali.²⁸ Z důvodu poměru subsidiarity je vyloučen jednočinný souběh přečinu neoznámení trestného činu § 368 TrZ s přečiny nepřekažení trestného činu a přečinu nadřování § 367 TrZ § 366 TrZ, vyloučen je také jednočinný souběh s trestnými činy zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 TrZ a přijetí úplatku § 331 TrZ.²⁹

²¹ Osobou blízkou se dle výkladových ustanovení § 125 TrZ rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel, partner. Další osoby v poměru rodinném či obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké pouze v případě, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, pocítovala druhá osoba důvodně jako újmu vlastní.

²² Takové újmy, která je srovnatelně závažná s újmou na životě a zdraví.

²³ Naproti předešlé úpravě byl užit výraz „zaměstnanec advokáta“ umožňující podřadit širší okruh osob.

²⁴ § 21 odst. 1 zákona o advokacii (ZA), § 39 ZA.

²⁵ A contrario duchovní neregistrované náboženské společnosti či církve povinnost dle § 368 odst. 1 TrZ má, jinak i duchovní registrované náboženské společnosti/církve, pokud se dozví o trestném činu mimo zpovědní tajemství.

²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 1962, sp. zn. 7 To 010/62.

²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 1976, sp. zn. 11 To 34/76.

²⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93.

²⁹ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, 3116 s.

1.3. Oznamovací povinnost státních orgánů v režimu § 8 odst. 1 TrŘ

Významná oznamovací povinnost zavazující státní orgány k oznamování všech trestných činů, o kterých dozví, nestanoví-li zvláštní zákon něco jiného, vyplývá z poslední věty § 8 odst. 1 TrŘ. Státními orgány, kterých se tato povinnost týká, jsou všechny orgány vykonávající moc výkonnou, zákonodárnou, soudní.³⁰ Z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že oznamovací povinnost státních orgánů se vztahuje na oznamování jakékoli trestné činnosti, není stanoven žádný taxativní výčet trestných činů jako u oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob dle § 368 TrZ. Státním orgánům³¹ tak náleží široká oznamovací povinnost, musí neprodleně oznamovat policejnímu orgánu či státnímu zástupci skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu. Není ani určen způsob, jakým mají státní orgány oznamovat trestnou činnost, tudíž tak mohou činit neformálními podněty, ale i podáváním trestních oznámení. Přitom není podstatné, jakým způsobem se státní orgán o trestné činnosti dozví. Oznamovací činnost se vztahuje na veškerou trestnou činnost fyzických i právnických osob. Přestože je státním orgánům uložena široká oznamovací povinnost, naráží tato úprava na povinnou mlčenlivost spojenou s výkonem profese státních úředníků. Povinnou mlčenlivost zavazující státní orgány upravuje zvláštní právní předpis, kterým je zákon o ochraně utajovaných informací.

Na střet obou povinností reaguje ustanovení § 8 odst. 4 TrŘ umožňující odmítnout splnění dožádání a oznamovací povinnosti státních orgánů dle § 8 odst. 1 TrŘ s poukazem na zachování tajnosti utajované informace a státem uložené či uznané povinné mlčenlivosti. To však neplatí, pokud by se osoba v souvislosti se zachováním utajovaných informací, státem uložené či uznávané povinnosti mlčenlivosti, vystavila nebezpečí postihu za neoznámení či nepřekažení trestného činu, čímž zákonodárce reaguje na to, aby v souvislosti se zachováním povinné mlčenlivosti nebyly zároveň povinné osoby vystaveny hrozbě trestního stíhání za přečinu nepřekažení trestního oznámení, jelikož by došlo k přímému konfliktu práv.³²

F. Púry upozorňuje, že fyzické osoby jako představitelé státních orgánů, jež jsou zároveň vázány povinnou mlčenlivostí, mají oznamovací povinnost tehdy, pokud by

³⁰ ŠAMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1 až 156. Komentář, 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 123. srov. též PÚRY, F. Oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 163.

³¹ Otázku vyvolává problematika oznamovací povinnosti dle § 8 odst. 1 TrŘ u subjektů vykonávajících přenesenou působnost, v rámci extenzivního výkladu by se oznamovací povinnost státních orgánů měla vztahovat na všechny nestátní subjekty, na které stát přenesl výkon své působnosti, zároveň by ale mohlo jít o kolizi s ustanovením čl. 2 odst. 3 a čl. 4 LZPS, viz PÚRY, F. Oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, 164 s.

³² ŠAMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. C. H. Beck: Praha 2013, s. 141–142.

neoznámení trestného činu vyvolalo hrozbu trestního stíhání za přečiny nepřekažení a neoznámení trestného činu.³³

Ustanovení § 8 odst. 4 TrŘ se nevztahuje také na dožádané osoby (fyzické, právnické i státní orgány), které byly předtím zároveň oznamovateli. Tím se má zabránit tomu, aby osoba, která oznámí trestnou činnost, se následně dovolávala mlčenlivosti. Pokud tedy podá trestní oznámení osoba vázaná mlčenlivostí, nemůže již odmítnout součinnost s poukazem na povinnou mlčenlivost.³⁴

Výjimku z povinné mlčenlivosti týkající se poskytování informací orgánům činným v trestním řízení stanoví příslušné právní předpisy. Nestanoví-li zvláštní zákon tyto podmínky, použije se ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ umožňující vyžadovat pro účely trestního řízení informace podléhající utajení či povinné mlčenlivosti. Porušení oznamovací povinnosti podle § 8 odst. 1 TrŘ nevede k trestní odpovědnosti za neoznámení trestného činu.³⁵

³³ PÚRY, F. Oznamování trestné činnosti státními orgány, právnickými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 163.

³⁴ Tamtéž, s. 163.

³⁵ Muselo by současně s porušením § 8 odst. 1 TrŘ dojít k porušení oznamovací povinností fyzických a právnických osob dle § 368 TrZ.

2. Oznamování trestných činů a trestní řízení

Oznamování trestných činů je institutem, který se odráží v ustanoveních trestního práva hmotného i procesního. Zatímco normy trestního práva hmotného stanoví podmínky trestní odpovědnosti za neoznámení trestného činu a nepřekážení trestnému činu, trestní právo procesní upravuje postup orgánů dle trestního řádu a zákona o mezinárodní justiční spolupráci.³⁶ Takovým postupem je i povinnost přijímat oznámení a podněty o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Účelem trestněprocesní úpravy vyplývající z § 1 TrŘ je určení postupu OČTŘ tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a pachatelé dle zákona spravedlivě potrestáni.³⁷ Trestní řízení má působit k upevňování zákonnosti, předcházet a zamezovat trestné činnosti, působit výchovně na občany. Náležitým zjištěním je pravdivé zjištění skutkového stavu, následně jeho správná právní kvalifikace – právní posouzení náležitě zjištěného skutkového stavu.³⁸

Upevňování zákonnosti skrze trestní řízení souvisí s požadavkem na spravedlivý proces, dodržování zákonných ustanovení, aby mohl být před soud postaven pachatel trestného činu, nikoliv nevinný. Soud má také ze zákona uloženou povinnost zaměřit se na objasnění příčin vedoucích k trestné činnosti či umožnění spáchání trestného činu.³⁹ Tato povinnost soudu souvisí s požadavkem předcházení trestné činnosti.

Různé okolnosti vedoucí pachatele ke spáchání trestného činu jsou také předmětem dokazování – dokazuje se například nejen to, zda se skutek stal a spáchal jej obviněný, ale také pohnutky vedoucí ke spáchání trestného činu, podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti trestného činu, podstatné okolnosti k posouzení osobních, majetkových a jiných poměrů obviněného, okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.⁴⁰

Výchovné působení trestního řízení na občany souvisí s požadavkem na veřejnost řízení, který je rovněž atributem práva na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP). Veřejně je vždy

³⁶ § 12 odst. 10 TrŘ.

³⁷ Účelem trestního řízení je i projednání věci s plným šetřením práv a svobod zaručenými LZPS, mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána. Srov. § 2 odst. 4 TrŘ, nález Ústavního soudu ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. II ÚS 889/10.

³⁸ Ke spravedlivému potrestání pachatelů – uložení trestní sankce může dojít až po rozhodnutí o vině v soudním stadiu trestního řízení, srov. čl. 90 Ústavy. Ukládání trestní sankce po rozhodnutí o vině pachatele na základě náležitě zjištěného skutkového stavu není jediným účelem trestního řízení, soud rozhoduje také o uložení ochranného opatření (ochranné léčby, zabezpečovací detence), náhradě škody v adhezním řízení. V souladu s právem na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 LZPS a právem na spravedlivý proces dle čl. 6 EÚLP jsou kladeny požadavky na nezávislost a nestrannost soudu, požadavky nestrannosti (nepodjatosti) jsou kladeny i na další z orgánů činných v trestním řízení – státního zástupce a policejní orgán.

³⁹ § 184 odst. 1 TrŘ.

⁴⁰ § 89 odst. 1 písm. a) – f) TrŘ.

vyhlašován rozsudek, a to i v případě vyloučení veřejnosti v hlavním líčení v zákonem stanovených případech.⁴¹ Hlavní líčení je zásadně veřejné,⁴² výjimky z veřejnosti hlavního líčení stanoví zákon.⁴³

Oznamování trestných činů má zásadní význam pro iniciaci trestního řízení. Trestním řízením se rozumí úsek od provedení neodkladných, neopakovatelných úkonů či sepsání úředního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, až po vydání rozhodnutí, zahrnuje rovněž trestní stíhání, které představuje úsek trestního řízení po podání obžaloby, jsou-li splněny zákonem stanovené podmínky pro trestní stíhání. Trestní řízení se dělí do několika stadií.⁴⁴ Stěžejní fází pro prověření trestněprávně relevantních podnětů a oznámení je přípravné řízení jakožto předsoudní stadium, které se rozděluje na fáze prověřování a vyšetřování. Právě ve fázi prověřování se OČTŘ zabývají podněty, trestními oznámeními a jinými zdroji poznatků o skutečnosti, které nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Zjevně neopodstatněná podání – tj. taková, jejichž obsahem není trestněprávně relevantní skutečnost, jsou založena už v této fázi, případně jsou postoupena jinému orgánu.⁴⁵

Fáze vyšetřování nastává až při splnění podmínek v ustanovení § 160 TrŘ – zahájením trestního stíhání. Skončením vyšetřování končí přípravné řízení. Trestní věc ovšem nemusí projít všemi stadii trestního řízení, může skončit už v přípravném řízení – tj. k hlavnímu líčení vůbec nedojde.⁴⁶ Trestní proces je postaven na procesních úkonech OČTŘ a osob v něm zúčastněných.⁴⁷

⁴¹ § 200 odst. 1–3 TrŘ.

⁴² 199 odst. 1 TrŘ.

⁴³ § 200 odst. 1–3 TrŘ, § 201 odst. 1–3 TrŘ, Ustanovení § 199 odst. 2 TrŘ přímo uvádí, že soud má mít na zřeteli, aby občanům byla poskytnuta příležitost v co nejširší míře sledovat projednání věci soudem a aby se výchovné působení trestního řízení na občany mohlo nejúčinněji projevit.

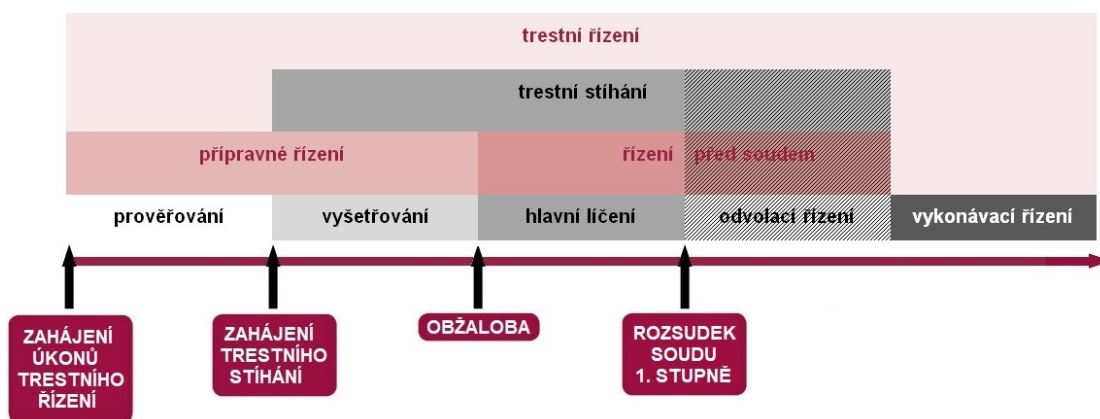
⁴⁴ Viz schéma trestního řízení níže. Státní zastupitelství. *Vše podstatné o trestním řízení, stadia trestního řízení* [online]. [2023-28-02]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/stadia-trestniho-rizeni/>

⁴⁵ Zpravidla u oznámení o protiprávním jednání, které nenaplnuje skutkovou podstatu trestného činu, ale může se jednat o odpovědnost za přešůpek, kárné provinění.

⁴⁶ V této souvislosti lze odkázat na tzv. odklony – představující alternativní formy trestního řízení – a zkrácené přípravné řízení, které lze konat za podmínek §179a an. TrŘ.

⁴⁷ Za procesní úkon se považuje každý úkon, který vykonávají OČTŘ podle trestního řádu a na jeho základě, nezáleží přitom na stadiu trestního řízení, ve kterém je prováděn. Ustanovení § 52 odst. 1 TrŘ ukládá povinnost jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení, má se vždy šetřit jejich osobnosti a ústavou zaručených práv, srov. ŠAMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1–156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 606.

Obrázek 1 Stadia trestního řízení



Zdroj: Státní zastupitelství

2.1. Zásady trestního procesu související s oznamovací činností

V postupu policejního orgánu a státního zástupce při vyřizování trestních oznámení a zahájení úkonů trestního řízení se odráží některé z procesních zásad. Zásady trestního řízení jako takové představují rozličné a historicky podmíněné vůdčí regulativní ideje, na kterých je trestní řízení vybudováno a je jimi ovládáno.⁴⁸

S oznamovací činností jsou úzce spjaty iniciační zásady trestního procesu,⁴⁹ především zásady oficiality, legality, které ovládají postup OČTŘ v předsoudním stadiu. Ze zásady legality upravené v § 2 odst. 3 TrŘ vyplývá povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví za podmínek stanovených zákonem, pokud zákon či mezinárodní smlouva nestanoví něco jiného. Státní zástupce zastupuje veřejnou žalobu jako projev veřejného zájmu státu na stíhání všech trestných činů, je za dodržení zásady legality procesně odpovědný, postupuje v trestním řízení ex officio.⁵⁰

Ačkoliv bývá zásada legality řazena mezi iniciační zásady, její podstata se prolíná všemi stadii trestního řízení – má funkci iniciační i akuzační, protože povinností státního zástupce je předat soudu obviněného, o vině a trestu náleží rozhodovat pouze soudu.⁵¹ Zásada oficiality rozvedená v § 2 odst. 4 TrŘ znamená, že policejní orgán zahajuje trestní řízení ex officio – z moci úřední, a státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se

⁴⁸ JELÍNEK, J. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha: Leges, 2016, s. 9.

⁴⁹ Vedle nich stojí zásady společné trestnímu řízení, jakými jsou zásada zákonnosti, rychlosti, přiměřenosti či zdrženlivosti, veřejnosti, právo na obhajobu a zásady vázající se k dokazování jako presumpce nevinny, zásada vyhledávací, materiální pravdy, volného hodnocení důkazů.

⁵⁰ Státní zástupce je procesně odpovědný za přípravné řízení, dodržení zákonnosti v přípravném řízení, vykonává dozor nad činností policejního orgánu, srov. § 174 TrŘ.

⁵¹ MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 152–153.

dozví, pokud zákon nebo mezinárodní smlouva nestanoví jinak.⁵² Obě zásady – oficiality a legality – na sebe navazují, jsou vzájemně propojené. Zákonná úprava zásady legality připouští výjimky, které stanoví zákon či mezinárodní smlouva. Vzhledem k obsahu zásady oficiality se někdy hovoří také o „monopolu státu na trestní stíhání“. Zásada oficiality je navázaná také na zásadu rychlosti (hospodárnosti), jelikož projednání věci v přiměřené lhůtě je rovněž součástí práva na spravedlivý proces.⁵³

Z ustanovení § 157 TrŘ vyplývá povinnost státního zástupce a policejního orgánu organizovat svou součinnost takovým způsobem, aby účinně přispívali ke včasnosti a k důvodnosti trestního stíhání. Trestní věci mají být projednány co nejrychleji; to se týká i přijímání a vyřizování trestních oznámení. S postupem policejního orgánu a státního zástupce v přípravném řízení je spjata zásada stíhání pouze ze zákonných důvodů. Zásada zákonnosti je zároveň ústavní maximou, vyplývá z čl. 8 odst. 2 LZPS. V trestním řádu se odráží v ustanovení § 2 odst. 1. Tato zásada je sice řazena mezi zásady společné celému trestnímu řízení, má však velký význam v iniciaci trestního řízení, respektive po skončení fáze prověřování, zahájení vyšetřování, trestního stíhání. Trestně stíhat lze na základě za podmínek uvedených § 160 TrŘ – nasvědčují-li prověřováním zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a nejsou-li dány zákonné důvody k odložení trestního stíhání či dočasnému odložení. Zároveň je každý oprávněn užívat před OČTŘ svého mateřského jazyka či jazyka, o němž prohlásí, že jej ovládá.⁵⁴ Z toho plyne povinnost OČTŘ přijímat trestní oznámení i v jiném než českém jazyce.

2.1.1. Výjimky ze zásady legality, zásada oportunity

V trestním řádu se ovšem objevuje několik výjimek ze zásady legality – zásada legality neplatí bezvýjimečně. Opak zásady legality je označován jako princip oportunity. Tento princip je reprezentován několika uvedenými výjimkami, kdy pachatel není ze zákonem stanoveného důvodu trestně stíhán,⁵⁵ přestože byl spáchán trestný čin. V poslední době dochází k rozšiřování výjimek z principu legality, zejména z důvodu hospodárnosti trestního řízení.⁵⁶

⁵² Zásada legality, § 2 odst. 3 TrŘ.

⁵³ Čl. 6 EÚLP.

⁵⁴ § 2 odst. 14 TrŘ.

⁵⁵ Trestní stíhání není zahájeno, případně bylo-li zahájeno, nepokračuje se v něm.

⁵⁶ Snížení nákladů, odbřemeňování trestní justice, viz MUSIL, J. Je český státní zástupce skutečně pánem přípravného řízení? In: GRIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, S. a kol. *Přípravné řízení dnes a zítra*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 9. Rozšiřování výjimek z principu legality však není přijímáno bez rozporů, poukazuje se na horší přehlednost právní úpravy, nutnost důkladného posouzení veřejného zájmu, narušování kontinentálního principu legality, srov. MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, s. 181.

Výjimky ze zásady legality se odrážejí v několika ustanoveních trestního řádu: § 11 TrŘ stanoví nepřipustnost trestního stíhání v taxativně stanovených případech,⁵⁷ § 10 TrŘ obsahuje vyloučení z pravomoci orgánů OČTŘ – nelze trestně stíhat pachatele jako osobu požívající výsad a imunit dle zákona či mezinárodní smlouvy, § 163 TrŘ, 163a TrŘ upravují trestní stíhání se souhlasem poškozeného, § 172 odst. 2 TrŘ opravňuje státního zástupce v zákonem vymezených situacích zastavit trestní stíhání. Další výjimkou je dočasné zastavení trestního stíhání dle § 159b TrŘ. Jde o oprávnění policejního orgánu po souhlasu státního zástupce v případě potřeby objasnění trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jiného úmyslného trestného činu či zjištění jeho pachatele, § 159c TrŘ zvláštní ustanovení o dočasném odložení trestního stíhání.

⁵⁷ Přestože byl trestný čin spáchan, nelze pachatele z taxativně vymezených důvodů trestně stíhat.

3. Přijímání podnětů orgánem činným v trestním řízení

Povinnost přijímat podněty osob a orgánů týkajících se okolností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, zakládá ustanovení § 158 odst. 1, 2 TrŘ. Podnětem osob či orgánů může být jakýkoli poznatek, z něhož lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu. Na základě vlastních poznatků, trestních oznámení, podnětů jiných osob či orgánů, z nichž lze učinit závěr o podezření ze spáchaného trestného činu, musí policejní orgán činit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Jde o obecnou povinnost policejního orgánu ve smyslu § 12 odst. 2 b) – i) TrŘ činit nezbytná šetření a opatření směřující k odhalení skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu.⁵⁸ Zasazení vlastních poznatků na první místo v první větě § 158 odst. 1 TrŘ není bez významu, protože policejní orgán nemá pasivně čekat na podnět od jiných osob či na trestní oznámení, ale má neprodleně zahájit šetření, pokud zjistí už z vlastních poznatků a jiných podnětů,⁵⁹ že určitá skutečnost nasvědčuje spáchání trestného činu.⁶⁰ Z ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ rovněž plyne povinnost policejního orgánu činit nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti.

Předcházení kriminalitě se rozumí vytváření opatření vedoucích ke snižování, zmírňování trestné činnosti.⁶¹ Policejním orgánem přijímajícím podněty je nejčastěji Policie ČR, její činnost reguluje zákon o Policii ČR (ZPol);⁶² úkony policejního orgánu v době před sepsáním úředního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nespádají pod dozor státního

⁵⁸ Srov. též § 69 zákona o Policii ČR: „*Policista před zahájením úkonů trestního řízení z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu jiné osoby anebo orgánu za účelem získání poznatků o trestné činnosti vyhledává, odhaluje, a je-li to třeba, i dokumentuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. V rámci činnosti podle věty první je povinen předcházet trestné činnosti.*“

⁵⁹ Např. z mediálního zpravodajství, zpráv a závěrů kontrolních orgánů.

⁶⁰ ŠÁMAL P. a kol. *Trestní řád II.* § 157–314. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 1939 s., srov. také PÚRY, F. Oznamování trestné činnosti státními orgány, právníckými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, 7–8/2013, s. 161.

⁶¹ V kriminologii se lze setkat s represivními a preventivními strategiemi předcházení trestné činnosti srov. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 5. R. SVATOŠ ovšem pojímá prevenci jako soubor nerepresivních opatření, tj. veškerých aktivit směřujících k předcházení páchání kriminality a snižování obav z ní, srov. SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*, 2. aktualizované vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016, s. 9.

⁶² GRÍVNA T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů.* Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 386: „*Šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, provádí policejní orgán nikoliv podle trestního řádu, ale v naprosto převažující míře podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, neboť úprava postupu před zahájením řízení vychází z toho, že momentem oddělujícím od sebe šetření dle zákona o Policii ČR a podle trestního řádu je sepsání záznamu o zahájení úkonů trestného řízení.*“

zástupce.⁶³ Policie ČR také nejčastěji jako policejní orgán získává poznatky o trestné činnosti z vlastní činnosti.⁶⁴

3.1. Povinnost orgánů činných v trestním řízení přijímat trestní oznámení

Povinnost přijímat trestní oznámení⁶⁵ vyplývá z § 158 odst. 2 TrŘ, týká se policejního orgánu a státního zástupce,⁶⁶ tj. OČTŘ; ty jsou povinny přijímat v zásadě v jakékoli podobě (ústní, písemné, telefonické a jiné) oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Policejní orgán a státní zastupitelství mají vyřizovat trestní oznámení urychleně,⁶⁷ především pak mají poučovací povinnost vůči oznamovateli; poučení ohledně odpovědnosti za vědomě nepravdivé oznámení a jsou povinni vyrozumět oznamovatele do jednoho měsíce o přijatých opatřeních policejním orgánem, když o to požádá. O tomto oprávnění musí být oznamovatel rovněž předem poučen.

Poučovací povinnost je zakotvena i v § 13 ZPol. Policista má povinnost poučit osobu dotčenou prováděným úkonem o důvodech provedení úkonu a mají-li být úkonem zasažena práva či svobody osoby, poučuje dotčenou osobu také o jejích právech a povinnostech.

Pokud z obsahu trestního oznámení vyplývají skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin,⁶⁸ sepíše policejní orgán úřední záznam o zahájení úkonů v trestním řízení. Je-li oznámení podáno u státního zástupce, má státní zástupce neprodleně konat – postoupit věc s pokynem k sepsání záznamu o zahájení trestního řízení policejnímu orgánu, provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, jsou-li splněny podmínky – zahájení trestního stíhání.⁶⁹ V neodkladných případech, hrozí-li nebezpečí z prodlení, musí státní zástupce konat bez ohledu na svou příslušnost a provést potřebné (neodkladné a neopakovatelné) úkony.

⁶³ V této fázi totiž policejní orgán ještě nepostupuje dle trestního řádu, jelikož trestní řízení ještě nebylo zahájeno.

⁶⁴ § 2, § 69 ZPol, pro další policejní orgány vyplývají obdobné povinnosti – např. pro Vojenskou policii § 26 zákona o vojenské policii, pro příslušníky Celní správy § 28 zákona o celní správě. Pro pověřené orgány Vězeňské služby platí na základě § 158 odst. 1 TrŘ povinnost neprodleně informovat Generální inspekci bezpečnostních sborů (GIBS), jakmile zahájí šetření skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, a to z toho důvodu, že GIBS je orgánem, jemuž přísluší vyhledávání, odhalování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin příslušníkem Policie ČR, Vězeňské služby, inspekce či Celní správy a dalšími vyjmenovanými osobami v § 2 zákona č. 341/2011 Sb.

⁶⁵ Povinnost přijímat trestní oznámení a podněty o okolnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a postup orgánů činných v trestním řízení, dále rozvádí i interní předpisy, zejména pokyn policejního prezidenta č. 104/2013, který je pro policejní orgány závazný, jak bude pojednáno níže.

⁶⁶ V komentářové literatuře je uváděn vedle policejního orgánu a státního zástupce i soud, srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád II.* § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1941.

⁶⁷ Tamtéž, s. 1941.

⁶⁸ Tj. není důvod k založení oznámení jako neopodstatněného, není třeba výzvy oznamovateli k doplnění, z obsahu vyplývá důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin.

⁶⁹ Čl. 15 odst. 5 POP NSZc ze dne 3. 9. 2019 č. 9/2019.

3.1.1. Přijímání trestních oznámení a podnětů ve světle interních předpisů

Postup OČTR při přijímání oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, upravují také interní předpisy. U státních zástupců je to zejména pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce (POP NSZc) ze dne 3. 9. 2019 č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení; na činnost policejního orgánu v trestním řízení se vztahuje pokyn policejního prezidenta (PPP) ze dne 28. 5. 2013 č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie ČR v trestním řízení.⁷⁰

V čl. 2 odst. 1 PPP č. 103/2013 je rozvedena povinnost policistů, kterým bylo přiděleno k vyřízení trestní oznámení či jiný podnět, učinit všechny úkony k objasnění věci urychleně, aby nedocházelo k neodůvodněným průtahům v trestním řízení. Za činnost podřízených policistů odpovídají vedoucí pracovníci – řídí a kontrolují jejich činnost, jsou oprávněni i činit opatření k odstranění nedostatků v práci podřízených policistů, přičemž jejich pokyny nesmí být v rozporu s pokyny, které policistům uděluje státní zástupce. Čl. 15 rozvádí širokou povinnost součinnosti policistů v trestním řízení s dalšími příslušníky policejního orgánu – při provádění úkonů během prověřování a vyšetřování (zejména neodkladných a neopakovatelných úkonů) může být kterýkoliv policista požádán o pomoc. Třetí hlava čl. 30 PPP č. 103/2013 upravuje převzetí trestního oznámení policejním orgánem, první odstavec čl. 30 stanoví povinnost policejnímu orgánu převzít osobní, telefonické, písemné nebo jinak učiněné oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a bezodkladně učinit opatření k zamezení pokračování trestné činnosti k jejímu předcházení a k dalšímu řízení.

Dle druhého odstavce má policejní orgán povinnost sepsat protokol o učiněném trestním oznámení, a to bezprostředně poté, co provede, respektive zajistí provedení nezbytných úkonů a opatření, přičemž tak činí bez ohledu na svou věcnou či místní příslušnost. Protokol sepisuje policejní orgán v případě trestního oznámení učiněného ústně, a to i tehdy, pokud nelze na podkladě takového oznámení ihned provést úkon k získání poznatků a důkazů o trestném činu a ke zjištění pachatele. Policejní orgán v protokolu o trestním oznámení poznamenává i poučení oznamovatele o odpovědnosti za vědomé uvádění nepravdivých údajů, provede také výslech oznamovatele. Vyslechnutí oznamovatele má za cíl potvrzení či vyvrácení existence skutečností uvedených v trestním oznámení a získání poznatků pro rozhodnutí o dalším

⁷⁰ Tento interní předpis především konkretizuje a rozvádí povinnosti Policie ČR jako policejního orgánu činného v trestním řízení.

postupu. V případě oznamovatele, jenž je zároveň poškozeným, vyslechne policejní orgán tuto osobu také ohledně uplatňovaných nároků náhrady škody vůči pachateli (podezřelému).

Nutno však podotknout, že výslech oznamovatele nelze zaměňovat za výslech svědka či obviněného. Jde o odlišné instituty, které se uplatňují v dalším stadiu trestního řízení. Výslech oznamovatele se váže k předprocesní fázi – nelze jej užít jako důkazní prostředek, slouží policejnímu orgánu především k získání lepšího přehledu o oznamované skutečnosti a k následnému posouzení, jestli je podnět či oznámení trestněprávně relevantní a povede k zahájení trestního řízení či nikoliv. Protokol o trestním oznámení musí obsahovat i poznámku o případných poskytnutých důkazech oznamovatelem, přičemž se má uvést, o jaké důkazy se jedná.⁷¹ Policejní orgán má oznamovateli vydat potvrzení o převzetí důkazů.⁷²

V případě, že obsah trestního oznámení nasvědčuje tomu, že byl spáchán trestný čin – tj. jsou splněny podmínky pro vedení trestního řízení, případně je pachatel známý a není třeba provádět úkony k zabránění v páchané trestné činnosti, odvracení nebezpečí – sepíše dle čl. 30 odst. 3 PPP č. 103/2013 policejní orgán záznam o zahájení úkonů trestního řízení a vyslechne oznamovatele dle jeho procesního postavení.⁷³ V protokolech vyhotovovaných policejním orgánem v předsoudní fázi trestního řízení – tj. v protokolu o trestním oznámení, úředním záznamu o podání vysvětlení, protokolu o výsledku oznamovatele trestného činu – se poznamenává poučení oznamovatele o právu žádat vyrozumění o učiněných opatřeních ve věci, v níž podal trestní oznámení.

Pokud oznamovatel výslovně prohlásí, že toto své oprávnění využívá, musí jej policejní orgán odpovídajícím způsobem do jednoho měsíce po podání trestního oznámení vyrozumět.⁷⁴

Policejní orgán je také povinen oznamovateli vydat na jeho žádost potvrzení o přijetí trestního oznámení. Využití těchto oprávnění lze oznamovatelům jedinečně doporučit, zvláště za situace, pokud by později v trestním řízení napadali činnost policejního orgánu, domáhali se práva na účinné vyšetřování.

Článek 31 PPP č. 103/2013 upravuje postup policejního orgánu po obdržení trestního oznámení. V prvním odstavci je souladně s trestním řádem uložena povinnost posuzovat oznámení dle skutečného obsahu – bez ohledu na to, jak jsou označena, přičemž podání, která nejsou trestním oznámením, se mají vyřídit dle povahy věci, zpravidla postoupením

⁷¹ Např. věcné, listinné důkazy.

⁷² Lze nahradit i vydáním stejnopisu protokolu o trestním oznámení oznamovateli.

⁷³ V takovém případě není stanovena povinnost sepisovat protokol o trestním oznámení. Vyhotovit protokol je ovšem vhodné, zejména pro případ, že by byl později napadán postup policejního orgánu při přijímání trestního oznámení, nedodržení poučovací povinnosti.

⁷⁴ Čl. 30 odst. 5 PPP č. 103/2013.

příslušenému orgánu. Ve druhém odstavci čl. 31 PPP č. 103/2013 je demonstrativně uveden výčet úkonů, která nejsou trestním oznámením. Jde zejména o podání, která ani po případném doplnění (resp. po výzvě policejního orgánu k doplnění) neobsahují údaje, z nichž lze učinit závěr o podezření ze spáchaného trestného činu, a to i přesto, že oznamovatel tvrdí, že jde o trestní oznámení, či své podání tak výslovně označil.⁷⁵ V případě, že podání policejní orgán neposoudí jako trestní oznámení, ale vykazuje známky jiného protiprávního jednání – podezření z přestupku v působnosti policie, postoupí jej příslušnému útvaru včetně nashromážděných materiálů (důkazů).⁷⁶ Nelze-li spatřovat v oznamovaném jednání ani podezření z přestupku, věc se bez dalšího založí, přičemž oznamovatel má být o provedeném opatření policejního orgánu vyrozuměn, ledaže se práva na vyrozumění po řádném poučení vzdal. Je-li vyjádřen nesouhlas s postupem policejního orgánu týkajícího se odevzdání věci – postoupení jinému orgánu, útvaru či založení trestního oznámení, je třeba posuzovat takový nesouhlas jako podnět k výkonu dozorového oprávnění státního zástupce dle § 157, § 157a TrŘ. Policejní orgán má takový podnět postoupit příslušnému státnímu zástupci vykonávajícímu dozor v přípravném řízení.

Toto opatření posiluje postavení oznamovatele, zároveň jde o kontrolní mechanismus nad postupem policejního orgánu. Zabraňuje se tím svévolnému nakládání s trestními oznámeními. Pokud podání důvodně nasvědčuje tomu, že došlo k protiprávnímu jednání, posoudí policejní orgán důvodnost zahájení úkonů trestního řízení k prověření a objasnění věci, nebo věc předá jinému příslušnému policejnímu orgánu,⁷⁷ či věc odevzdá.⁷⁸

V případě, že policejní orgán převezme trestní oznámení a spáchaný trestný čin nasvědčuje tomu, že nebude věcně či místně příslušný, přičemž skutkový stav nasvědčuje nutnosti provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, zahájí úkony trestní řízení a věc neprodleně předá příslušnému policejnímu orgánu. V protokolu o neodkladných a neopakovatelných úkonech uvede konkrétní důvody, které ho vedly k provedení úkonů jako neodkladných a neopakovatelných. Policejní orgán také provede další šetření k posouzení podnětu, pokud je potřebné.⁷⁹

⁷⁵ Trestním oznámením nejsou např. řádné, mimořádné opravné prostředky dle trestního řádu, ani podněty k jejich uplatnění, stížnosti na průtahy při plnění úkolů policejního orgánu či nespokojenost s jeho postupem, podání pouze vyjadřující nespokojenost oznamovatele s postupem či rozhodnutím soudu či jiného orgánu a podání, jímž se oznamovatel domáhá nároků, které mohl či již bezvysledně uplatnil v občanském soudním řízení či jiném řízení (např. správním).

⁷⁶ Čl. 31 odst. 5 PPP č. 103/2013.

⁷⁷ Např. GIBS.

⁷⁸ Např. postoupení věci správnímu orgánu k zahájení správního řízení, čl. 31 odst. 3 PPP č. 103/2013.

⁷⁹ Čl. 31 odst. 4 PPP č. 103/2013.

3.1.2. Doporučený postup policistům při přijímání trestních oznámení s ohledem na oznámení bagatelní kriminality

Vzorový postup policisty při přijímání oznámení nastínil M. Kloubek,⁸⁰ přičemž se zaměřil zvláště na přijímání podnětů týkající se bagatelní kriminality. Policista by měl pozorně naslouchat spontánnímu sdělení oznamovatele, poté se jej případně doptávat na důležité a zásadní informace související s trestným činem. Oznamovatel by měl vylíčit podstatné informace týkající se podezřelých osob, stop, u majetkových trestných činů informace týkající se odcizené věci, jejího zabezpečení. Policista by se měl zaměřit také na to, zda oznamovatel nepotřebuje další pomoc, jelikož často jde o osobu zároveň v pozici poškozeného, svědka, poučit jej o jeho postavení, právech a povinnostech. Dalším krokem policisty by mělo být informování oznamovatele o reálných možnostech policie při vyšetřování drobné kriminality, policista nicméně nesmí odmítnout přijmout oznámení či rozmlouvat podání trestního oznámení. Policista by měl dále oznamovatele zapojit do dalšího postupu, poskytnout mu příslušné informace a kontakty, na koho se může dále obrátit, apelovat na oznámení ohledně podezřelých osob, podezřelého jednání, u oznamovatele poškozeného některým z majetkových trestných činů může poradit, jak nejlépe zabezpečit majetek, obydlí. Konečně by oznamovatel měl být informován, jaké budou další postupy OČTŘ po přijetí oznámení, podnětu a v jakém termínu bude spraven o prošetření oznámení. Závěrem by měl oznamovatel odcházet od policejního útvaru s představou, co bude následovat po přijatém oznámení a v jakém termínu bude oznamovatel od policejního orgánu informován o prošetření oznámení. Právě přístup policejního orgánu při prvním kontaktu s obětí a při prověřování bagatelní kriminality může mít zásadní vliv na ochotu obětí poskytnout součinnost OČTŘ a oznámit trestný čin v budoucnu, ať už v případě reviktimizace či splnění oznamovací povinnosti, svědecké povinnosti.

3.2. Úkony následující po přijetí trestního oznámení

Trestní řízení je založeno na procesních úkonech. Trestní oznámení a jiné podněty prověřují OČTŘ v předsoudní fázi, ve stadiu před zahájením trestního stíhání. O zahájení úkonů k objasnění a prověření skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, sepisuje policejní orgán podle § 158 odst. 3 TrŘ neprodleně úřední záznam, ve kterém uvede skutkové okolnosti a způsob, jakým se o nich dozvěděl. Sepisání záznamu může předcházet provedení

⁸⁰ KLOUBEK, M. Jak oznamovat bagatelní kriminalitu. *Zpravodaj BKB*, roč. 25 (2016), č. 1, s. 18.

neodkladných a neopakovatelných úkonů, opis záznamu musí policejní orgán zaslat státnímu zástupci do 48 hodin.

Policejní orgán je povinen k objasnění a prověření skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřovat potřebné podklady, nezbytná vysvětlení, zajišťovat stopy trestného činu.⁸¹ Policejní orgán má skončit prověřování ve lhůtách uvedených v § 159 odst. 1 TrŘ.⁸² Nedošlo-li k prověření oznámení či jiného podnětu ve lhůtách dle uvedeného ustanovení, policejní orgán podle § 159 odst. 2 TrŘ zdůvodní státnímu zástupci, proč nebylo možné ve stanovené lhůtě prověřování skončit, jaké úkony je třeba provést a po jakou dobu bude prověřování pokračovat, přičemž státní zástupce může pokynem policejnímu orgánu změnit účet úkonů, které má provést, či stanovit odlišně lhůtu k prověřování. Neskončí-li policejní orgán prověřování ani v prodloužené lhůtě dle § 159 odst. 2 TrŘ, předloží státnímu zástupci spis s odůvodněným návrhem na další prodloužení; státní zástupce je oprávněn uložit policejnímu orgánu další pokyny k provedení určitých úkonů, stanovit lhůtu k prověřování.⁸³ Pokud z prověření oznámení či jiného podnětu nevyplývá podezření z trestného činu (z obsahu oznámení a podnětu nelze učinit důvodné podezření), policejní orgán či státní zástupce odloží věc usnesením, anebo věc vyřídí jinak. Ustanovení § 159a TrŘ rozlišuje obligatorní a fakultativní odložení věci; OČTŘ věc ex lege odkládá v případě nepřípustnosti trestního stíhání dle § 11 TrŘ a také v případě, pokud se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání – nedošlo ke splnění podmínek dle § 160 TrŘ.⁸⁴ Pokud však pominou důvody odložení věci, je OČTŘ povinen trestní stíhání zahájit. Věc může státní zástupce či policejní orgán odložit (fakultativní odložení věci), pokud je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem dle § 172 odst. 2 písm. a) – c) TrŘ.⁸⁵

⁸¹ Podle § 158 odst. 3 TrŘ je policejní orgán oprávněn vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob, státních orgánů; odborná vyjádření, eventuálně též znalecké posudky; provádět ohledání věci a místa činu; v režimu § 114 TrŘ je oprávněn vyžadovat od fyzických osob zkoušky krve, odběr biologického materiálu, anebo obdobné úkony, osoby jsou povinny tyto úkony strpět; může také pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, v režimu § 114 TrŘ je oprávněn sejmout daktyloskopické otisky, provádět prohlídku těla a zevní tělesná měření, pokud je to potřebné ke zjištění totožnosti osoby či k zachycení stop, následků trestného činu; dále je policejní orgán oprávněn zadržet podezřelého za podmínek § 76 TrŘ, provést úkony k zajištění věci pro účely trestního řízení za podmínek § 78–81 TrŘ; policejní orgán může provádět neodkladné a neopakovatelné úkony způsobem uvedeným ve čtvrté hlavě TrŘ (předběžná opatření, zajištění osob a věcí důležitých pro trestní řízení, § 67–88o TrŘ).

⁸² Do 2 měsíců od přijetí skutečnosti o nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, jde-li o věc patřící do příslušnosti samosoudce, v níž se nekoná zkrácené řízení; do 3 měsíců u jiné věci patřící do působnosti okresního soudu; do 6 měsíců, patří-li věc v prvním stupni do příslušnosti krajského soudu.

⁸³ § 159 odst. 3 TrŘ.

⁸⁴ Prověřováním zjištěné a odůvodněné skutečnosti dle § 158 TrŘ nenásvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, případně není dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba.

⁸⁵ Fakultativní odložení věci vzhledem k okolnosti § 172 odst. 2 písm. c) TrŘ náleží pouze státnímu zástupci, ustanovení § 172 TrŘ upravuje v odst. 1. povinnost státního zástupce zastavit trestní stíhání (obligatorní zastavení stíhání) a v odst. 2 oprávnění státního zástupce zastavit trestní stíhání (fakultativní zastavení trestního stíhání).

Jiným vyřízením věci je např. odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku či odevzdání věci jinému orgánu ke kárnému, kázeňskému projednání. O odložení či jiném vyřízení věci (§ 159a odst. 1–5 TrŘ) se oznamovatel vyrozumí, pokud o to požádá, přičemž musí být o tomto oprávnění předem poučen; poškozený však musí být vyrozuměn vždy, je-li znám – doručuje se mu usnesení o odložení věci dle § 159a odst. 1–5 TrŘ. Poškozený, respektive oznamovatel v pozici poškozeného, je také jediným subjektem oprávněným k podání opravného prostředku proti usnesení o odložení věci; může podat stížnost, jež má odkladný účinek.⁸⁶

3.2.1. Povinnost sepisovat protokol a úřední záznam

Povinnost protokolace úkonů trestního řízení vyplývá z ustanovení § 55 odst. 1 TrŘ, jenž stanoví povinnost sepisovat protokol o každém úkonu řízení, pokud zákon nestanoví jinak. Protokol musí obsahovat označení subjektu, který provádí úkon,⁸⁷ uvedení místa, času, předmětu úkonu, jmen a příjmení úředních osob, osob zúčastněných na úkonu (včetně jejich zástupců), u obviněného a poškozeného také údajů pro účely doručování a zjištění totožnosti.⁸⁸ V protokolu se uvede stručné a výstižné vylíčení průběhu procesního úkonu, ze kterého by mělo být patrné i zachování zákonných ustanovení upravujících provádění úkonů,⁸⁹ dále se uvádí návrhy stran, udělené poučení, případně též vyjádření poučených osob, námítky stran či vyslychaných osob proti průběhu úkonu, obsahu protokolu. Vedení protokolu má také význam stran práva na účinné vyšetřování, práva na spravedlivý proces⁹⁰ a zejména při dokazování (ne)zákonosti postupu a provedení úkonů OČTŘ, dojde-li k podání opravného prostředku. Povinnost protokolace úkonů trestního řízení má tudíž zásadní význam pro ochranu a posilování práv poškozeného, respektive oběti trestného činu, ale i osoby, proti které se trestní řízení vede.⁹¹ O trestním oznámení se sepisuje protokol bezprostředně po provedení či zajištění nezbytných úkonů a opatření, a to bez ohledu na věcnou a místní příslušnost.⁹²

3.2.2. Úřední záznam o zahájení úkonů v trestním řízení

Ohledně zahájení úkonů trestního řízení k objasnění a prověření skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, sepisuje policejní orgán úřední záznam. Uvádí

⁸⁶ § 159a odst. 7 TrŘ.

⁸⁷ Pojmenování soudu, státního zástupce, policejního či jiného orgánu provádějícího úkon.

⁸⁸ Uvedení adresy, trvalého pobytu, rodného čísla.

⁸⁹ § 55 odst. 1 písm. d) TrŘ.

⁹⁰ Např. dodržení zákonnosti při provádění procesních úkonů, průběh koordinace – vzájemné spolupráce a součinnosti OČTŘ dle § 157 odst. 1 TrŘ.

⁹¹ § 55 odst. 2 TrŘ.

⁹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád II*. § 157–314 s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1942.

v něm skutkové okolnosti, pro které zahajuje trestní řízení a způsob, jakým se o těchto skutečnostech dozvěděl. Opis tohoto záznamu zasílá do 48 hodin od zahájení trestního řízení⁹³ státnímu zástupci, a je-li zde nebezpečí z prodlení, zašle jej policejní orgán až po provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů. Sepsáním úředního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení je vymezen počátek trestního řízení; přípravného řízení, má iniciační a informační význam.⁹⁴

Výkladové stanovisko nejvyššího státního zastupitelství⁹⁵ ovšem zdůrazňuje stran funkce úředního záznamu význam informační, jelikož iniciační funkce je spojena s procesními úkony, které je policejní orgán povinen zahájit ihned, jakmile se dozví o důvodném podezření,⁹⁶ že byl spáchán protiprávní čin nesoucí znaky trestného činu. Sepisování úředního záznamu o zahájení úkonů má informovat – vyjevit navenek, deklarovat, že policejní orgán už určité úkony trestního řízení provedl, či některé úkony začne teprve provádět.⁹⁷ Odůvodnění POP NSZc č.9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015, zdůrazňuje, že státní zástupce po doručení opisu úředního záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení především posuzuje, zda nejsou důvody k udělení některého pokynu policejnímu orgánu či využití dozorového oprávnění dle § 157 odst. 2 TrŘ či § 174 odst. 2 TrŘ.

Záznam se sepisuje v několika případech:⁹⁸

- I.) pokud lze na základě (jakéhokoli) podnětu učinit závěr o podezření z trestného činu,
- II.) k prověření získaného podnětu takovým způsobem, aby se podezření opíralo o skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, nebo rozptýlení tohoto podezření,
- III.) k prověření, jestli je nutno činit úkony dle trestního řádu.

Pro sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení musí reálně existovat podezření na základě zjištěných skutečností, že byl spáchán trestný čin. Pokud toto podezření neexistuje,⁹⁹

⁹³ Respektive od sepsání úředního záznamu, od provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů.

⁹⁴ Představuje poznatek pro OČTŘ, zejména pak státního zástupce, že trestní řízení bylo zahájeno, srov. FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 70.

⁹⁵ Výkladové stanovisko NSZ ze dne 2. 2. 2012, sp. zn. 1 SL 713/2011. V tomto stanovisku je také zmíněno, že úprava § 158 odst. 1 TrŘ nestanoví žádný konkrétní procesní postup – neobsahuje pravidla pro provádění šetření, nezavádí žádné konkrétní nástroje, poskytuje jen obecný (časový) rámec.

⁹⁶ Takovém podezření, které je objektivními skutečnostmi zjistitelné, podložené.

⁹⁷ Tj. začne s prověřováním skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Výkladové stanovisko NSZ ze dne 2. 2. 2012, sp. zn. 1 SL 713/2011 uvádí, že v počátečním stadiu trestního řízení není prvořadě důležitý samotný záznam, ale potřeba konat úkony trestního řízení.

⁹⁸ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 498.

⁹⁹ Jinými slovy žádná zjištěná skutečnost nenasvědčuje tomu, že byl spáchán trestný čin.

k sepsání úředního záznamu nedoje – vydání záznamu v případě reálné neexistence opodstatněného podezření z trestného činu by bylo bezdůvodné.¹⁰⁰

Úkolem státního zástupce v předsoudním stádiu řízení je též přezkum úředního záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení či protokolu o neodkladných, ale také přezkum neopakovatelných úkonů, nebyl-li záznam sepsán. Může vůči policejnímu orgánu uplatnit některé ze svých pravomocí uvedených v § 157 odst. 2 TrŘ a § 174 odst. 2 TrŘ – zpravidla se bude jednat o pokyny k nápravě, doplnění či opravě úředního záznamu. Může vydat pokyn i k odložení dle § 159a odst. 1–5 TrŘ či k odevzdání věci jako přestupu, kárného či kázeňského provinění.

Ve výjimečných případech může státní zástupce zrušit úřední záznam sepsaný policejním orgánem, pokud ve věci nebyla dána pravomoc policejního orgánu, a jenom v případě, pokud sepsání záznamu nepředcházelo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů.¹⁰¹ Státní zástupce může zrušit úřední záznam o zahájení úkonů v trestním řízení sepsaný policejním orgánem v případě, že je zcela nejasný, nesrozumitelný, z jeho obsahu nevyplývá skutečnost, která by nasvědčovala spáchání trestného činu, popisované jednání nenaplnuje žádnou ze skutkových podstat trestného činu (nejde o trestný čin).

Za náležitosti záznamu o zahájení úkonů trestního řízení se považuje:

- I.) uvedení skutkových okolností, pro které se řízení zahajuje,
- II.) uvedení způsobu, jakým se orgán činný v trestním řízení o těchto skutkových okolnostech dozvěděl.¹⁰²

V tomto záznamu ovšem není potřeba vyčerpávajícího, širokého popisu skutkových okolností, měly by ovšem být popsány takovým způsobem, aby umožnily státnímu zástupci posoudit důvodnost zahájení trestního řízení. Výkladové stanovisko NSZ¹⁰³ připouští i velmi úsporný popis skutkových okolností, a pokud popis chybí, není to na újmu úřednímu záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení, lze-li důvodnost zahájení úkonů v trestním řízení posoudit např. ze spisů policejního orgánu. Popis skutku v úředním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nelze chápat ve smyslu, jak bývá popsán skutek v usnesení o trestním stíhání v obžalobě, rozsudku či návrhu na potrestání.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Výkladové stanovisko NSZ ze dne 2. 2. 2012 sp. zn. 1 SL 713/2011, dříve ovšem byl stanoven požadavek, aby dozorový státní zástupce mohl přezkoumat důvodnost zahájení trestního řízení již na podkladě záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, srov. výkladové stanovisko NSZ ze dne 19. 8. 2003 sp. zn. SL 736/2003.

¹⁰¹ Čl. 16 odst. 1–3 POP NSZc ze dne 3. 9. 2019 č. 9/2019.

¹⁰² ŠÁMAL, P. *Trestní řád II.* § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1947.

¹⁰³ Výkladové stanovisko NSZ ze dne 2. 2. 2012 sp. zn. 1 SL 713/2011.

¹⁰⁴ Odůvodnění POP NSZc ze dne 3. 9. 2019 č. 9/2019 sp. zn. 1 SL 901/2015.

Úřední záznam o zahájení úkonů trestního řízení by měl obsahovat vymezení skutkových okolností, z nichž lze usuzovat právní kvalifikaci. Tento údaj ovšem není povinný, zásadní jsou výše uvedené náležitosti – vymezení předmětu trestního řízení a uvedení způsobu, jak se policejní orgán dozvěděl o skutkových okolnostech.¹⁰⁵

Jak bylo uvedeno, doručení oznámení o skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu (§ 158 odst. 2 TrŘ) nezakládá vždy povinnost sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení.¹⁰⁶ Záznam musí být sepsán policejním orgánem pouze v případech, kdy policejní orgán bude provádět úkony k objasnění a prověření skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Důvodnost podezření ze spáchání trestného činu se musí posoudit s přihlédnutím k povaze konkrétního případu, a tomu, že prověřování podezření ze spáchání trestného činu je na samém počátku a nelze očekávat, že v této době budou existovat přesvědčující důkazy potvrzující takové podezření. Na druhé straně nesmí jít o podezření, které je zcela mlhavé, nejasné či nepodložené.¹⁰⁷

3.2.3. Podání vysvětlení, úřední záznam o podaném vysvětlení

Při prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je policejní orgán oprávněn vyžadovat od osob vysvětlení. Podání vysvětlení upravuje ustanovení § 158 odst. 3 písm. c) TrŘ.¹⁰⁸ Vysvětlení je zpravidla vyžadováno ve fázi prověřování,¹⁰⁹ i když v aplikační praxi není neobvyklé, že je podání vysvětlení vyžadováno policejním orgánem, státním zástupcem až při vyšetřování. Při podání vysvětlení má osoba podávající vysvětlení právo na právní pomoc advokáta.¹¹⁰

Přes odlišnosti plynoucí z různých právních předpisů zůstává účel institutu podání vysvětlení stejný, a to opatření zdroje poznání, který má pro příslušný orgán veřejné moci informační hodnotu ve vztahu ke konkrétním skutečnostem, na základě kterých může tento orgán zvážit další postup ve věci.¹¹¹ Smyslem a podstatou institutu podání vysvětlení je

¹⁰⁵ V odborné literatuře se ovšem lze setkat i s kritickým pojetím úředního záznamu poukazujícím na neúčelné formalizování a diskutabilní přínos jeho úpravy pro trestní řízení, srov. FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 77.

¹⁰⁶ Výkladové stanovisko NSZ ze dne 19. 8. 2003 sp. zn. SL 736/2003.

¹⁰⁷ FENYK J., HAVLÍK T., RŮŽIČKA, M. *Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918–2004*. Vydání druhé. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 542.

¹⁰⁸ Institut podání vysvětlení se objevuje vedle trestního řádu také např. v § 61 zákona o Policii ČR, § 30 zákona o GIBS, § 26 zákona o vojenské policii, § 11 zákona o obecní policii, § 15 zákona o státním zastupitelství a mnohých dalších předpisech.

¹⁰⁹ K podání vysvětlení může policejní orgán předvolat oznamovatele, pokud je známý – nejedná-li se o anonymní podnět.

¹¹⁰ § 158 odst. 5 TrŘ.

¹¹¹ ADAMEC, M. *Procesní (ne)použitelnost úředních záznamů o podání vysvětlení a právo na obhajobu*. In: JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 369–370.

především operativní orientace pro orgán provádějící prověřování a vyšetřování v informacích důležitých pro trestní řízení, jimiž disponují potenciální či skuteční svědkové.¹¹² Podání vysvětlení se činí osobně na základě výzvy¹¹³ policejního orgánu či státního zástupce; o obsahu podaného vysvětlení se sepisuje úřední záznam, jenž je součástí vyšetřovacího spisu i trestního spisu, nejde-li o neodkladný a neopakovatelný úkon.¹¹⁴ Vyzvaná osoba je povinna se dostavit na místo určené ve výzvě, přípustné je i podání vysvětlení po telefonu s následnou protokolací.

Policejní orgán sepisuje o obsahu podaného vysvětlení úřední záznam, nejedná-li se o neodkladný a neopakovatelný úkon. Novelizací zákonem č. 220/2021 Sb. bylo ustanovení § 158 odst. 6 TrŘ doplněno o oprávnění osoby podávající vysvětlení obdržet kopii úředního záznamu o podání vysvětlení, pokud úřední záznam (protokol) podepíše a o kopii požádá. Došlo tím k posílení práv všech osob podávajících vysvětlení. Policejní orgán je povinen vydat kopii úředního záznamu, pokud je o to požádán – osoba podávající vysvětlení si tak může nejen přečíst své vyjádření, má zároveň i spisové označení záznamu a jméno policisty, který úřední záznam sepisoval. Sepisování úředního záznamu o podání vysvětlení je významné také stran dohledu státního zástupce nad přípravným řízením, jelikož se podávání vysvětlení zpravidla činí v neformální fázi prověřování. Úřední záznam o podání vysvětlení po novelizacích trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb., později též zákonem č. 459/2011 Sb., lze v mezích tohoto zákona užít v řízení před soudem jako důkaz, což dříve rovněž nebylo možné.¹¹⁵ Dle § 211 odst. 6 TrŘ lze se souhlasem státního zástupce číst úřední záznamy o vysvětleních osob a o provedení dalších úkonů¹¹⁶ v hlavním líčení.¹¹⁷

¹¹² Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2018 sp. zn. I ÚS 447/18.

¹¹³ Výzva musí být jasná, určitá, srozumitelná, srov. LATA, J., PAVLÍK, J., ZEŽUZLOVÁ, J. *Zákon o státním zastupitelství*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 209.

¹¹⁴ § 158 odst. 6 TrŘ. Do novelizace trestního řádu zákonem č. 292/1993 Sb. se přitom jednalo o neformální úkon v rámci operativní práce policejního orgánu, teprve po této novelizaci byla stanovena povinnost pořizovat o vysvětlení úřední záznam.

¹¹⁵ První výše uvedená novelizace umožnila provedení úředního záznamu o podaném vysvětlení jako důkazu v hlavním líčení ve zjednodušeném řízení po předchozím souhlasu státního zástupce a obviněného, druhá novelizace rozšířila možnost tohoto užití i při standardním a rozšířeném přípravném řízení, srov. TEJNSKÁ, K. *K použitelnosti úředních záznamů o podaném vysvětlení*. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ústavněprávní limity trestního práva*. Praha: Leges, 2019, s. 116–117. M. ADAMEC upozorňuje na úskalí, jenž může nastat v případě, že je podání vysvětlení opatřováno až ve vyšetřovací fázi, tj. po zahájení trestního stíhání, a posléze by byl úřední záznam užít jako důkaz v hlavním líčení, došlo by tím k rozporu s § 165 odst. 2 TrŘ zaručujícím oprávnění obhájce být přítomen od zahájení trestního stíhání obviněného u všech vyšetřovacích úkonů, které lze užít jako důkaz, viz ADAMEC, M. *Procesní (ne)použitelnost úředních záznamů o podání vysvětlení a právo na obhajobu*. In: JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 369–370.

¹¹⁶ § 158 odst. 3 a 5 TrŘ.

¹¹⁷ Úřední záznam o podaném vysvětlení může být užít jako důkaz pouze za stanovených podmínek, ve starší judikatuře Ústavní soud poukázal na limity užití úředního záznamu jako důkazu stran nedostatku procesních záruk, konfliktu s ústavními a trestněprocesními zásadami, jakými jsou kontradiktornost řízení, rovnost stran, právo na obhajobu, volné hodnocení důkazů, princip materiální pravdy, srov. nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2012 sp. zn. III ÚS 3432/11, nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2010 sp. zn. III ÚS 1868/10. V nálezu ze dne 2. 11.

Úřední záznam o podání vysvětlení může mít dosah v hlavním líčení. Pokud se svědek či spoluobviněný odchyluje v podstatných bodech od své dřívější výpovědi, lze využít institutu predestření výpovědi.¹¹⁸

3.2.4. Povinnost dostavit se k podání vysvětlení, právo odepřít vysvětlení

K podání vysvětlení se osoba dostaví na základě výzvy, která může být provedena formálně, výjimečně i neformálně.¹¹⁹ Policejní orgán určí místo a čas, přičemž v řízení o zločinu je osoba povinna výzvě policejního orgánu vyhovět ihned.¹²⁰ Sankcí za nedostavení se je možnost předvedení dle § 158 odst. 7 TrŘ, uložení pořádkové pokuty dle § 66 TrŘ, obojí lze přitom kombinovat. Osoba podávající vysvětlení má také nárok na náhradu nákladů a prokázaných ušlých výdajů. Neplatí to ovšem pro toho, kdo byl vyzván k podání vysvětlení pro své protiprávní jednání.¹²¹ Osobou, která je vyzvána k podání vysvětlení, bývá zpravidla podezřelý (ten proti komu se řízení vede), svědek, poškozený (oběť), oznamovatel trestného činu, který může být zároveň v některé z uvedených pozic. Oznamovatel trestného činu je vyzván zvláště v případech, kdy je potřeba doplnit, upřesnit informace vyplývající z trestního oznámení či jiného trestněprávně relevantního podnětu. Přestože na začátku trestního řízení – při podávání vysvětlení – nemusí být jasné, jaké bude mít osoba podávající vysvětlení procesní postavení v dalším stadiu trestního řízení a jestli další stadium vůbec nastane, na osoby v postavení podezřelých se dle ustanovení § 158 odst. 8 TrŘ vztahuje výjimka z povinnosti vypovídat pravdu a nic nezamlčovat.¹²² Povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčovat při podání vysvětlení se až na výjimky týká všech osob podávajících vysvětlení. Úprava vychází analogicky z povinnosti svědčit stanovené v § 97 TrŘ. Policejní orgán musí osoby podávající vysvětlení v pozici podezřelých poučit o právu odepřít výpověď. Podezřelý tedy

2022 sp. zn. III ÚS 808/22 Ústavní soud uvádí: „Právě nedostatek kontradiktornosti pořizování úředního záznamu o podaném vysvětlení dle § 158 odst. 3 písm. a) trestního řádu vylučuje jeho důkazní přípustnost v hlavním líčení, nejsou-li splněny podmínky dle § 211 odst. 6 trestního řádu. Obhajoba se totiž přímo úkonu podávání vysvětlení neúčastní a nemůže do něj jakkoliv zasahovat ani zpětně. Ústavní soud zastává rovněž pozici, že využívání úředních záznamů či jiných dokumentů obdobného typu nelze používat k obcházení institutu výpovědi ve vztahu k obviněnému, jakož i opačně, že nelze používat institutu výpovědi k obcházení podmínky přípustnosti důkazů, jimiž jsou vázány orgány činné v trestním řízení.“

¹¹⁸ § 212 TrŘ patří však k nejproblematictějším ustanovením trestního řádu, srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, 1016 s. Srov. též náleží Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2006, sp. zn. II ÚS 297/04.

¹¹⁹ Výzva má být písemná, prokazatelně doručená, ve výjimečných případech ji lze učinit neformálně – telefonicky, ústně v situacích, kdy věc nesnese odkladu.

¹²⁰ § 158 odst. 7 TrŘ.

¹²¹ § 158 odst. 10 TrŘ.

¹²² Pokud by podezřelý byl nucen k podání vysvětlení, jednalo by se o rozpor s ústavní zásadou nemo tenetur se ipsum accusare, jež je součástí ústavního práva na spravedlivý proces.

může buď podat vysvětlení, nebo odepřít výpověď s poukazem na § 158 odst. 8 TrŘ, respektive § 100 odst. 2 TrŘ

Odepření podání vysvětlení v režimu § 100 odst. 2 TrŘ však nelze vnímat jako zcela absolutní – tj. odepření v celém rozsahu výpovědi (vysvětlení); osoba sice nesmí být zkrácena na svém ústavním právu vycházejícím z čl. 37 odst. 1 LZPS, může však podávat vysvětlení, respektive vypovídat v takovém rozsahu, v jakém to nenaráží na ústavní právo odepřít výpověď rozvedené v příslušných předpisech.¹²³ Pokud tedy osoba vysvětlení odmítne podat s poukazem na odepření vysvětlení dle § 158 odst. 8 TrŘ, měla by být policejním orgánem dotázána, v jakém rozsahu či v jaké části odmítá podat vysvětlení. Policejní orgán tak má přiměřeně a srozumitelně poučit osobu v pozici podezřelého podávající vysvětlení, že odepřít výpověď může toliko v části, která by se dotkla zákazu nucení se k sebeobviňování. Policejní orgán nepostupuje v souladu se zákonem, pokud uloží osobě odmítající podat vysvětlení v celém rozsahu pořádkovou pokutu, aniž by tuto osobu předem řádně poučil o právu odepřít výpověď toliko v části, v níž by sobě či osobám vyjmenovaným v § 100 odst. 2 TrŘ mohla přivodit trestní stíhání.¹²⁴ Zákaz výslechu, respektive podání vysvětlení, platí pro osoby se státem uloženou či uznanou povinností mlčenlivosti, ledaže by byla osoba zproštěna mlčenlivosti tím, na jehož ochranu je mlčenlivost určena, či došlo ke zproštění mlčenlivosti příslušným orgánem.

3.2.5. Křivé vysvětlení

Poskytování nepravdivých informací při podání vysvětlení je v rozporu s povinností vypovídat pravdu a nic nezamlčet. Osoba poskytující policejnímu orgánu vědomě nepravdivé údaje při podání vysvětlení se dopouští protiprávního jednání. Trestní zákoník však neobsahuje skutkovou podstatu trestného činu, která by postihovala křivé podání vysvětlení. Takové jednání je postižitelné jako přešůpek křivého vysvětlení dle § 6 zákona o některých přešůpcích (ZNP). Policejní orgán poučuje osobu podávající vysvětlení o odpovědnosti za poskytnutí nepravdivých, včetně odpovědnosti za přešůpek křivého vysvětlení.

Skutkovou podstatu přešůpku křivého vysvětlení tvoří uvedení nepravdy o okolnosti podstatné pro rozhodnutí, anebo její zamlčení před OČTŘ o trestném činu spáchaném jiným.¹²⁵ Subjektem přešůpku křivého vysvětlení je fyzická osoba, právnická osoba a fyzická podnikající osoba podávající vysvětlení o trestném činu spáchaném jiným. Subjektivní stránku tvoří zavinění ve formu úmyslu, u fyzické osoby podnikající a právnické osoby se zavinění

¹²³ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 1997, sp. zn. III ÚS 149/97.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. I ÚS 4642/12.

¹²⁵ Osoba podávající křivé vysvětlení musí být odlišná od pachatele trestného činu, respektive od toho, proti kterému se trestní řízení vede.

nezkoumá. Objektem tohoto přestupku je zájem na řádném (pravdivém) a úplném podávání vysvětlení o trestném činu spáchaném jiným,¹²⁶ objektivní stránku tvoří uvedení nepravdy o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí či její zamlčení. Správní sankcí za přestupek křivého vysvětlení je pokuta do výše až 50 000 Kč, promlčecí doba přestupku je jeden rok.

Křivého vysvětlení se může dopustit oznamovatel trestného činu, svědek a další osoby vyzvané k podání vysvětlení, mimo pachatele trestného činu. Policejní orgán v případě podezření osoby ze spáchání přestupku křivého vysvětlení předá věc správnímu orgánu k projednání. Podání křivého vysvětlení stojí tedy mimo trestní odpovědnost. Na křivé vysvětlení nelze užít ustanovení § 346 odst. 2 TrZ, jelikož se skutková podstata křivého svědectví vztahuje na osobu v postavení svědka, nikoli na osobu podávající vysvětlení, u níž je mnohdy nejasné, jaké bude její procesní postavení v dalším stadiu trestního řízení.¹²⁷ Z judikatury vyplývá, že i v případě, kdy je podáno nepravdivé trestní oznámení a oznamovatel nenaplnil skutkovou podstatu trestného činu dle § 345 TrZ či 346 TrZ, není vyloučena mimotrestní odpovědnost – odpovědnost za přestupek křivého vysvětlení či případná odpovědnost soukromoprávní na základě civilní žaloby.¹²⁸ Spáchat přestupek křivého vysvětlení lze také v případě, že není znám pachatel trestného činu.¹²⁹

¹²⁶ Zájem na správném, řádném zjištění podkladů podstatných pro zákonné rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení.

¹²⁷ FRYŠTÁK, M., KUČTA, J., PROVAZNÍK, J., ČEP, D. *Postavení úřední osoby v trestním právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 227.

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2007, sp. zn. 7 Tdo 1577/2006.

¹²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 15 Tdo 574/2006, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 1. 2007, sp. zn. 3 Tdo 1395/2006.

4. Trestní oznámení a trestněprávně relevantní podněty

Trestní oznámení a jiné trestněprávně relevantní podněty představují významné zdroje poznatků o skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Oznamování trestných činů je činnost, kterou osoby, instituce a orgány realizují poskytováním trestněprávně relevantních informací. Činí tak prostřednictvím institutu trestního oznámení a trestněprávně relevantního podnětu. Aktivní poskytování informací OČTŘ přitom může být dobrovolné (oznamovací oprávnění), anebo povinné (oznamovací povinnost). Trestněprávně relevantní poznatky lze poskytovat také pasivně, na základě výzvy OČTŘ (předvolání k podání vysvětlení, předvolání svědka, znalce, eventuálně předvedení k podání vysvětlení, předvedení svědka) a povinnosti vyplývající ze zákona (svědecká povinnost).

4.1. Trestní oznámení jako podání

Trestní oznámení představuje podání, které má zákonem stanovené náležitosti,¹³⁰ jako každé podání se posuzuje dle svého skutečného obsahu, může tedy být i nesprávně označeno. Naproti jiným podáním má trestní oznámení mnohé odlišnosti pramenící z jeho specifické povahy – je pramenem trestněprávně relevantních informací, oznamovací činnost provází veřejný zájem na odhalování trestných činů a jejich pachatelů.

Trestní oznámení je iniciačním podnětem – podnětem k zahájení úkonů v trestním řízení. Pokud lze z jeho obsahu učinit podezření o spáchaném trestném činu, zahájí policejní orgán po kvalifikovaném posouzení úkony trestního řízení. Z toho vyplývá, že trestní oznámení samo o sobě nevede k zahájení trestního řízení. OČTŘ je povinen jej v souladu s § 158 odst. 2 TrŘ přijmout, prověřit jej, a je-li důvodné, postupuje dále ex officio – v souladu se zásadami legality a oficiality. Pokud je oznámení zjevně neopodstatněné, nemůže OČTŘ zahájit úkony trestního řízení.

Trestní řád neobsahuje legální definici trestního oznámení. Pro potřeby státních zástupců je v čl. 13 odst. 2 druhé části POP NSZc č. 9/2019 uvedeno následné vymezení: *„Trestní oznámení je podání, na jehož základě lze bezprostředně, popřípadě po jeho doplnění, sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení, neboť obsahuje skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Za trestní oznámení se podání nepovažuje, pokud*

¹³⁰ Náležitosti podání § 59 TrŘ ve spojení § 158 TrŘ, srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. C. H. Beck: Praha 2013, s. 408. V přípravném řízení sepisují podání ústně do protokolu policejní orgány a okresní státní zastupitelství, v řízení před soudem je sepisují okresní soudy. Pokud jsou pro to důležité důvody, mohou podání ústně do protokolu výjimečně sepsat i státní zastupitelství a soudy vyššího stupně, srov. § 59 odst. 2 TrŘ.

z něj zjevně vyplývá (případně je tato skutečnost státnímu zástupci známa jinak), že ve věci již byl na základě podání stejného podatele sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení, nebo že takové podání již bylo vyřízeno s konečnou platností.“ Odůvodnění POP NSZc č. 9/2019¹³¹ uvádí dvě základní hlediska, které musí každé trestní oznámení obsahovat:

- I.) hmotněprávní hledisko – oznámení musí obsahovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin,
- II.) procesní hledisko – musí jít o podání, na jehož základě lze bezprostředně, případně po jeho doplnění, sepsat záznam o zahájení úkonů trestního řízení.

Z podání musí být patrné, kdo jej činí, jaké věci se týká, co je jím sledováno. Dále je potřeba, aby bylo podepsáno, datováno a předloženo s potřebným počtem stejnopisů. Trestní oznámení lze podat ústně do protokolu, písemně, v elektronické podobě, telefaxem a dálnopisem.¹³²

Rozdělení trestního oznámení lze tedy zúžit na ústní a písemné.¹³³ V elektronické podobě se činí podání prostřednictvím veřejné datové sítě, kam spadá podání prostřednictvím elektronické pošty (e-mail), datové schránky a telefaxu. K tomu je třeba dodat, že listinné i elektronicky podané trestní oznámení, podobně jako jiné kterékoliv podání směřující k OČTŘ, musí obsahovat údaje vedoucí ke ztotožnění podatele včetně vlastnoručního podpisu, v případě elektronické podoby lze vlastnoruční podpis nahradit elektronicky uznávaným podpisem,¹³⁴ výjimku představuje podání prostřednictvím datové schránky,¹³⁵ kde není vlastnoruční ani elektronický podpis potřebný. V opačném případě, chybí-li některá z uvedených náležitostí, vyzve OČTŘ podatele k odstranění nedostatku a stanoví mu k tomu lhůtu. Pokud přesto nedojde k doplnění a nelze-li jej posoudit jako jiný podnět, je takové podání založeno. Podání, které nesplňuje stanovené náležitosti,¹³⁶ nesmí být založeno, lze-li na základě jeho obsahu učinit podezření o spáchání trestného činu. V takovém případě musí být v souladu se zásadou legality a oficiality prověřeno jakožto trestněprávně relevantní podnět obsahující skutečnost nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Státní zástupce a policejní orgán musí prověřovat také jakékoliv jiné podněty – může jít o poznatky z jiných trestních věcí, médií, sociálních sítí

¹³¹ Odůvodnění POP NSZc č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015.

¹³² § 59 odst. 1 TrŘ, dálnopisná síť však byla v České republice zrušena, jde tedy o obsoletní ustanovení.

¹³³ Ústní podávané do protokolu, písemné v listinné a elektronické podobě, srov. LATA, J., PAVLÍK, J., ZEŽULOVÁ, J. Zákon o státním zastupitelství. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 217.

¹³⁴ V režimu zákona o elektronickém podpisu.

¹³⁵ V režimu zákona o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů.

¹³⁶ Např. je anonymní, chybí vlastnoruční či elektronicky uznávaný podpis, je učiněno ústně, ale nikoliv do protokolu.

– pokud obsahují trestněprávně relevantní skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

Nelze-li podatele ztotožnit, jde o anonymní podání, a v takovém případě se podatel zásadně nevyrozumívá.¹³⁷ Písemné trestní oznámení lze sepsat také za pomoci advokáta. Advokát má dbát na to, aby byly dodrženy všechny formální náležitosti trestního oznámení. Je sice vázán pokyny svého klienta, měl by mu však pomoci odstraňovat nedostatky trestního oznámení, aby se předešlo založení.

Při podání oznámení ústně do protokolu ukládá trestní řád dle ustanovení § 59 odst. 4 povinnost OČTŘ vyslechnout oznamovatele také o okolnostech, za kterých byl trestný čin spáchán, osobních poměrech osoby, na kterou se podává trestní oznámení, důkazech svědčících o spáchání trestného činu a jiných, výši škody způsobené trestným činem a pokud je oznamovatelem poškozený či jeho zmocněnec, po poučení jej vyslechne také ohledně nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy.¹³⁸ Policejní orgán od oznamovatele zpravidla vyžaduje odpověď na kriminalistické otázky kdo, co, kdy, kde, ve snaze získat popis skutkového stavu v co nejúplnější míře.¹³⁹

To odráží také poslední věta ustanovení § 59 odst. 4 TrŘ ukládající povinnost provést výslech oznamovatele tak, aby byl získán podklad pro další rozhodnutí. OČTŘ musí oznamovatele poučit o odpovědnosti za poskytnutí vědomě nepravdivých údajů, o právu na právní pomoc. Oznamovatel má možnost se obrátit se svým podáním na kterýkoli z orgánů činných v trestním řízení – na policejní orgán, státního zástupce či soud. Všechny tři uvedené OČTŘ mají také povinnost trestní oznámení přijmout. Pokud se obrátí s ústním podáním na soud a byl-li protokol o ústně učiněném oznámení sepsán u soudu, stanoví § 59 odst. 5 TrŘ povinnost zaslat neprodleně státnímu zástupci protokol o ústním podání trestního oznámení.

Oznamovatel, který je obětí trestného činu, může požádat policejní orgán dle § 16 ZOTČ o ochranu osobních údajů¹⁴⁰ takovým způsobem, aby se s nimi mohly seznamovat jen OČTŘ. Smyslem tohoto ustanovení je začernění soukromých údajů oběti – oznamovatele v trestním

¹³⁷ Odůvodnění POP NSZc č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015.

¹³⁸ Obsah trestního oznámení může představovat pramen útržkovitých, neúplných informací o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Vyslechnutím oznamovatele lze pomoci tyto nedostatky, které by jinak mohly vést až k založení oznámení, odstranit. Na základě útržkových, nepřesných informací totiž nelze zahájit trestní stíhání dle § 160 TrŘ srov. KLOUČEK, J. O vyřízení trestního oznámení bez zahájení úkonů trestního řízení, *Trestněprávní revue*, roč. 10 (2011), č. 2, s. 49–52. Obdobně též ŠÁMAL, P. *Trestní řád II.* § 157 až 314 s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1943.

¹³⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. C. H. Beck: Praha 2013, s. 665. Je-li oznamovatelem oběť trestného činu, je v jejím zájmu popsat skutek co nejlépe, zvláště jedná-li se o oběť zároveň v pozici svědka.

¹⁴⁰ Údaje o bydlišti, doručovací adrese oběti, jejího zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka, důvěrníka, údaje o rodinných, osobních, majetkových poměrech, místě výkonu zaměstnání.

spisu a ochrana soukromí oběti před pachatelem, který by při nahlížení do spisu mohl tyto údaje získat.

4.1.1. Trestní oznámení jako důkazní prostředek

Trestní oznámení je zdrojem trestněprávně relevantních informací – obsahuje skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. K prokázání toho, že se oznámený trestný čin stal a spáchal jej pachatel, slouží institut dokazování. K dokazování dochází po zahájení trestního řízení, respektive trestního stíhání, přičemž OČTŘ opatřují důkazy; důkazy mohou opatřovat i strany trestního řízení, nicméně zásadně nenesou důkazní břemeno. Trestní řád obsahuje demonstrativní výčet důkazních prostředků, protože za důkaz se považuje vše, co může přispět k objasnění věci. Samotné trestní oznámení neprokazuje, že se skutek stal; poskytuje OČTŘ informaci, která nasvědčuje tomu, že došlo ke spáchání trestného činu. Samo o sobě tudíž nemá trestní oznámení povahu důkazního prostředku, respektive z hlediska vlastního obsahu může být důkazním prostředkem pouze zcela výjimečně. Je tomu tak například v situaci, kdy je trestním oznámením spáchán trestný čin, což je zpravidla naplněním skutkové podstaty trestného činu krivého obvinění dle § 345 TrZ. Jinak může trestní oznámení posloužit ke zjištění poznatků o předmětu důkazu – ohledně okolností, za nichž bylo trestní oznámení podáno.¹⁴¹

4.1.2. Vyřizování trestních oznámení, založení trestního oznámení

OČTŘ je povinen přijmout a přezkoumat obsah trestního oznámení. Účelem přezkoumání obsahu je zjištění, zda obsahuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin – tj. je důvodné, opodstatněné, lze učinit podezření o spáchaném trestném činu. Jak bylo uvedeno, podání se posuzuje dle svého skutečného obsahu, nemusí tedy být označeno jako trestní oznámení. Pokud je podání z hlediska obsahu důvodné, postupuje OČTŘ ex officio – provede neodkladné a neopakovatelné úkony, sepíše úřední záznam o zahájení úkonů trestního řízení.

Státní zástupce po přijetí oznámení, které je kvalifikovaně posouzeno jako důvodné, neprodleně postoupí věc příslušnému policejnímu orgánu s pokynem prověření, provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, sepsání záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení; dále může udělit policejnímu orgánu pokyn k provedení úkonů směřujících k zajištění důkazů, zahájení trestního stíhání, pokud pro něj jsou splněny podmínky.¹⁴² Jestliže z obsahu podání žádná skutečnost nenasvědčuje tomu, že byl spáchán trestný čin a nepřichází v úvahu ani

¹⁴¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. Tpjn 300/2019.

¹⁴² Odůvodnění POP NSZc č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015.

doplnění, takové podání se nepovažuje za trestní oznámení a je bez dalšího založeno. O založení má být podatel vyrozuměn, je-li znám (nejde-li o anonymní podání).

Založení trestního oznámení má za následek neprojednání věci před soudem. V případě zjevně neopodstatněných podání totiž nedojde ani k sepsání záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení či protokolu o provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů – trestní řízení není zahájeno. Vedle zjevně neopodstatněných podání se musí OČTŘ vypořádávat s mnohými podněty majícími různé vady; vady lze rozdělit na odstranitelné a neodstranitelné.¹⁴³

Nelze-li vadné podání posoudit ani jako jiný podnět, dojde k jeho založení. Předtím však musí být podatelé poučeni, jsou-li známi, o nutnosti opravy či doplnění svého podání. Je jim k tomu poskytnuta jednoměsíční lhůta, mohou být vyzváni k podání vysvětlení jakožto úkonu vedoucímu k doplnění podání. Poučení se vztahuje také k následku nedoplnění vadného (neúplného) podání.¹⁴⁴

Oznamovatel má možnost se bránit proti založení jeho trestního oznámení či podnětu. Pokud podal trestní oznámení u policejního orgánu, může dát podnět dozorujícímu státnímu zástupci k přezkoumání postupu policejního orgánu. Dle čl. 14 odst. 8 POP NSZc č. 9/2019 může oznamovatel učinit podání státnímu zástupci, kterým se domáhá přezkumu postupu policejního orgánu, ve věci, v níž dosud nebyl sepsán úřední záznam o zahájení úkonů trestního řízení, přičemž jsou prošetřovány okolnosti, které dle podatele nasvědčují spáchání trestného činu. Státní zástupce má podatele o výsledku přezkumu či přijatých opatřeních do dvou měsíců od doručení podání vyrozumět. Takové podání se dle povahy věci považuje za podnět k výkonu dozorové činnosti státního zástupce nad policejním orgánem dle § 157 odst. 2 písm. a TrŘ. Státní zástupce přezkoumává postup policejního orgánu ohledně (ne)sepsání záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení, přezkoumává, zda byly či měly být provedeny neodkladné a neopakovatelné úkony, přičemž takovýto přezkum může státní zástupce na základě své kontrolní pravomoci v přípravném řízení činit i bez podnětů. Policejní orgán má sám postoupit státnímu zástupci oznámení k posouzení, dojde-li k vyjádření nesouhlasu s postupem policejního orgánu při vyřízení podnětu, který dle policejního orgánu nenesé znaky trestního oznámení.¹⁴⁵

Trestní řád umožňuje oznamovateli, který je zároveň poškozeným na základě ustanovení § 157a TrŘ, žádat státního zástupce o odstranění průtahů či závad v postupu

¹⁴³ U odstranitelných vad postačí doplnění chybějících údajů, orgán činný v trestním řízení vyzve oznamovatele k nápravě, podání mající neodstranitelnou vadu nelze posoudit jako trestní oznámení.

¹⁴⁴ Odůvodnění POP NSZc č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015.

¹⁴⁵ Čl. 31 odst. 5, 6 PPP č. 103/2013.

policejního orgánu. Tato žádost není vázaná lhůtou, je však třeba ji ihned předložit státnímu zástupci. Ten ji musí neprodleně vyřídit a o výsledku přezkoumání musí být žadatel vyzooměn. Proti založení trestního oznámení státním zástupcem se může oznamovatel bránit podáním podnětu k instančnímu dohledu ve smyslu § 12d zákona o státním zastupitelství (ZSZ), ustanovení § 16 odst. 7 ZSZ zase upravuje právo na přezkoumání vyřízení podání, přičemž na toto právo se vztahuje poučovací povinnost.¹⁴⁶

Významné je v tomto ohledu i ustanovení § 174a odst. 1 TrŘ upravující oprávnění nejvyššího státního zástupce zrušit do tří měsíců nezákonná usnesení nižších státních zástupců o nestíhání podezřelého dle § 159d TrŘ, o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci. Toto oprávnění se nevztahuje na usnesení vydané evropským žalobcem či evropským pověřeným žalobcem. Na základě § 174a odst. 2 TrŘ může státní zástupce z NSZ vyžadovat od nižších státních zastupitelství spisy, dokumenty, materiály, zprávy, může provádět prověrky. V případě, že nejvyšší státní zástupce zruší usnesení o zastavení trestního stíhání či o postoupení věci, pokračuje v trestním řízení státní zástupce, jenž ve věci rozhodoval v prvním stupni, přičemž je vázán právním názorem vysloveným nejvyšším státním zástupcem, je rovněž povinen provést úkony a doplnění, které nejvyšší státní zástupce nařídil.¹⁴⁷ Obdobně se postupuje, když nejvyšší státní zástupce zruší usnesení o nestíhání podezřelého – v takovém případě rozhodne policejní orgán o zahájení trestního stíhání, pokud nevyřídí věc jinak.¹⁴⁸

Podle čl. 25 odst. 1 PPP č. 103/2013 má policejní orgán zpracovat úřední záznam o výlučně ústním pokynu státního zástupce, který je v rozporu s navrhovaným postupem policejního orgánu. Zpracovaný úřední záznam má policejní orgán neprodleně předložit nejbližšímu nadřízenému vedoucímu pracovníku před založením do pomocných písemností, doručuje jej také státnímu zástupci, který pokyn vydal.

4.1.3. Rozdělení trestních oznámení dle jejich obsahu

J. Lata rozdělil trestní oznámení z hlediska jejich obsahu do tří základních skupin.¹⁴⁹ První skupinu tvoří oznámení, kde skutek s vysokou mírou naplňuje skutkovou podstatu trestného činu a jsou pro OČTŘ nejméně problematická. Do druhé skupiny řadí podání, kde není jasné, zda skutek bude naplňovat skutkovou podstatu trestného činu,¹⁵⁰ do třetí skupiny

¹⁴⁶ LATA, J. Nevylučuji podání trestního oznámení! Aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich obsahu. *Trestněprávní revue*, roč. 10 (2011), č. 10, s. 297–299.

¹⁴⁷ § 174a odst. 3 TrŘ.

¹⁴⁸ § 174a odst. 4 TrŘ.

¹⁴⁹ LATA, J. Nevylučuji podání trestního oznámení! Aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich obsahu. *Trestněprávní revue*, roč. 10 (2011), č. 10, s. 297–299.

¹⁵⁰ Postupuje se dle § 158 odst. 3 TrŘ.

řadí trestní oznámení, jejichž obsahem je nejasné podání.¹⁵¹ U třetí skupiny vyzve policejní orgán či státní zástupce oznamovatele k doplnění, přičemž měl zřetelně popsat, co musí oznamovatel doplnit.¹⁵² K založení dojde, když oznamovatel ani po výzvě k doplnění neopraví své nesrozumitelné a zmatečné podání. Dále dochází k založení u podání, kde není podatel (oznamovatel) znám, nelze jej dohledat, vyrozumět, a z podání současně nelze učinit závěr o důvodnosti podezření ze spáchání trestného činu.

Zakládá se také opakované podání stejného podatele (oznamovatele), pokud neuvádí nové skutečnosti a takové podání již bylo založeno. Tímto způsobem lze čelit kverulačnímu podání, opakovaným bezdůvodným trestním oznámením. Odložení opakovaných podnětů k téže věci vyplývá z čl. 22 odst. 5 POP NSZc č. 9/2019, přičemž se však připouští výjimka pro podání obsahující nové skutečnosti;¹⁵³ v takovém případě předá státní zástupce věc policejnímu orgánu a vyrozumí podatele podnětu.

K založení dochází rovněž také v případech elektronického podání, které nesplňuje náležitosti stanovené zákonem; není elektronicky podepsáno dle § 6 zákona o elektronickém podpisu či nebylo podáno datovou schránkou, oznamovatel jej ve stanovené lhůtě nedoplnil – nedodal elektronický podpis a oznámení nelze posoudit jako jiné podání. Podání, které neobsahuje skutečnost důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, se nepovažuje za trestní oznámení a zakládá se.

4.2. Anonymní podnět

Anonymním podnětem je každé oznámení, ve kterém chybí identifikační údaje o oznamovateli. OČTŘ je povinen prověřovat i anonymní podněty. Pakliže obsahují trestněprávně relevantní informace, postupuje policejní orgán či státní zástupce v souladu se zásadou oficiality a zahájí úkony trestního řízení. Trestní řízení tedy může být zahájeno na základě trestněprávně relevantního anonymního podnětu. Pokud však obsahem podnětu nejsou okolnosti důvodně nasvědčující spáchání trestného činu,¹⁵⁴ je takový podnět založen a oznamovatel se nevyrozumívá. Podání anonymního oznámení, respektive podnětu, lze považovat za součást oznamovacího oprávnění. Oznamovatel by si však měl být vědom toho, že anonymní podnět může přinášet OČTŘ mnohé komplikace, v jejichž důsledku dojde k založení anonymního oznámení. Policejní orgán a státní zástupce totiž v případě anonymního oznámení nemají možnost provést poučení a výslech oznamovatele – nemohou jej tedy vyzvat

¹⁵¹ Nedostatečný, neúplný popis skutku, krajně nesrozumitelná a zmatečná podání.

¹⁵² Zpravidla půjde o nejasná písemná podání, u ústních podání činěných do protokolu totiž policejní orgán či státní zástupce činí vyslechnutí oznamovatele, které má také pomoci doplnit potřebné informace.

¹⁵³ Čl. 22 odst. 6 POP NSZc č. 9/2019.

¹⁵⁴ Tj. nelze učinit podezření ze spáchání trestného činu.

k potřebnému doplnění údajů, nemají možnost jej ani informovat o dalším postupu ohledně přijatého podnětu, nemohou oznamovatele předvolat k podání vysvětlení.¹⁵⁵ OČTŘ se seznamují se skutkovým stavem právě na základě přijímání trestněprávně relevantních informací a při procesu dokazování. Skutkový stav by tedy měl oznamovatel popsat v podaném trestním oznámení či podnětu co nejuplněji, aby jej nemusel policejní orgán či státní zástupce vyzvat k doplnění, zvláště to platí pro anonymní podání, kde OČTŘ nemá možnost adresně vyzvat k doplnění určitých skutečností. Zjišťování skutkového stavu se děje dokazováním, přičemž významným nositelem trestněprávně relevantních informací je právě oznamovatel. Vyslechnutím oznamovatele mohou OČTŘ získat přesnější představu o skutkovém stavu, u anonymního oznamovatele se však nemají na koho obrátit. Policejní orgán proto v takových případech může postupovat v režimu ustanovení § 8d odst. 1 TrŘ ve snaze získat další trestněprávně relevantní informace.¹⁵⁶ Vzhledem k potížím a riziku nezahájení trestního řízení, které anonymní oznámení přináší, lze spíše doporučit využití institutu utajeného svědka, a to v případě, kdy oznamovatel v pozici svědka má zájem na zahájení trestního řízení, ale zároveň se cítí ohrožen, obává se následků spojených s oznamovací činností.

4.3. Právo na účinné vyšetřování: má oznamovatel právo na zahájení řízení?

Oznamovatel trestného činu dle naší právní úpravy nemá právo na to, aby bylo automaticky podáním trestního oznámení zahájeno trestní řízení, natož pak trestní stíhání.¹⁵⁷ Obsah trestního oznámení prověřují OČTŘ, obsahem oznámení musí být skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

¹⁵⁵ Dalším problematickým aspektem anonymního oznámení je obtížné prokázání splnění uložené oznamovací povinnosti např. dle § 368 TrZ, § 8 odst. 1 TrŘ.

¹⁵⁶ Ustanovení § 8d odst. 1 TrŘ umožňuje prolomit zákaz zveřejnění dle § 8a–8c TrŘ, kdy OČTŘ může v nezbytném rozsahu zveřejnit informace pro účely pátrání po osobách, dosažení účelu trestního řízení – zajištění důležitého svědka; osoby, proti které se řízení vede anebo pokud zveřejnění umožňuje trestní řád. Srov. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. C. H. Beck: Praha 2013, s. 164–165.

¹⁵⁷ Vyplývá to také z usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2008, sp. zn. III ÚS 221/08: „*Lze shrnout, že podáním trestního oznámení oznamovatel svá subjektivní práva nerealizuje a případná nečinnost příslušných orgánů není způsobilá do jeho ústavně zaručených práv zasáhnout.*“ Srov. též usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 3. 2007, sp. zn. III ÚS 921/06: „*České ústavní předpisy neposkytují fyzickým a právnickým osobám žádné subjektivní právo vyvolat trestní stíhání osoby, kterou ve svém oznámení označí za podezřelou ze spáchání trestného činu. Ani procesní postavení poškozeného nezakládá subjektivní právo na trestní stíhání jiného. Podáním trestního oznámení oznamovatel svá subjektivní práva nerealizuje a případná nečinnost příslušných orgánů není způsobilá do jeho ústavně zaručených práv zasáhnout. Toliko stát je nositelem monopolu trestního stíhání a pouze orgány přípravného řízení rozhodují o tom, zda zahájí úkony v trestním řízení. Jestliže tyto orgány shledají, že z podaného oznámení nevyplývá vůbec žádné podezření ze spáchání trestného činu, nejsou povinny zahájit úkony trestního řízení, nejsou povinny věc odkládat ani vyřizovat jinak.*“

Oznamovatel může využít své oprávnění, aby jej OČTŘ vyrozuměl o tom, jak bylo s oznámením naloženo, může dát podněty dozorujícímu státnímu zástupci ohledně činnosti policejního orgánu či nadřízenému státnímu zástupci ohledně činnosti státního zástupce. Oznamovateli v pozici poškozeného náleží v některých případech právo na účinné vyšetřování. Jde o ústavní právo úzce spojené s čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 LZPS a s porušením některých z přirozených práv,¹⁵⁸ odráží jej také čl. 13 EÚLP.¹⁵⁹ Právo na účinné vyšetřování vznikne, je-li vzneseno hájitelné tvrzení, že poškozenému byla způsobena újma zaviněným zásahem do jeho přirozených práv, přičemž za hájitelné je nutno považovat takové tvrzení, které není zcela nedůvěryhodné a nepravděpodobné, je možné i časově, je dostatečně konkrétní a v čase neměnné. Právo na účinné vyšetřování nelze zaměňovat s existencí skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin dle § 158 odst. 3 TrŘ.¹⁶⁰ Není však ústavně zaručeno právo poškozeného na to, aby jiná osoba byla trestně stíhána a odsouzená, současně ovšem platí, že stát je povinen zajistit ochranu základních práv poškozeného, a to i prostřednictvím efektivního trestního řízení.¹⁶¹

Účinné – tedy efektivní vyšetřování shrnul Ústavní soud jako takové, které je nezávislé a nestranné, důkladné a dostatečné, rychlé a podrobené kontrole veřejnosti, přičemž vyšetřování jako takové má být v souladu s EÚLP chápáno široce – ne tedy pouze jako stadium trestního řízení: *„účinné vyšetřování prováděné orgány činnými v trestním řízení, včetně fáze před zahájením trestního stíhání, musí splňovat kumulativně následující samostatné požadavky, vyplývající z judikatury ESLP, šetření musí být a) nezávislé a nestranné, b) důkladné a dostatečné, c) rychlé a d) podrobené kontrole veřejností. Požadavek důkladnosti a dostatečnosti znamená, že orgány musí přijmout přiměřené kroky, jež mají k dispozici, pro zajištění důkazů o incidentu, včetně mimo jiné očitých svědectví a použití forenzních metod. Závěry šetření musí být založeny na důkladné, objektivní a nestranné analýze všech relevantních skutečností. Jakékoliv nedostatky ve vyšetřování, které podřývají jeho schopnost*

¹⁵⁸ Např. zásah do tělesné integrity, srov. náleží Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I ÚS 1565/14, nelidské, ponižující zacházení, srov. náleží Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2019, sp. zn. II ÚS 2077/17.

¹⁵⁹ Každý, jehož práva a svobody zaručené EÚLP (např. právo na spravedlivý proces v čl. 6) byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.

¹⁶⁰ Náleží Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I ÚS 1565/14, srov. též KREJČÍKOVÁ, H. *Právo na účinné vyšetřování*. In: BORČEVSKÝ, P., BUDAYOVÁ, L., KREJČÍKOVÁ, H., SLÁMOVÁ, H., SOVIČKOVÁ, B., TIBITANZLOVÁ, A. a kol. *Aktuální otázky trestního zákonodárství s akcentem na přípravné řízení*. Praha: Policejní akademie v Praze, 2020, s. 41.

¹⁶¹ PŮRY, F. *Ochrana práv poškozeného prostředky trestního práva procesního*. In: JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 440–441.

*zjistit okolnosti případu nebo odpovědné osoby, povedou k rozporu s požadovanou mírou efektivnosti.*¹⁶²

Právo na účinné vyšetřování je procesní povinností náležité péče, nikoliv odpovědnost za výsledek trestního řízení.¹⁶³

Lze tedy shrnout, že oznamovatel v pozici poškozeného má právo na to, OČTŘ postupovaly důsledně a na základě zákona,¹⁶⁴ oznámením není založena povinnost OČTŘ trestně stíhat, odsoudit a potrestat osoby dle představ poškozeného. Má-li dojít k porušení práva na účinné vyšetřování spojeného zásahem do přirozených práv člověka, vyžaduje se určitá intenzita újmy a posouzení příčinného vztahu. Ústavní soud ovšem přímo uvedl, že nedostatečné prověření trestního oznámení ze strany policejního orgánu vede k porušení práva na účinné vyšetřování.¹⁶⁵ Oprávnění oznamovatele v pozici poškozeného na účinné vyšetřování dle judikatury Ústavního soudu vztahuje pouze k nejzávažnějším trestným činům.¹⁶⁶

V neposlední řadě je k úspěšnému podání stížnosti o porušení ústavního práva na účinné vyšetřování třeba, aby stěžovatel vyčerpал všechny dostupné opravné prostředky, protože Ústavní soud – jak sám také zdůrazňuje – nepředstavuje další soudní instanci. Dle Ústavního soudu není právo na účinné vyšetřování chápáno jako absolutní právo na policejní vyšetření všech soukromých, újmu na právech způsobujících záležitostí, nýbrž má, zejména z hlediska jeho efektivnosti, finanční náročnosti a přiměřenosti ochrany zájmů třetích osob, subsidiární povahu ve vztahu k ostatním způsobům ochrany individuálních zájmů.¹⁶⁷ Z judikatury¹⁶⁸ dále vyplývá, že závěry prováděných šetření OČTŘ musí být založeny na důkladné, objektivní a nestranné analýze všech relevantních skutečností. Vyšetřování musí být v první řadě schopno stanovit skutkové okolnosti případu v nejvyšší možné míře.

¹⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I ÚS 1565/14.

¹⁶³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 10. 2013, sp. zn. I ÚS 2886/13, efektivní vyšetřování se týká toliko použitého prostředku, nikoliv však výsledku řízení, srov. též nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I ÚS 3196/12.

¹⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III ÚS 2012/18.

¹⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I ÚS 1565/14.

¹⁶⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 5. 2022, sp. zn. II ÚS 3402/21, nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III ÚS 2012/18.

¹⁶⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2022, sp. zn. IV ÚS 1703/22, v usnesení ze dne 18. 5. 2021, sp. zn. I. ÚS 3363/20 Ústavní soud zdůraznil, že nekontroluje rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, jde-li o opodstatněnost zahájení či nezahájení trestního stíhání, ale zkoumá, zda orgány veřejné moci svým postupem neporušily zaručená práva.

¹⁶⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2021 sp. zn. III ÚS 1315/20, nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2020 sp. zn. IV ÚS 1559/20.

4.4. Soukromá a subsidiární žaloba

Současná česká trestněprávní úprava nezná institut, kterým by mohl být státní zástupce „přinucen“ podat obžalobu a umožnit tak v řízení před soudem ověřit poznatky o skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin z předsoudního stadia.¹⁶⁹ „*Trestní oznámení nemá v rámci českého právního řádu charakter nástroje k ochraně subjektivního práva fyzické či právnické osoby, nýbrž se v zásadě jedná o formu účasti občanů při prosazování veřejného zájmu na potlačování kriminality (srov. § 1 odst. 2 TrŘ). Z této pomoci fyzických a právnických osob orgánům veřejné moci k náležitému zjištění trestných činů a ke spravedlivému potrestání jejich pachatelů (viz § 1 odst. 1 TrŘ) nelze žádným způsobem dovozovat aktivní legitimaci fyzických a právnických osob k zahajování trestního řízení proti jinému.*“¹⁷⁰

Institut soukromé a subsidiární žaloby se v naší právní úpravě nevyskytuje,¹⁷¹ ačkoliv se díky recepci rakouského práva objevoval ještě v úpravě platné v meziválečném období. Nenachází se ani v současném slovenském trestním procesu, a to díky unifikaci československého trestního řízení v roce 1950.

V české trestněprávní kultuře převažuje koncepce trestněprávního vztahu jako vztahu státu a pachatele,¹⁷² což se odráží také v judikatuře Ústavního soudu.¹⁷³ Poškozený nemůže sám zahájit trestní stíhání pachatele. Jediný způsob, jak se může poškozený podílet na iniciaci trestního řízení, jež může vyústit v trestní stíhání pachatele, je prostřednictvím oznamovací činnosti – trestněprávně relevantním podnětem, trestním oznámením. Úkony trestního řízení

¹⁶⁹ JELÍNEK, J., GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 17.

¹⁷⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 9. 2009, sp. zn. IV ÚS 1921/09, Ústavní soud dále v tomto usnesení uvádí: „*Pouze stát svými orgány rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchán, kdo jej spáchal, jaký trest, popř. jaké jiné újmy na právech nebo majetku pachatele lze za jeho spáchání uložit (čl. 8 odst. 2 Listiny). Subjektivní právo fyzické nebo právnické osoby na to, aby jiná osoba byla trestně stíhána, respektive aby určité jednání bylo kvalifikováno jako konkrétní trestný čin, zákonná pravidla nestanoví, natož aby takový požadavek byl chráněn na ústavní úrovni.*“ Srov. též usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 3. 2007, sp. zn. III ÚS 921/06 a usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2008, sp. zn. III ÚS 221/08: „*Stát svými orgány rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchán.*“

¹⁷¹ Vylučuje to znění ustanovení § 2 odst. 8 TrŘ, je věcí státu přijmout rozhodnutí o tom, pro jaký skutek a z jakých důvodů bude podána soudou žaloba, srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1997 sp. zn. II ÚS 361/96.

¹⁷² FENYK, J., PROVAZNÍK, J. *Právo na účinné vyšetřování v judikatuře ESLP a Ústavního soudu*. In: BORČEVSKÝ, P., BUDAYOVÁ, L., KREJČÍKOVÁ, H., SLÁMOVÁ, M., SOVIČKOVÁ, B., TIBITANZLOVÁ, A. a kol. *Aktuální otázky trestního zákonodárství s akcentem na přípravné řízení*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2020, s. 10.

¹⁷³ „*Trestní řízení představuje vztah mezi pachatelem a státem, což také znamená, že ústavně není zaručeno právo třetí osoby (např. oznamovatele, poškozeného), aby jiná osoba byla trestně stíhána a případně i odsouzena. Současně však nelze pominout, že je pozitivní povinností státu zajistit ochranu základních práv, a to i prostřednictvím efektivního trestního řízení.*“ srov. náleží Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2021 sp. zn. III ÚS 1315/20.

a trestní stíhání může zahájit jedině OČTR, a to policejní orgán,¹⁷⁴ případně státní zástupce.¹⁷⁵ Už v době platnosti rakouského trestního zákoníku však existovaly názory, že trestní stíhání by mělo náležet pouze státu a soukromé osoby z něj měly být vyňaty,¹⁷⁶ rakouský trestní řád rozlišoval trestné činy soukromožalobní a veřejnožalobní. Trestní stíhání na základě soukromé žaloby bylo možné pouze případech stanovených zákonem, představovalo výjimečný až okrajový institut. Soukromá žaloba představovala oprávnění poškozeného zahájit z vlastní iniciativy trestního stíhání pachatele pouze u tzv. soukromožalobních deliktů, které tvořil taxativní okruh trestných činů. K soukromožalobním deliktům patřily trestné činy s malým veřejným zájmem na stíhání pachatele,¹⁷⁷ tj. šlo o taková protiprávní jednání, kde veřejný zájem ustupuje zájmu poškozeného.¹⁷⁸

Soukromou a subsidiární žalobu nelze zaměňovat s institutem dispozičního oprávnění poškozeného udělit dle § 163 TrŘ souhlas s trestným stíháním pachatele, jenž také reaguje na kolizi veřejného zájmu na stíhání pachatele trestného činu se soukromým zájmem poškozeného. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že u soukromé žaloby je primárně zasažen soukromý zájem, kterému stát propůjčuje veřejnoprávní ochranu, zatímco u institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného je zasažen zájem veřejný, jenž ovšem koliduje se soukromými zájmy poškozeného.¹⁷⁹

Subsidiární (pomocná) žaloba¹⁸⁰ se odlišuje od soukromé žaloby tím, že se netýká soukromožalobních deliktů, ale protiprávních činů žalovatelných na základě veřejné žaloby státním zástupcem. K jejímu uplatnění má dojít ve chvíli, kdy státní zástupce jako veřejný žalobce odmítá zahájit trestní stíhání, či v něm odmítá pokračovat, a poškozený tak nastupuje na jeho místo. Subsidiární žaloba se nabízí jako institut sloužící k ochraně práv

¹⁷⁴ § 12 odst. 2 TrŘ.

¹⁷⁵ § 161 odst. 4, odst. 5 písm. b) TrŘ, srov. PÚRY, F. *Ochrana práv poškozeného prostředky trestního práva procesního*. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 440.

¹⁷⁶ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 517.

¹⁷⁷ Jinak by došlo k trestnímu stíhání pachatele ex officio na základě veřejné žaloby.

¹⁷⁸ Zejména trestné činy zasahující lidskou důstojnost a čest, soukromí – trestný čin pomluvy, poškození cizích práv. T. GŘIVNA nicméně uvádí, že i v případě tzv. soukromé žaloby do určité míry musí existovat veřejný zájem (byť je oslaben), jinak by se nemohlo jednat o trestný čin. Přítomnost veřejného zájmu také odlišuje soukromou žalobu od civilní žaloby, viz GŘIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. *Trestněprávní revue*, roč. 4 (2005), č. 12, s. 317–322.

¹⁷⁹ GŘIVNA, T. *Soukromá a subsidiární žaloba*. In: VANDUCHOVÁ, M., GŘIVNA, T. a kol. *Rekodifikace trestního práva procesního. Aktuální problémy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, s. 33–34.

¹⁸⁰ T. GŘIVNA rozlišuje ještě žalobu vedlejší a podpůrnou. Vedlejší žalobou rozumí oprávnění podporovat veřejnou žalobu. Poškozený tak nepřechází na místo státního zástupce jako v případě subsidiární žaloby, ale stojí vedle veřejného žalobce, tudíž ovšem záleží na rozhodnutí veřejného žalobce. Pro subsidiární a vedlejší žalobu užívá označení podpůrné žaloby, srov. viz GŘIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. *Trestněprávní revue*, roč. 4 (2005), č. 12, s. 317–322.

poškozeného – ke kontrole dodržování povinností státního zástupce a policejního orgánu vyplývajících ze zásad legality a zákonnosti.¹⁸¹ Úprava subsidiární a soukromé žaloby v rakouském trestního řádu z roku 1873,¹⁸² platném na našem území, nepředstavovala bezbřehé uplatňování práva. Naopak šlo spíše o formalizované instituty, které nebyly nadužívány.

Diskuze o možnosti znovuzavedení soukromé a subsidiární žaloby vyvstaly v souvislosti s otázkami rekodifikace trestního procesu. Věcný návrh trestního řádu z května roku 2008 obsahoval úpravu těchto institutů, názory odborné právní veřejnosti ovšem nebyly a nadále nejsou v tomto tématu jednotné. Při úvaze o možnosti zavedení institutu soukromé a subsidiární žaloby se jeví jako zásadní:

- I.) přesné vymezení práv a povinností žalobců – v jakém případě jsou oprávněni žalobu podat, žalobní legitimace, vyčerpání dostupných opravných prostředků,
- II.) úprava propadné lhůty pro uplatnění žalobního práva,
- III.) úprava dokazování,¹⁸³ zavedení důkazního břemene,
- IV.) úprava náhrady nákladů řízení,
- V.) úprava opravných prostředků, poučovací povinnosti, odpovědnosti za zneužití žalobního práva,¹⁸⁴
- VI.) povinné zastoupení poškozeného advokátem – předcházení bezúčelným napadáním rozhodnutím veřejného žalobce,
- VII.) zavedení poplatkové povinnosti s výjimkou pro nemajetné poškozené a poškozené v postavení zvláště zranitelné oběti jako prevence před kverulačními žalobami.¹⁸⁵

Úprava by se měla týkat pouze uzavřeného výčtu trestných činů, výhodou soukromé žaloby by mohlo být odbřemenění státních zástupců – u soukromé žaloby se poškozený jakožto žalobce oprávněný stíhat některý ze soukromožalobních deliktů obrací přímo na soud; je přitom také možné, aby veřejný žalobce do soukromé žaloby vstoupil,¹⁸⁶ a to zpravidla, byl-li zasažen

¹⁸¹ Posiluje princip oportunity.

¹⁸² Glaserův trestní řád.

¹⁸³ Není jasné, jak by mělo být upraveno dokazování, které důkazní prostředky by se měly opatřovat, jaké zajišťovací úkony by měly provádět OČTŘ z iniciativy poškozeného, do kterých práv poškozeného a v jakém rozsahu by mohly OČTŘ zasahovat, srov. PÚRY, F. *Ochrana práv poškozeného prostředky trestního práva procesního*. In: JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 442–443.

¹⁸⁴ GRIVNA, T. *Soukromá a subsidiární žaloba*. In: VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. a kol. *Rekodifikace trestního práva procesního. Aktuální problémy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, s. 34–35.

¹⁸⁵ MUSIL, J. *Je český státní zástupce skutečným pánem přípravného řízení?* In: GRIVNA T., ŠIMÁNOVÁ, H. a kol. *Přípravné řízení dnes a zítra*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 9–10, srov. též JELÍNEK, J. GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 16–17.

¹⁸⁶ Zahájí trestní stíhání či vstoupí do trestního řízení.

veřejný zájem. Další přínos soukromé žaloby může představovat posílení práv poškozených a obětí trestných činů, jejich aktivnější zapojení poškozeného do řízení od jeho úplného počátku, úspora prostředků; stinně se jeví neúměrná administrativní zátěž, možnost zneužití žalob k prosazování různých soukromých, politických či jiných zájmů – problém kverulantských žalobců – neodůvodněných, neopodstatněných podání.¹⁸⁷

Znovuzavedení institutu soukromé a subsidiární žaloby by vedlo ke změnám rozsahu práv poškozeného a zřejmě i rozhodovací praxe Ústavního soudu stran práva na účinné vyšetřování,¹⁸⁸ k modifikacím obžalovací zásady, zásady oficiality a vyhledávací. Aktivnější zapojení poškozeného do trestního řízení tím, že může iniciovat řízení, by bylo rovněž souladné s posilujícími trendy restorativní justice. Mělo by význam i z psychologického, viktimologického hlediska, jelikož poškozený bývá zároveň v pozici oběti a aktivní role při prosazování práv může vést k lepšímu vypořádání se s viktimizací.

Lze se domnívat, že by větší zapojení poškozeného do trestního řízení skrze instituty soukromé a subsidiární žaloby mohlo přispět i ke snížení latence některých druhů kriminality. S možností zavedení soukromé a subsidiární žaloby v současné době není počítáno, v pozdějších věcných návrzích nového trestního řádu tyto instituty už nebylo obsaženo, nejsou obsaženy ani v posledním znění dle stavu k 14. 10. 2022.¹⁸⁹ Není ani jasné, zda nakonec dojde k rekonstrukci trestního procesu, či bude nadále docházet k novelizacím dosavadního trestního řádu.

4.5. Zneužití trestního oznámení

Vedle trestněprávně relevantních podnětů a oznámení jsou OČTŘ zahlcovány i bezdůvodnými podáními. Neopodstatněná podání – tj. taková, která neobsahují skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin – mohou souviset s vědomým zneužitím institutu trestního oznámení, dále též s omylem oznamovatele, syndromem falešné viktimizace, kverulantstvím (sudičstvím).¹⁹⁰

¹⁸⁷ Ze starších dat v sousedním Německu nicméně vyplývá, že soukromá žaloba není nijak nadužívána, je podávána asi jen v desetíně případů, přičemž její úspěšnost se pohybuje pouze okolo 6 %, srov. ROXIN, C. *Strafverfahrensrecht*. 25. vydání. Mnichov: C. H. Beck, 1998, 493 s. In: GRIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, s. 59.

¹⁸⁸ T. GRIVNA shrnuje, že zavedení těchto institutů do českého trestního řádu by neznamenalo radikální zásah do základních zásad – ostatně německý a rakouský trestní řád je vystaven na obdobných zásadách jako český a institut soukromé, subsidiární žaloby v něm nalezneme, stejně tak rakouské trestní řády z roku 1852 a 1873 platné na našem území byly vystaveny na zásadě oficiality, legality, viz GRIVNA, T. *Soukromá a subsidiární žaloba*. In: VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, s. 34–35.

¹⁸⁹ Justice.cz. *Návrh nového trestního řádu k 14. 10. 2022* [online]. [2023-09-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace>.

¹⁹⁰ Podstatou kverulantství je opakované podávání neopodstatněných podání. Kverulantství může souviset s rozvinutou duševní poruchou, i se syndromem falešné viktimizace. Srov. HOŘÁK, J. *Kverulanti a kverulantství*

Problém zneužitelnosti institutu trestního oznámení tkví rovněž v rozdílech mezi trestním a civilním řízením, v rozdílných zásadách, které tato řízení ovládají. V trestním řízení je totiž OČTŘ, v souladu se zásadami legality a oficiality, povinen se zabývat došlým trestním oznámením či trestněprávně relevantním podnětem, musí jej prověřit; založí jej, je-li zjevně neopodstatněné, trpí vadami, které oznamovatel ani po výzvě, doplnění neodstraní.¹⁹¹

V civilním řízení sporném jsou ovšem strany nositelem důkazního břemene, strany také disponují řízením. Řízení je až na výjimky zatíženo poplatkovou povinností. Proto se může jevit jako „výhodnější a úspornější“ zkusit zatížit OČTŘ trestním oznámením, jestli věc nebude projednána v trestním řízení namísto podání žaloby v civilním řízení, jelikož trestní oznámení není zatíženo poplatkovou povinností.

Řešení sporů prostřednictvím podávání trestních oznámení je také v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe dle § 12 odst. 2 TrŘ.¹⁹² Zneužití institutu trestního oznámení k „vyřizování si účtů“ mezi oponenty ostře kritizoval Ústavní soud;¹⁹³ trestní represi je nutno vnímat jako nejzazší prostředek (ultima ratio). Není přípustné, aby osoby zneužívaly trestní represi k řešení občanskoprávních sporů,¹⁹⁴ trestní právo je totiž určeno k ochraně nejzávažnějších statků – celospolečenských hodnot, nikoliv k ochraně individuálních soukromoprávních zájmů:¹⁹⁵ „V právním státě je totiž nepřipustné, aby prostředky trestní represe sloužily k uspokojování subjektivních práv soukromoprávní povahy, nejsou-li vedle toho splněny všechny předpoklady vzniku trestněprávní odpovědnosti, resp. nejsou-li tyto předpoklady zcela nezpochybnitelně zjištěny. Je hodno odsouzení, když je účastníky civilněprávních vztahů zneužíván institut trestního oznámení k ovlivnění řešení těchto vztahů.“¹⁹⁶

z pohledu kriminálních věd. In: ŠČERBA, F. (ed.) *Kriminologické dny 2018*. 2. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, s. 80–104. „Kverulantským chováním v nejširším smyslu rozumíme soustavné vyvolávání sporů, podávání stížností, žalob, žádostí a podnětů, zpravidla neopodstatněných, nesmyslných nebo z malicherných příčin.“

¹⁹¹ Oznamovatel ovšem není oprávněn vzít trestní oznámení zpět.

¹⁹² Posouzení společenské škodlivosti je věcí orgánů činných v trestním řízení, ex lege nejsou stanovena žádná kritéria, vodítkem mohou být hlediska povahy a závažnosti trestného činu dle § 39 odst. 2 TrZ – význam chráněného zájmu, který je trestným činem dotčen, způsob provedení trestného činu, jeho následky, okolnostmi, za kterých byl trestný čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění, jeho pohnutkou, záměrem, cílem, srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 27.

¹⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. III ÚS 1017/2015: „z hlediska ochrany základních hodnot českého ústavního pořádku by bylo nepřipustným trendem, kdyby se policie na základě vágních, či dokonce objektivně nepravdivých podnětů měla fakticky stát bezplatnou detektivní kanceláří k získání informací o jednání politických oponentů“.

¹⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II ÚS 1098/10.

¹⁹⁵ V úvahu připadají pouze takové soukromoprávní zájmy související se spáchaným trestným činem – odčinění majetkové, nemajetkové újmy.

¹⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II ÚS 1098/10.

4.6. Soukromoprávní odpovědnost za lživé trestní oznámení

V civilním právu je projevem ústavní zásady legální licence princip autonomie vůle. Tento princip je korigován zákonnými zákazy – nelze se odvolávat na autonomii vůle při protiprávním jednání, obdobně se nelze odvolávat na zvyklost spočívající v protiprávnosti. Občanský zákoník (OZ) obsahuje některé zásadní principy soukromého práva, jako je povinnost jednat v právním styku poctivě,¹⁹⁷ zákaz těžit z nepoctivého či protiprávního činu, zákaz těžit i z vyvolaného či kontrolovaného protiprávního stavu,¹⁹⁸ zákaz zneužití práva.

Dle § 8 OZ zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany. Ze soukromého práva vyplývá také princip *neminem laedere*.¹⁹⁹ Osoby si mají při svém jednání počínat tak, aby svým jednáním nepůsobil újmu jiným. Nepravdivé trestní oznámení, lživé obvinění jiného, uvádění lživých údajů v právním styku porušuje několik uvedených principů – je v rozporu s principem zákazu zneužití práva, *neminem laedere*. Nepravdivé trestní oznámení je nepochybně také zásahem do občanských práv a svobod, a to přitom nemusí být naplněna skutková podstata trestného činu (křivého obvinění) či přestupku (křivého vysvětlení).²⁰⁰

Vedle nemajetkové újmy způsobené lživým trestním oznámením, nařčením ze spáchání trestného činu,²⁰¹ vzniká osobě poškozené nepravdivým trestním oznámením majetková újma, a to zejména vynakládáním prostředků na obhajobu, ale i např. v souvislosti s poškozením dobrého jména. K přiznání náhrady škody civilním soudem je třeba, aby:

- I.) došlo k protiprávnímu jednání (porušení právní povinnosti),
- II.) došlo ke vzniku újmy (majetkové či nemajetkové, újma vznikne protiprávním jednáním,
- III.) existoval stav kauzality – příčinné souvislosti mezi protiprávním jednáním a vznikem újmy,
- IV.) bylo zde zavinění škůdce (u subjektivní odpovědnosti, tj. nejedná-li se o případy objektivní odpovědnosti, jež jsou stanoveny zákonem).

V případě vzniku újmy podáním nepravdivého (bezdůvodného) trestního oznámení se z hlediska občanského práva jedná o mimosmluvní odpovědnost – závazek z deliktu – kde se vyžaduje zavinění.²⁰² Způsob a rozsah náhrady působené újmy je určen v § 2951 OZ, majetková

¹⁹⁷ § 6 OZ.

¹⁹⁸ § 6 odst. 2 OZ.

¹⁹⁹ Nikomu neškodit.

²⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. III ÚS 1017/2015.

²⁰¹ Zásah do práv, dobrého jména, pověsti, soukromí, veřejná difamace, stigmatizace.

²⁰² Alespoň ve formě nedbalosti; jedná se o subjektivní odpovědnost.

újma (škoda) se primárně nahrazuje uvedením do předešlého stavu.²⁰³ Není-li to možné či žádá-li tak poškozený, hradí se škoda v penězích.

Nemajetková újma (imateriální) se dle § 2951 odst. 2 OZ odčiní přiměřeným zadostiučiněním,²⁰⁴ přičemž přiměřené zadostiučinění musí být provedeno v penězích, pokud by jiný způsob jeho provedení nezajistil skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.

²⁰³ Restitutio in integrum.

²⁰⁴ Např. veřejnou omluvou.

5. Trestné činy související s oznamovací činností

Vedle zmíněného přečinu neoznámení trestného činu jakožto trestněprávního následku za nesplnění oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob dle § 368 TrZ souvisí s oznamováním trestné činnosti několik dalších trestných činů. Spojuje je zneužití oznamovací činnosti (vydírání trestním oznámením, křivé obvinění), poskytování lživých informací (křivé obvinění, křivé svědectví a nepravdivý znalecký posudek) či nekonání, opomenutí (nepřekažení trestného činu, úmyslné zamlčení skutečnosti podstatné pro rozhodnutí – křivé svědectví).

5.1. Nepřekažení trestného činu

Ustanovení § 367 TrZ upravuje přečin nepřekažení trestného činu. Nepřekažení trestného činu obsahuje některé shodné znaky s neoznámením trestného činu § 368 TrZ – jde o pravé omisivní delikty, úmyslné trestné činy, spojuje je chráněný zájem. Společným znakem § 367 a § 368 TrZ je stanovení obecné povinnosti konat. Porušení této povinnosti nezakládá – na rozdíl od zvláštní povinnosti konat – odpovědnost za následek způsobený nekonáním, i kdyby jej povinný svým opomenutím zamýšlel způsobit.²⁰⁵ Od přečinu neoznámení trestného činu se nepřekažení odlišuje znakem objektivní stránky skutkové podstaty; tím se liší také od přečinu nadřování, který postihuje jednání po dokonání trestného činu umožňující pachateli vyhnout se trestnímu stíhání, trestu, ochrannému opatření či jejímu výkonu; objektivní stránka nepřekažení trestného činu spočívá v neodvrácení trestného činu jiného,²⁰⁶ který je páchan, či ke kterému má teprve dojít.

Na rozdíl od obecných forem trestní součinnosti, a to účastenství ve formě pomoci, chybí u nepřekažení předcházející dohoda s pachatelem hlavního trestného činu.²⁰⁷ Přečiny nepřekažení a neoznámení trestného činu jsou si blízké nejen zařazením v trestním zákoníku, dle komentářové literatury,²⁰⁸ jde o trestné činy stejné povahy s tím rozdílem, že se překazuje (i včasným oznámením) protiprávní jednání, které trvá či hrozí v budoucnu; oznamovací povinnost se vztahuje na již dokonáný trestný čin. Překazit lze pouze přípravu a trestný čin, který nebyl dokonán. Individuální objekt u přečinu nepřekažení trestného činu je zájem na včasném odvrácení trestných činů, zabránění připravovanému či páchanému trestnému činu, objektivní stránka spočívá v nekonání osoby, která se hodnověrným způsobem dozvěděla, že je

²⁰⁵ JELÍNEK, J. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 188–189.

²⁰⁶ Odlišné osoby od pachatele.

²⁰⁷ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 3089.

²⁰⁸ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. *Trestní zákoník*. Komentář. II. díl § 233 až 421. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2875.

připravován či páchan trestný čin uvedený v § 367 TrZ. Hodnověrností se myslí skutečnost, že vše nasvědčuje tomu, že je připravován či páchan trestný čin; poznatek o tom, že jiný páchá či připravuje trestný čin, může osoba získat jakýmkoli způsobem.²⁰⁹

Přechin nepřekažení trestného obsahuje mnohem širší uzavřený výčet²¹⁰ trestných činů než neoznámení trestného činu, jelikož se jedná o povahou závažnější jednání.²¹¹ Trestní sazba je u nepřekažení a neoznámení stanovena totožně s tím, že pachatel trestného činu neoznámení a nepřekažení může být potrestán mírněji v závislosti na mírnějším trestu taxativně vymezených trestných činů.

Subjektem přechinu nepřekažení trestného může být každý – povinnost odvrátit páchaný trestný čin z výčtu § 367 odst. 1 TrZ či jeho přípravu mají všechny osoby, které se o něm hodnověrným způsobem dozví a mohou jej odvrátit bez značných nesnází či bez vystavení se nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy či trestního stíhání.²¹² Druhý odstavec § 367 TrZ představuje korektiv k obecné povinnosti překazít trestný čin. Vystavení se značným nesnázím je posuzováno individuálně. Pojem může značit široké možnosti výkladu, nicméně z jazykového/gramatického výkladu lze dospět k závěru, že musí jít o nesnáze srovnatelné s jinou vážnou újmu, újmu na životě a zdraví, tj. nesnáze velmi obtížně překonatelné (nepřekonatelné).²¹³ Uvedení osoby blízké v nebezpečí trestního stíhání ovšem není důvodem pro beztrestnost, pokud se nepřekažení týká závažných trestných činů z uzavřeného výčtu z hlavy deváté a třinácté zvláštní části trestního zákoníku, jako např. § 309 vlastizrady, § 310 rozvracení republiky, § 311 teroristické útoku a dalších.

Třetí odstavec § 367 TrZ má zásadní význam pro oznamovací činnost: překazít lze trestný čin také jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může učinit oznámení také nadřízenému.

Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že překazít trestný čin lze různými myslitelnými způsoby, přičemž jedním z těchto způsobů je i včasné oznámení trestného činu.

²⁰⁹ „Pachatel nemůže mít důvodné pochybnosti, že o tom, že se konkrétní predikativní trestný čin připravuje či je páchan.“ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 3090.

²¹⁰ Důvodová zpráva k tomu uvádí, že u taxativního výčtu trestných činů v § 367 odst. 1 a § 368 odst. 1 TrZ se vycházelo nejen ze závažnosti trestných činů, ale bylo přihlíženo k povaze a zájmu společnosti na tom, aby určité trestné činy byly překaženy nebo oznámeny, srov. FENYK, J., HÁJEK, R., STRÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád, průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. 1. díl. Praha: Linde Praha, 2010, s. 1228.

²¹¹ Zájem na ochraně společnosti před trestnou činností a jejími pachateli včasným odvracením trestných činů, předcházením trestné činnosti, zabránění trestné činnosti a vzniku škodlivého následku.

²¹² § 367 odst. 2 TrZ.

²¹³ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 3097–3098.

Není určeno, jakým způsobem má osoba trestný čin včasné oznámit. Může tak učinit skrze trestní oznámení, neformálním poskytnutím relevantní informace.²¹⁴

Dalším způsobem vedoucím ke splnění povinnosti překazit trestný čin může být fyzický zásah,²¹⁵ ale třeba i působení na pachatele²¹⁶ na oběť trestného činu.²¹⁷ Zamezit trestnému činu může současně více osob najednou. Odvracení je velmi úzce spjato s institutem krajní nouze a nutné obrany. Dojde-li při odvracení trestného činu k jednání, které by jinak naplnilo skutkovou podstatu některého z trestných činů (typicky ublížení na zdraví pachateli trestného činu), bude se posuzovat dodržení podmínek a případná trestní odpovědnost za exces dle ustanovení pro krajní nouzi či nutnou sebeobranu.²¹⁸

5.2. Vydírání oznámením trestného činu

Přimět jiného, aby něco konal, lze i hrozbou trestního stíhání v důsledku trestního oznámení.²¹⁹ Podle judikatorního výkladu totiž vedle újmy na cti, dobrém jménu, společenském postavení představuje hrozbu jinou těžkou újmu i hrozba trestního stíhání v důsledku podaného trestního oznámení. I v situaci, kdy je osoba přesvědčena o oprávněnosti podání trestního oznámení,²²⁰ jej nemůže užít jako neoprávněnou pohrůžku k tomu, aby jiný něco konal, opominul, strpěl. Je tedy nerozhodné, zda se vydíraná osoba skutečně trestné činnosti dopustila či nikoliv, pokud je jiným pod pohrůžkou trestního stíhání vydírána k určitému jednání, tj. trestní oznámení je zneužito jako neoprávněná hrozba.²²¹ A contrario pohrůžka trestním oznámením sama o sobě nezakládá trestní odpovědnost za trestný čin vydírání dle § 175 TrZ, pokud se nepožaduje po jiné osobě, aby něco konala, strpěla, opomenula. Dokonání

²¹⁴ Anonymní podnět, telefonické oznámení.

²¹⁵ Např. odzbrojení pachatele, zpravidla u násilné trestné činnosti.

²¹⁶ Psychické působení na pachatele – přesvědčení pachatele, aby upustil od páchání trestného činu.

²¹⁷ Poskytnutí úkrytu, ochránění oběti před pachatelem.

²¹⁸ § 28, 29 TrZ.

²¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 1981, sp. zn. 6 TZ 12/81: „*Za pohrůžku jiné těžké újmy nutno považovat takové jednání pachatele, které může vést k újmě např. na cti, dobré pověsti, v rodinném životě za situace, kdy se újma jako těžká újma jeví objektivně a kdy napadený ji také jako těžkou újmu pocituje. Musí přitom jít o jednání neoprávněné. V daném případě obviněný poškozené hrozil, jak již uvedeno, že ji oznámí orgánům bezpečnosti pro nedovolené přerušování těhotenství; volil tedy formu hrozby, která mohla vést k zahájení trestního stíhání poškozené. Nelze přitom pominout, že v případě, že by obviněný byl o správnosti takového jednání – oznámení bezpečnosti – přesvědčen, nemůže být toto jednání prostředkem k tomu, aby na poškozené vynucoval, aby něco konala, opomenula nebo trpěla. Hrozba, které obviněný použil při telefonickém rozhovoru vůči poškozené, se jeví jako pohrůžka jiné těžké újmy, neboť její realizace mohla mít vliv na dobrou pověst poškozené jako lékařky, popř. mohla mít vůbec vliv na dobrou pověst nežádoucí důsledky z hlediska výkonu jejího povolání) hrozbou jinou těžkou újmu může být i pohrůžka trestním stíháním v důsledku trestního oznámení, pokud pachatel touto pohrůžkou k tomu, aby něco konal, opominul strpěl.*“

²²⁰ Tj. nejedná se o lživé obvinění.

²²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 1981, sp. zn. 6 TZ 12/81, srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 476/2009.

trestného činu vydírání a trestní odpovědnosti pachatele nebrání ani skutečnost, že pachatel nedosáhl svého záměru – tj. poškozený nekonal po vůli pachatele.

Znak pohrůžky jiné těžké újmy by splňovala i hrozba lživým trestním oznámením.²²² Vydírání se může dopustit i osoba, která má sice právní titul, ale vymáhá plnění na druhé straně neoprávněným způsobem – použitím násilí, pohrůžky násilí a jiné těžké újmy. Pohrůžka násilí a jiné těžké újmy se nemusí týkat jen osoby, na které se chce pachatel svémocně domoci určitého jednání, ale jiných osob.²²³ Pohrůžkou jiné těžké újmy může být i způsobení škody na věci, stejně tak může pachatel vyhrožovat nepřímou – prostřednictvím třetí osoby, není vyloučen ani jednočinný souběh s trestným činem ublížení na zdraví.

5.3. Poškození cizích práv trestním oznámením

V souvislosti se zneužitím oznamování trestných činů a sdělováním nepravdivých údajů orgánům činným v trestním řízení se nabízí otázka, zda může dojít ke vzniku trestní odpovědnosti za trestný čin poškození cizích práv dle § 181 TrZ. Ačkoliv může být trestným činem vedle fyzických osob poškozen i kolektivní orgán či stát,²²⁴ Nejvyšší soud ve svém judikátu²²⁵ určil, že podáním nepravdivého oznámení nemůže dojít k újmě na právech Policie ČR, a tudíž nelze spáchat trestný čin poškození cizích práv v případě nepravdivého podání určeného policejnímu orgánu. Uvádí k tomu, že pro naplnění skutkové podstaty trestného činu poškození cizích práv je podstatná existence porušeného práva – právo je garantováno právní normou, tedy např. zákonem, ústavou, mezinárodní smlouvou či individuálním právním aktem.²²⁶

Analogickým argumentem by bylo možné vyloučit i spáchání trestného činu podvodu dle § 209 TrZ při uvedení orgánů činných v trestním řízení v omyl poskytováním nepravdivých údajů.²²⁷

V případě uvádění nepravdivých údajů osobou policejnímu orgánu tak připadá v úvahu trestní odpovědnost za trestný čin křivého obvinění, křivé výpovědi. Pokud došlo k naplnění skutkové podstaty těchto trestných činů a v případě, že by poskytování nepravdivých informací

²²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 476/2009.

²²³ Např. osob blízkých, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 521/2012.

²²⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 618.

²²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 15 Tdo 574/2006, J. Jelínek uvádí souladně, že uvedením nepravdivých údajů policii nezpůsobuje vážnou újmu na právech policie, ačkoliv jistě ztěžuje policejnímu orgánu jeho povinnost náležitého zjištění skutkového stavu, srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.* 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 285.

²²⁶ Rozhodnutí soudu, správního orgánu.

²²⁷ Skutková podstata trestného činu má odlišný objekt, chrání majetková práva.

nenaplnilo skutkové podstaty trestných činů dle § 345 a 346 TrZ, není tím dotčena odpovědnost za spáchání přestupku křivého vysvětlení dle § 6 ZNP či soukromoprávní odpovědnost za újmu. Vážnost újmy se posuzuje dle konkrétních okolností případu, významná je úloha judikatury.²²⁸

5.4. Křivé obvinění

Křivé obvinění představuje závažné ohrožení práce OČTŘ, zároveň působí újmu lživě obviněným osobám – poškozeným (obětem), jelikož v jeho důsledkem může být vedeno trestní řízení proti nevinné osobě. Individuální objekt trestného činu křivého obvinění je dvojí – předně je jím ochrana osob před lživými obviněními, a také ochrana cti, dobrého jména poškozeného. Objektivní stránkou je lživé obvinění jiné osoby²²⁹ z kteréhokoli trestného činu²³⁰, vyloučen je jednočinný souběh s trestným činem pomluvy. Trestný čin křivého obvinění je komisivním deliktem. Tvoří jej dvě základní skutkové podstaty²³¹ a tři kvalifikované. Subjektivní stránkou je zavinění ve formě úmyslu,²³² subjektem je jakákoli trestně odpovědná osoba – fyzická či právnická.

Dle první a druhé skutkové podstaty § 345 odst. 1 a odst. 2 TrZ se jedná o přečin, objektivní stránku první základní skutkové podstaty tvoří úmyslné jednání pachatele – lživé obvinění jiného z kteréhokoli trestného činu. Lživé je nepravdivé tvrzení, že se jiný dopustil jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, jde o vědomý objektivní rozpor.²³³ Druhá skutková podstata upravuje závažnější úmyslné jednání pachatele – lživé obvinění jiného v úmyslu mu přivodit trestní stíhání. Cíl přivodit lživým tvrzením trestní stíhání představuje specifický přímý úmysl.²³⁴

Dle judikatury přitom není rozhodné, zda skutečně k trestnímu stíhání či dokonce odsouzení na základě lživého obvinění dojde,²³⁵ podobně v případě kvalifikované skutkové podstaty dle § 345 odst. 3 písm. c), d) TrZ postačí, že pachatel jedná s takovým úmyslem –

²²⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 618.

²²⁹ Odlišené od pachatele.

²³⁰ Musí jít o lživé obvinění jiného z trestného činu, nikoli např. z přestupku či jiného protiprávního jednání, které by nenaplnilo skutkovou podstatu trestného činu, srov. DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DŮRDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. *Trestní zákoník. Komentář. II. Díl § 233 až 421.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2711.

²³¹ Navzájem jsou v poměru speciality.

²³² Předpokládá se úmysl přímý – pachatel si je vědom lživosti obvinění a chce jiného lživě obvinít, OČTŘ prokazují, že pachatel trestného činu křivého obvinění si byl vědom svého lživého obvinění –nepravdivého obviňování, srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 1990, sp. zn. Tzv 28/90.

²³³ Usnesení Nejvyšší soudu ze dne 25. 8. 2021, sp. zn. 8 Tdo 447/2021.

²³⁴ Přímý úmysl k lživému obvinění jiného a k přivodění trestního stíhání, srov. usnesení Nejvyšší soudu ze dne 25. 8. 2021, sp. zn. 8 Tdo 447/2021.

²³⁵ srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.7. 2012, sp. zn. 8 Tdo 749/2012, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 1990, sp. zn. Tzv 28/90, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2016, sp. zn. 7 Tdo 1275/2015, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 3 Tdo 1260/2008.

úmyslem poškodit jiného v zaměstnání, zakrýt, zlehčit svůj vlastní trestný čin – nemusí dojít např. ke skutečnému poškození jiného v zaměstnání či k zakrytí vlastního trestného činu.

Lživé obvinění jiného z trestného činu však musí směřovat vůči konkrétní osobě,²³⁶ musí mít povahu skutkového tvrzení nikoliv hodnotového soudu,²³⁷ pachatel ovšem nemusí znát právní kvalifikaci trestného činu a nemusí ji ani uvádět.²³⁸ Skutková podstata se ve druhém odstavci § 345 TrZ dotýká oznamování nepravdivých údajů v úmyslu přivodit jinému – fyzické či právnické osobě – trestní stíhání. Z hlediska subjektivní stránky jde o závažnější formu zneužití oznamovací činnosti, jelikož přímým úmyslem pachatele je přivodit trestní stíhání. Ke lživému obvinění na základě § 345 odst. 2 TrZ může dojít i zprostředkovaně.²³⁹ U odstavců 3, 4 a 5 § 345 TrZ se jedná o kvalifikovanou skutkovou podstatu, horní hranice trestní sazby je odstupňovaná dle povahy a závažnosti tohoto protiprávního činu, na základě výše způsobené škody,²⁴⁰ úmyslu získat a získáním majetkového prospěchu pro sebe či jiného, zakrýt či zlehčit svůj trestný čin, jiného vážně poškodit v povolání, zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy, spáchání činu na jiném, který vůči němu plnil povinnost vyplývající ze zaměstnání, povolání, zákona,²⁴¹ spáchá-li pachatel tento trestný čin jako člen organizované skupiny. U těžšího následku ve vztahu k okolnosti zvláště přitěžující/podmiňující použití vyšší trestní sazby se dle § 17 písm. a) TrZ přihlédne i v případě, že tento těžší následek zavinil pachatel z nedbalosti.

Spáchat trestný čin křivého obvinění lze i v průběhu trestního řízení, např. v rámci vlastní obhajoby. Lživé trestní oznámení je zneužitím podstaty oznamovací činnosti, jelikož vedle hrozby trestního stíhání nevinného dochází k ochromení činnosti státních orgánů, neúčelnému zatěžování orgánů činných v trestním řízení – zejména Policie ČR, která byla zřízena k plnění úkolů sloužící celé společnosti. Následky trestného činu křivého obvinění mohou být pro poškozeného velmi závažné a obtížně odčinitelné, zejména pokud je nevinný obviněn ze zločinu či zvláště závažného zločinu, je vzat do vazby, je proti němu vedeno trestní řízení, dojde k medializaci a orgánu činnému v trestním řízení se nepodaří rozptýlit podezření založené lživým oznámením. Újmu představuje zejména poškození dobrého jména, ztráta zaměstnání, změny ve společenském postavení a osobním životě, rozvoj zdravotních problémů.

²³⁶ Osoba však nemusí být uvedena výslovně jménem, postačí jiné znaky, na jejichž základě lze určit, o jakou osobu se jedná, osoba musí existovat, srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1987, sp. zn. 1 Tz 46/86.

²³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2010, sp. zn. 7 Tdo 926/2010.

²³⁸ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2800.

²³⁹ Šířením lživých informací, které zapříčiní podání trestního oznámení jinou osobou, která není pachatelem ani účastníkem trestného činu křivého obvinění, případně také lživým obviněním z trestného činu ve sdělovacích prostředcích, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 3 Tdo 1260/2008.

²⁴⁰ Srov. § 138 TrZ.

²⁴¹ Např. vyživovací povinnost.

Pokud by lživé oznámení nenaplnilo skutkovou podstatu trestného činu křivého obvinění dle § 345 TrZ, nejsou tím dotčeny jiné formy právní odpovědnosti.²⁴²

²⁴² Proti lživému obvinění se lze bránit soukromoprávní žalobou a žádat náhradu škody způsobenou lživým trestním oznámením. V úvahu připadá i odpovědnost za přešupek křivého vysvětlení, pokud je oznamovatel smyšleného trestného činu předvolán k podání vysvětlení a poskytne OČTŘ nepravdivé údaje či zamlčí podstatné okolnosti. V případě nesprávného postupu orgánů činných v trestním řízení se nabízí uplatnění náhrady škody v režimu zákona č. 98/1998.

6. Oznamovatelé trestné činnosti

Na oznamovací činnosti se mohou podílet jak fyzické, tak právnické osoby, státní a jiné orgány.²⁴³ Dojde-li k zahájení trestního řízení, má oznamovatel trestného činu zpravidla některou z pozic v trestním řízení, jelikož nejčastějšími oznamovateli trestné činnosti bývají osoby v pozici oběti, svědka, méně často i pachatele (oznámení vlastní trestné činnosti). Oznamovateli jsou ovšem i osoby, které v následném trestním řízení nemají žádnou z procesních pozic,²⁴⁴ mohou však být předvolány k podání vysvětlení a při ústním oznámení trestného činu do protokolu jsou vyslechnuty ohledně skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

Subjekty lze rozlišit také podle toho, zda se na ně vztahuje oznamovací povinnost, anebo činí oznámení na základě oznamovacího oprávnění. Někteří oznamovatelé mohou být zároveň osobami, kterým náleží povinnost zachovávat státem uloženou či uznanou povinnost mlčenlivosti.

6.1. Svědek

Legální definice v naší právní úpravě chybí. Jako svědek je označována osoba, která svými smysly vnímala skutečnost důležitou pro trestní řízení – může to být celý skutkový děj, jeho část či jiná významná skutečnost pro rozhodnutí v trestním řízení. Svědkem nemůže být pachatel vlastního trestného činu, z povahy věci ani právnická osoba.²⁴⁵

Rovněž je vyloučeno, aby svědkem byla osoba, která již v tomtéž trestním řízení je ve funkci OČTŘ,²⁴⁶ anebo v postavení soudního znalce. Jinak nejsou zákonem stanoveny podmínky týkající se osoby svědků. Trestní řád upravuje pouze jejich práva a povinnosti. Svědkem může být i osoba, jež není plně svéprávná – dítě, osoba s omezenou svéprávností. V odborné literatuře se lze setkat s pojetím svědka z formálního a materiálního hlediska.²⁴⁷

Svědék je z formálního hlediska pojímán jako fyzická osoba, rozdílná od obviněného, která byla předvolána k podání svědecké výpovědi – aby jako svědek vypovídala o skutečnostech důležitých pro trestní řízení, jež sama vnímala svými smysly, anebo která se sama či z podnětu některé ze stran dostavila za tímto účelem k OČTŘ. Naproti této užší koncepci stojí pojetí z materiálního hlediska, podle něhož je svědkem osoba, která vnímala

²⁴³ Orgány obcí a krajů, obecní a krajské úřady, státní úřady.

²⁴⁴ Např. osoby blízké a další osoby z okruhu oběti a pachatele, které nebyly svědky, ale dozvěděly se hodnověrným způsobem o skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

²⁴⁵ Nemůže skutečnost vnímat svými smysly.

²⁴⁶ Příslušník policejního orgánu, státní zástupce, soudce.

²⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až § 156*. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1434.

skutečnosti důležité pro rozhodnutí v trestním řízení, bez ohledu na to, zda byla předvolána orgány činnými k trestnímu řízení ke svědecké výpovědi, anebo jestli se sama dostavila ke svědecké výpovědi. Svědkem v materiálním smyslu tedy může být i osoba, která je orgánům činným v trestním řízení neznámá, případně se nedaří zajistit její přítomnost, aby mohla vypovídat.²⁴⁸

Pro trestní řízení má svědecká výpověď mimořádný význam. Svědek je nezastupitelný a zpravidla je zdrojem trestněprávně relevantních poznatků. Z toho důvodu je také stanovena obecná povinnost svědčit na základě § 97 TrŘ, také je upraveno zajištění přítomnosti svědka formou předvolání či předvedení v § 98 TrŘ. Svědek musí být řádně předvolán, předvolává jej OČTŘ, je povinen se po předvolání dostavit na určené místo a vypovídat o tom, co je mu známo o trestném činu, jeho pachateli a o okolnostech důležitých pro trestní řízení. Předvolání obsahuje rovněž poučení o následku nedostavení se bez řádné omluvy – možnosti předvedení. Pokud se nedostaví příslušník ozbrojených sil či ozbrojeného sboru v činné službě jako svědek, je nutno žádat jeho velitele či náčelníka, aby sdělil důvod, proč se předvolaný nedostavil, popřípadě jej dát předvést.

Vzhledem k tomu, že svědecká výpověď může přispět k objasnění trestného činu, jedná se o důkazní prostředek ve smyslu § 89 odst. 2 TrŘ, je také obsažena v demonstrativním výčtu důkazních prostředků.²⁴⁹ Svědectví lze rozdělit na přímé, kdy svědek vnímal skutečnosti důležité pro trestní řízení svými smysly, a nepřímé, kdy se svědek dozvěděl o skutečnostech důležitých pro trestní řízení zprostředkovaně. Výpověď svědka je ústní, souvisí to se zásadou ústnosti rozvedenou v § 2 odst. 11 TrŘ, kde je stanoveno, že důkaz výpověďmi svědků, znalců a obviněného se provádí výslechem těchto osob. OČTŘ musí svědka poučit o svědeckých

²⁴⁸ Např. skrývá se, pachatel působil na svědka, zastrásoval ho, k materiálnímu pojetí srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. 7 Tz 133/2000: „Svědkiem je každá osoba, která na podkladě svého vnímání disponuje poznatky o skutečnostech, jež jsou nebo mohou být podkladem pro rozhodnutí orgánu veřejné moci, a to bez ohledu na okolnost, zda byla nebo nebyla formálně předvolána k podání svědectví v řízení před orgánem veřejné moci. Svědkem je i osoba, která je nositelem tzv. negativního svědectví, která žádné poznatky nemá, pokud i to je pro rozhodnutí důležité.“

²⁴⁹ Důkazní hodnotu má skutečnost sdělená svědkem, kterou osobně pozoroval či jinak registroval, nikoliv už jeho hodnocení této skutečnosti, klíčová může být i výpověď svědka o skutečnosti, kterou znal jenom z doslechu. „Při důkazu výpovědi svědka musí soud vyhodnotit věrohodnost výpovědi s přihlédnutím k tomu, jaký má svědek vztah k účastníkům řízení a k projednávané věci a jaká je jeho rozumová a duševní úroveň, k okolnostem, jež doprovázely jeho vnímání skutečností, o nichž vypovídá, vzhledem ke způsobu reprodukce těchto skutečností a k chování při výslechu (přesvědčivost, jistota, plynulost výpovědi, ochota odpovídat na otázky apod.) a k poznatkům, získaným na základě hodnocení jiných důkazů (do jaké míry je důkaz výpovědi svědka souladný s jinými důkazy, zda jim odporuje, popřípadě zda se vzájemně doplňují); celkové posouzení z uvedených hledisek pak poskytuje závěr o pravdivosti či nepravdivosti tvrzených (prokazovaných) skutečností.“ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. sp. zn. 21 Cdo 360/2006.

povinnostech,²⁵⁰ o okolnostech, za jakých může odepřít výpověď a také jej poučit o trestněprávních následcích křivé výpovědi.²⁵¹ Ve stadiu před zahájením trestního stíhání smí být výslech svědka proveden jakožto neodkladný a neopakovatelný úkon za zákonem stanovených podmínek.²⁵²

U svědka, který je souběžně v pozici oběti trestného činu, zejména zvláště zranitelné oběti, je třeba dbát na dodržování jeho práv plynoucích ze ZOTČ, zvláště z ustanovení § 17–21 ZOTČ.

6.1.1. Svědek jako oznamovatel trestného činu

Svědék je nositelem trestněprávně relevantních informací. V mnohých případech se svědek zároveň nachází v pozici poškozeného, oběti trestného činu, současně je též oznamovatelem. U svědka, který je zároveň v několika pozicích, může docházet ke konfliktu práv, jak bude pojednáno níže.

Svědku náleží ze zákona povinnost svědčit; k podání svědecké výpovědi může být donucován uložením pořádkové pokuty i hrozbou trestní odpovědnosti za přečin pohrdání soudem dle § 336 TrZ, odmítá-li opakovaně bezdůvodně vypovídat,²⁵³ právo odepřít výpověď může uplatnit pouze v případech stanovených zákonem – § 100 odst. 1 TrŘ,²⁵⁴ § 100 odst. 2 TrŘ.²⁵⁵ Svědek je povinen oznámit trestný čin z taxativního výčtu § 368 odst. 1 TrZ, pokud se na něj nevztahuje výjimka dle § 368 odst. 2 a 3 TrZ. To se týká i svědků, kteří jsou v pozici

²⁵⁰ V určitých – zákonem stanovených – případech je svědek povinen strpět některé nezbytné úkony k objasnění okolnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Např. povinnost napsat určitý počet slov dle §101 odst. 4 TrŘ k zjištění pravosti jeho rukopisu, podrobit se vyšetření duševního stavu znalcem dle § 118 TrŘ – musí se však jednat o případ, kdy je výpověď svědka pro rozhodnutí zvláště důležitá a jsou vážné pochybnosti o schopnosti svědka správně vnímat či vypovídat. Dále např. nařízení prohlídky těla dle §114 TrŘ, povinnost strpět úkony ke zjištění totožnosti, povinnost podrobit se konfrontaci a rekonciliaci dle §104a, §104b TrŘ. Srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 442–443.

²⁵¹ Svědka postačí výslovně upozornit, že křivá výpověď může mít za následek trestní stíhání, není přitom třeba dále rozvádět podmínky trestnosti, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2003, sp. zn. 6 Tdo 464/2003.

²⁵² U svědka zraněného, v ohrožení života, u dětí a osob, kde hrozí, že smysly vnímanou trestněprávně relevantní skutečnost nebudou schopny reprodukovat s delším časovým odstupem v dalším stadiu trestního řízení, viz § 158 odst. 9 TrŘ ve spojení s § 158a TrŘ.

²⁵³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 442. Srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. 8 To 5/94: „Svědka, který odpírá vypovídat bez důvodů uvedených v ustanoveních § 99 odst. 1, 2 a § 100 odst. 1, 2 TrŘ, lze nutit vypovídat uložením pořádkové pokuty podle § 66 TrŘ. Takové opakované odepření vypovídat může být, pokud je vyjádřením nedůvěry svědka ve spravedlivé rozhodnutí soudu, urážlivým chováním vůči soudu ve smyslu znaků skutkové podstaty trestného činu pohrdání soudem.“ Obdobně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2020, sp. zn. 7 Tdo 669/2020: „Obviněný kromě toho, že bezdůvodně odepřel vypovídat, ač byl soudem opakovaně poučován o možných důsledcích takového protiprávního postupu, navíc své stanovisko komentoval pohrdavými výroky. Projevil tak vcelku intenzivně i absenci respektu k soudu a ke svým povinnostem, přičemž takové jednání naplnilo zákonné znaky skutkové podstaty přečinu pohrdání soudem podle § 336 písm. b) TrZ.“

²⁵⁴ Odepření výpovědi jako celku z důvodu existence příbuzenského poměru.

²⁵⁵ Odepření výpovědi pouze v takové části, kdy by sobě či osobě blízké takovou výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání.

osob vázaných povinnou mlčenlivostí; na takové osoby se rovněž vztahuje oznamovací povinnost v režimu § 368 TrZ, jsou trestně odpovědné za neoznámení trestného činu a náleží jim povinnost svědčit (vypovídat pravdu a nic nezamlčet). Svědci s oznamovací povinností uloženou trestním zákonem (§ 368 TrZ, § 8 odst. 1 TrŘ) nemají právo odepřít svědeckou výpověď.²⁵⁶ Na osoby vázané povinnou mlčenlivostí, které jsou v pozici svědků a náleží jim oznamovací povinnost dle trestního zákona, se nevztahuje zákaz výslechu.²⁵⁷ Zákaz výslechu se nevztahuje také na svědeckou výpověď o utajovaných informacích klasifikovaných ve stupni utajení důvěrné nebo vyhrazené dle zákona o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Pokud se však nejedná o případ oznamovací povinnosti, dopadá na svědky v pozici osob vázaných povinnou mlčenlivostí režim § 99 odst. 1, 2 TrŘ; taková osoba může být vyslechnuta pouze v případě, že byla zproštěna státem uložené či uznané povinnosti mlčenlivosti příslušným orgánem či tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, jinak platí zákaz výslechu.²⁵⁸

Povinnost překazit trestný dopadá přitom na všechny osoby bez ohledu na povinnou mlčenlivost. Ke konfliktu práv dojde, pokud bude svědek trestného činu, na který dopadá oznamovací povinnost (§ 368 odst. 1 TrZ), zároveň v pozici oběti a trestný čin neoznámí.²⁵⁹ V případě, že svědek nemá ze zákona některou z oznamovacích povinností (§ 367 odst. 3 TrZ, § 368 odst. 1 TrZ), tj. jde o trestný čin nespádající pod taxativní okruh trestných činů s oznamovací povinností, může oznamovat trestné činy na základě oznamovacího oprávnění.²⁶⁰

6.2. Pachatel jako oznamovatel trestného činu: oprávnění oznámit vlastní trestnou činnost

Pachatel může být jako kdokoliv jiný oznamovatelem trestného činu. Je však třeba předeslat, že pachatel zásadně nemá oznamovací povinnost, ale toliko oznamovací oprávnění – právo oznámit vlastní trestnou činnost.²⁶¹ To, že pachatel nemá povinnost

²⁵⁶ § 100 odst. 3 TrŘ.

²⁵⁷ § 99 odst. 3 TrŘ.

²⁵⁸ Svědci v pozici osob vázaných povinnou mlčenlivostí se oznámením trestného činu mimo rámec oznamovací povinnosti při nedodržení výjimek stanovených zvláštním právním předpisem, popř. nedodržení režimu dle obecné (lex generalis) úpravy § 8 odst. 5 TrŘ, vystavují právním následkům odpovědnosti za porušení povinné mlčenlivosti.

²⁵⁹ Na oběť se může vztahovat výjimka dle § 368 odst. 2 TrZ, pokud v souvislosti s oznámením hrozí jí či osobě jí blízké nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiná závažná újma či trestní stíhání. Nad rámec právní úpravy se domnívám, že nelze činit oběť v pozici svědka trestně odpovědnou za neoznámení trestného činu, jelikož účelem tohoto institutu je vedle zájmu na odhalování trestné činnosti, spravedlivého potrestání pachatelů – naplňování účelu trestního řádu, také ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, respektive ochrana obětí.

²⁶⁰ V takovém případě by se neuplatnila ustanovení § 99 odst. 3 TrŘ, § 100 odst. 3 TrŘ, která se vztahují na trestné činy s oznamovací povinností dle trestního zákona.

²⁶¹ PÚRY, F. Poznámky k oznamování trestné činnosti státními orgány, právníckými a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7–8, s. 162.

oznamovat trestnou činnost, vyplývá ze znění § 368 odst. 1 TrZ; fyzické a právnické osoby mají povinnost ohlašovat trestné činy jiného – osoby odlišné od pachatele. Pachatele trestného činu lze k oznamovací činnosti ovšem motivovat, což se také odráží v několika ustanoveních. V závislosti na tom, v jaký okamžik pachatel svůj trestný čin oznámí, zda tak učinil dobrovolně a jestli nastaly škodlivé následky jeho protiprávního jednání, se odvíjí jeho trestní odpovědnost. Pokud jde totiž o nedokonaný trestný čin a pachatel splní podmínky stanovené zákonem pro beztrestnost přípravy dle § 20 odst. 3, 4 TrZ či pokusu dle § 21 odst. 3, 4 TrZ, zanikne tím i jeho trestní odpovědnost.

Obsahem těchto podmínek je dobrovolné odstranění nebezpečí, které vzniklo jednáním pachatele přípravy či pokusu trestného činu zájmu chráněnému trestním zákonem a včasné učinění oznámení o přípravě či pokusu trestného činu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu (voják může nadřízenému) v době, kdy mohlo být vzniklé nebezpečí ještě odstraněno. Podmínka dobrovolnosti je považována za splněnou, pokud pachatel ví, že mu nic nebrání dokončit trestnou činnost podle jeho představ, ani mu nehrozí žádné nebezpečí, a přesto se rozhodne od dokonání upustit (či učinit oznámení): *„Rozhodnutí upustit od dokonání trestného činu musí být konečné a musí trvat až do konečného odvrácení nebezpečí vzniku následku. Dobrovolnost tedy předpokládá, že trestná činnost je uskutečnitelná a dokonatelná, a i přesto se pachatel rozhodne od dalšího jednání upustit. Přitom musí odstranit nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z již podniknutého pokusu. Obdobné podmínky je třeba splnit i u dobrovolného oznámení pokusu, které však musí být učiněno v době, kdy nebezpečí, jež vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu, mohlo být ještě odstraněno.“*²⁶²

Je ovšem třeba zdůraznit, že i přes splnění podmínek beztrestnosti přípravy či pokusu dle § 20 odst. 3, 4 TrZ či § 21 odst. 3, 4 TrZ tím není dotčena trestní odpovědnost pachatele za jiný dokonaný trestný čin, který již spáchal tím, že úmyslně vytvářel podmínky pro spáchání zvlášť závažného zločinu či jednáním bezprostředně směřujícím k dokonání trestného činu v úmyslu spáchat trestný čin.

Příprava představuje vývojové stadium nejbližší dokonání. Pachatel úmyslně vytváří podmínky pro spáchání trestného činu. Z toho důvodu zákonodárce určil, že takové jednání je trestné jen v případě, že se jedná o zvlášť závažný zločin dle § 14 odst. 3 TrZ a trestní zákon výslovně stanovil přípravu za trestnou u příslušného trestného činu a nedošlo přitom k dokonání a ani k pokusu. Pokus je vývojové stadium nejbližší dokonání, jelikož k němu svým

²⁶² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018.

jednáním pachatel bezprostředně směřuje. Z toho důvodu je závažnější než příprava a pokus jako takový je obecně trestný. Jeho znakem je nedostatek následku, respektive účinku, který jinak stanoví skutková podstata příslušného trestného činu.²⁶³ Pokus vyvolává nebezpečí, že k porušení či ohrožení chráněného zájmu dojde,²⁶⁴ trestní odpovědnost za pokus trestného čin nevznikne jen pokud pachatel splní podmínky zániku trestnosti: „*Podmínky zániku trestnosti zde mohou být dány jen zcela výjimečně za situace, kdy mezi jeho jednáním a způsobením zamýšleného následku podle povahy použitého prostředku a podle záměru pachatele zbývá ještě určitá doba, ve které je možno následku zabránit. V takových případech by ovšem nestačilo pouhé zdržení se dalšího jednání jako u neukončeného pokusu, nýbrž by bylo třeba dobrovolného aktivního zásahu pachatele k odvrácení nebezpečí. Míru aktivity pachatele je vždy nutno posuzovat individuálně podle okolností každého konkrétního případu. Zániku trestnosti přitom nebrání, že následek byl odvrácen za přispění a pomoci jiných osob, jestliže se tak stalo na základě aktivního jednání pachatele. Proto i samotné oznámení pachatele o podniknutém pokusu, musí být dobrovolně učiněno v době, kdy hrozící nebezpečí mohlo být ještě odstraněno příslušným orgánem.*“²⁶⁵ Beztrestnost pokusu se odvíjí od aktivního dobrovolného jednání pachatele – musí odstranit nebezpečí (poskytnutí pomoci), učinit oznámení činu OČTŘ nepostačí, pokud pachatel zůstal pasivní a aktivně neodvracel hrozící nebezpečí.²⁶⁶ V případě dokonání trestného činu může pachatel učinit trestní oznámení, poskytnout trestněprávně relevantní informace kterémukoli z orgánů činných v trestním řízení. Nachází se ovšem ve specifickém postavení, protože zahájením trestního řízení se stává osobou, proti níž se řízení vede.

V souladu s ústavní zásadou zákazu nucení se k sebeobviňování obsaženou v čl. 40 odst. 4 LZPS má právo odepřít výpověď a nesmí být žádným způsobem tohoto práva zbaven – tedy i v případě, že dobrovolně oznámí trestný čin, který sám spáchal, může následně odmítnout vypovídat.

Dalším významným institutem, který může vést k beztrestnosti pachatele dokonání trestného činu v souvislosti s oznamovací činností a splněním zákonem stanovených podmínek, je účinná lítost dle § 33 TrZ.

²⁶³ Z hlediska rozdílných podmínek pro splnění beztrestnosti pokusu lze rozlišovat pokus neukončený a ukončený, přičemž ukončený pokus je nejzávažnější, protože pachatel učinil vše, co je třeba ke spáchání trestného činu. U neukončeného pokusu pachatel ještě neučinil vše, co je potřebné k dokonání trestného činu, pro zánik trestnosti pokusu tedy postačí, pokud upustí, zdrží se dalšího jednání, které by vedlo k dokonání trestného činu, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1335/2006.

²⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018. V posuzovaném případě zůstal pachatel kromě ohlášení činu policejnímu orgánu (Policii ČR na tísňovou linku č. 158) zcela pasivní a o oběť se dále nijak nezajímal, nesnažil se jí ani poskytnout pomoc, sám neučinil nic, čím by blížící se smrt oddálil.

Základem institutu účinné lítosti je dobrovolnost.²⁶⁷ Pachatel musí dobrovolně zamezit škodlivému následku trestného činu, či jej napravit, anebo učinit o trestném činu oznámení v době, kdy mohlo být škodlivému následku zabráněno, přičemž oznámení má učinit pachatel policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci. Je-li v postavení vojáka, může učinit oznámení svému nadřízenému.

Dobrovolnost jako ústřední znak účinné lítosti znamená, že pachatel se ze své svobodné vůle rozhodne. Dobrovolnost postrádá jednání pachatele, které činí z obavy před hrozícím trestním stíháním. Vedle splnění podmínek dle § 33 písm. a), b) TrZ může ke splnění negativních podmínek trestnosti dojít jenom u trestných činů z taxativního výčtu v uváděném v ustanovení § 33 TrZ.²⁶⁸ A contrario – účinná lítost se nevztahuje na trestné činy neobsažené v § 33 TrZ i v případě, že by pachatel dobrovolně zamezil škodlivému následku, či jej napravit, anebo o trestném činu učinil včasné oznámení v době, kdy mohlo být škodlivému následku ještě zabráněno. Trestní odpovědnost pachatele ovšem nezanikne také v případě, že spáchá trestný čin uvedený ve výčtu § 33 TrZ, ale nesplní některou z dalších podmínek – nezamezí dobrovolně škodlivému následku či neučiní oznámení včas – škodlivý následek již vznikl. Nicméně přestože pachatel nesplní z některého důvodu podmínky účinné lítosti § 33 TrZ, v případě, že svůj trestný čin oznámí, se takové jednání zohledňuje při stanovení druhu a výměry trestu v rámci zásady individualizace trestu.

V ustanovení § 41 písm. k) TrZ je učinění oznámení úřadům o spáchaném trestném činu jeho pachatelem výslovně uvedeno jako polehčující okolnost,²⁶⁹ stejně tak je za polehčující okolnost považováno i doznání se k trestnému činu (§ 41 písm. l) TrZ), součinnost pachatele tím, že napomáhal při objasňování své trestné činnosti, anebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným (§ 41 písm. m) TrZ), přičemž soud dle § 39 odst. 3 TrZ ex

²⁶⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2021, sp. zn. 3 Tdo 941/2021.

²⁶⁸ Tento výčet obsahuje některé právé omisivními delikty jako např. neposkytnutí pomoci § 150 TrZ, neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku § 151 TrZ, několik majetkových a hospodářských trestných činů jako porušení povinnosti při správce cizího majetku § 220 TrZ, poškození cizí věci § 228 TrZ, zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby § 240 TrZ a další. Výčet obsahuje dále několik trestných činů proti životnímu prostředí dle sedmé hlavy zvláštní části trestního zákoníku, objevuje se zde ovšem několik velmi závažných trestných činů jako brání rukojmí § 174 TrZ a zejména potom několik trestných činů z deváté hlavy zvláštní části trestního zákoníku jako trestný čin vlastizrady § 309 TrZ, rozvracení republiky § 310 TrZ, teroristického útoku § 311 TrZ, teroru § 312 TrZ a jiné. Z desáté hlavy zvláštní části trestního zákoníku dopadá institut účinné lítosti na trestné činy vzpoury vězňů § 344 TrZ, křivého obvinění § 345 TrZ, křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku § 346 TrZ, křivého tlumočení § 347 TrZ, maření spravedlnosti § 347a TrZ, šíření poplašné zprávy § 357 TrZ, nepřežkažení trestného činu § 367 TrZ a neoznámení trestného činu § 368 TrZ.

²⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1335/2006: „Jestliže obviněný svůj čin bezprostředně po jeho spáchání ohlásil na policii a díky včasnému následnému přivolání záchranné služby ke smrti poškozené nedošlo, soudy tuto skutečnost zohlednily při ukládání trestu v rámci polehčujících okolností podle § 41 odst. 1 písm. j), k) TrZ (srov. bod 52. rozsudku soudu prvního stupně a stranu 2 usnesení soudu odvolacího). Obviněnému byl zejména z tohoto důvodu trest uložen jako osobě, která se již jiné trestné činnosti dopouštěla, při samé spodní hranici zákonné trestní sazby v trvání jedenácti let, přestože u trestného činu podle § 140 odst. 1 TrZ, je trestní sazba odnětí svobody stavěna od deseti do osmnácti roků.“

lege přihlédne k těmto polehčujícím okolnostem při stanovení druhu a výměru trestu; přihlíží se rovněž k okolnostem přitěžujícím dle § 42 TrZ.²⁷⁰ „Hodnota polehčující okolnosti je tím větší, čím menší existuje nebezpečí odhalení pachatele.“²⁷¹

6.3. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního hlediska

Trestní řád obsahuje legální definici poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1. Rozumí se jím ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda či nemajetková újma. Dále se poškozeným rozumí také ten, na jehož úkor se pachatel obohatil. V trestním řízení je poškozený stranou,²⁷² může zároveň být v postavení svědka.²⁷³

Toto širší vymezení poškozeného koriguje druhý odstavec § 43 TrŘ, který stanoví, že se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně či jinak poškozen, avšak újma není způsobena zaviněním pachatele, nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem – tedy je vyžadováno zavinění pachatele nebo vztah kauzality mezi protiprávním jednáním pachatele a vznikem újmy. Zákonnými znaky k přiznání postavení poškozeného a z nich vyplývající práva a povinnosti jsou:

- I.) způsobení újmy (majetkové, nemajetkové, na zdraví),
- II.) vztah kauzality mezi vznikem protiprávního jednání pachatele (trestným činem) a následkem (vznikem újmy poškozenému).

Poškozený se dle § 43 odst. 5 TrŘ může vzdát svých procesních práv. Musí tak učinit výslovně před OČTŘ. To znamená, že o tomto prohlášení poškozeného nesmí být pochyb, činí tak ze své svobodné vůle, přičemž jej lze vzít zpět. Z tohoto oprávnění vyplývá, že je účast poškozeného v trestním řízení dobrovolná – nesmí být nucen k žádným úkonům, pokud není zároveň v jiné procesní pozici.²⁷⁴

Dle trestního řádu lze rozlišit poškozeného, který je subjektem adhezního řízení,²⁷⁵ poškozeného bez tohoto oprávnění.²⁷⁶ Ve vztahu k obětem lze rozdělit poškozené, kteří mají

²⁷⁰ V této souvislosti lze odkázat na ustanovení zakazující tzv. dvojí přiřítání – dle § 39 odst. 5 TrZ nelze považovat okolnost, která je zákonným znakem trestného činu (tvoří znak příslušné skutkové podstaty) za přitěžující či polehčující, obdobně je tomu u okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby či okolnosti odůvodňující mimořádné snížení trestu.

²⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1335/2006.

²⁷² § 12 odst. 6 TrŘ.

²⁷³ § 97 TrŘ.

²⁷⁴ Ovšem i poškozený je v určitých případech povinen strpět některé úkony za podmínek stanovených zákonem, např. prohlídku těla dle § 114 TrŘ. Poškozený v pozici svědka má povinnosti vyplývající z tohoto postavení – svědeckou povinnost.

²⁷⁵ Má právo žádat náhradu majetkové a nemajetkové újmy v penězích, vydání bezdůvodného obohacení dle § 43 odst. 3 TrŘ.

²⁷⁶ Náleží mu oprávnění dle § 43 odst. 1 TrŘ, srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 697.

postavení oběti přiznané zákonem o obětech trestných činů, a poškozené, kteří oběťmi dle tohoto zákona nejsou. Poškozenému v postavení oběti náleží dle § 212a TrŘ oprávnění učinit prohlášení o tom, jaký měl spáchaný trestný čin dopad na jeho život.²⁷⁷ Prohlášení lze učinit v jakémkoli stadiu trestního řízení, ústně i písemně. Policie ČR nabízí obětem pro usnadnění vzor formuláře,²⁷⁸ kde mohou poskytnout odpovědi ohledně dopadu trestného činu v několika rovinách.²⁷⁹ Prohlášení má význam nejen pro posílení práv oběti, je důležité také z hlediska zásady individualizace trestu při posuzování povahy a závažnosti trestného činu²⁸⁰ a může mít význam i díky působení na pachatele.²⁸¹

6.3.1. Oběť trestného činu v pojetí ZOTČ

Ačkoliv bývají pojmy oběť a poškozený mimo trestněprávní obor užívány jako synonyma, a to především z toho důvodu, že poškozený a oběť bývá zpravidla tatáž osoba, v trestněprávní rovině mají své zákonné definice a z nich vyplývající odlišnosti. Předně je poškozený procesním pojmem,²⁸² zatímco oběť je termín kriminologický, respektive viktinologický, v ZOTČ je pojímána oběť jako subjekt zvláštní péče.²⁸³ V trestním řízení byla oběť pojímána jako nositel důkazů, nositel práv a povinností. Nelze však oba pojmy přísně rozdělovat, jedná se spíše o různé pohledy – procesuální, kriminologický – viktinologický.²⁸⁴ Pojetí poškozeného je širší v tom, že jím může být i právnická osoba, případně též její nástupce,²⁸⁵ oběťmi mohou zase v určitých situacích být i pozůstalí.²⁸⁶ Do přijetí ZOTČ v platné české právní úpravě právní definice oběti neexistovala,²⁸⁷ podle ustanovení § 2 odst. 2 ZOTČ je oběť definována jako fyzická osoba, které bylo či mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková či nemajetková újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným

²⁷⁷ Zavedení tohoto institutu navazuje na victim impact statement z anglosaského právního prostředí, odráží se rovněž v ustanovení § 22 ZOTČ. Poškozený v pozici oběti dle ZOTČ může v hlavním líčení žádat, aby mohl učinit prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život – i v případě, že prohlášení učinil písemně. Předseda senátu je povinen žádosti vyhovět a umožnit poškozenému ústní prohlášení nejpozději v závěrečné řeči, přerušit jej může jen pokud se zřejmě odchyluje z jeho rámce, srov. § 212a TrŘ. Písemné prohlášení o dopadu trestného činu na dosavadní život oběti učiněné v řízení před soudem se provádí jako listinný důkaz.

²⁷⁸ Policie České republiky. *Prohlášení o dopadu trestného činu* [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pravo-na-prohlaseni-o-dopadu-trestneho-cinu.aspx>

²⁷⁹ Dopady psychické, fyzické, finanční, jiné.

²⁸⁰ § 39 odst. 2 TrZ, viz JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 698.

²⁸¹ Pachatel má možnost se dozvědět z prohlášení poškozeného – oběti, jaké dopady mělo jeho protiprávní jednání.

²⁸² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 284.

²⁸³ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 12.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 11.

²⁸⁵ Není však vyloučeno ani právní nástupnictví poškozeného – fyzické osoby v případě postoupení práva.

²⁸⁶ Srov. nepřímá oběť.

²⁸⁷ Vycházelo se z definic doktríny a judikatury.

činem obohatil. Je třeba zmínit, že pro účely tohoto zákona se na základě ustanovení § 2 odst. 1 ZOTČ považuje za trestný čin i čin jinak trestný. To znamená, že zákon považuje za oběti i osoby, kterým bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková či nemajetková újma trestně neodpovědným pachatelem, a též osoby, na jejichž úkor se trestně neodpovědný pachatel bezdůvodně obohatil.²⁸⁸

ZOTČ považuje za oběti dle § 2 odst. 3 také další taxativně vyjmenované osoby, byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, a to příbuzné usmrčené oběti v přímém pokolení, sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, registrovaného partnera, druha a osobu, které oběť ke dni smrti poskytovala či byla povinna poskytovat výživu.²⁸⁹

6.3.2. Zvlášť zranitelné oběti

ZOTČ upravuje zvlášť zranitelné oběti jakožto speciální kategorii obětí, pro které je viktimizace zvlášť traumatizující.²⁹⁰ Zvlášť zranitelná oběť musí splňovat znaky obecné znaky určené v § 2 odst. 2 a 3 ZOTČ, k tomu přistupují znaky vymezené v § 2 odst. 4 ZOTČ. Zvlášť zranitelnou obětí je dítě – v každém ohledu – a osoba vysokého věku či postižná hendikepou (fyzickým, psychickým, mentálním či smyslovým poškozením), pokud tyto skutečnosti mohou bránit plnému uplatnění práv vzhledem k okolnosti případu. Zvlášť zranitelná je dále oběť trestného činu obchodování s lidmi, teroristického útoku, oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dále dle pohnutky jiného trestného činu, který zahrnoval násilí, nátlak, pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě, jiné skupině osob a také oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, pokud je v daném případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na věk, pohlaví, rasu, národnost.

Zavedení kategorie zvlášť zranitelné oběti má význam stran požadavku na speciální, zvláště šetrný přístup OČTŘ k těmto osobám. Posouzení splnění podmínek statusu zvlášť zranitelné oběti dle § 2 odst. 4 ZOTČ (posuzování vulnerability) je věcí policejního orgánu a státního zástupce, v případě pochybností se postavení zvlášť zranitelné oběti presumuje dle

²⁸⁸ § 2 odst. 1 ve spojení s § 2 odst. 2 ZOTČ. Zpravidla půjde o situace, kdy protiprávně jedná trestně neodpovědná osoba z důvodu nepřičetnosti, nízkého věku. Nutno však podotknout, že zákonná formulace nebyla zvolena příliš šťastně. Ustanovení § 2 odst. 1 ZOTČ přináší terminologické nedostatky, protože za čin jinak trestný se považuje i jednání osoby, které vykazuje znaky některé z okolností vylučujících protiprávnost – bylo by tak absurdní považovat za oběť osobu, proti které byla například užitá nutná obrana, srov. JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, roč. 2015, č. 11, s. 19 an.

²⁸⁹ Nepřímé oběti.

²⁹⁰ Z důvodu věku, hendikepu, zejména poté povahy a způsobu provedení trestného činu.

§ 3 odst. 1 ZOTČ. Obdobně se dle tohoto ustanovení presumuje i postavení oběti, nevyjde-li najevo opak.²⁹¹

Zvlášť zranitelným obětem náleží řada oprávnění, mezi které patří právo na bezplatnou odbornou pomoc, právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně, dále oprávnění mající předcházet sekundární viktimizaci – požadavek na vedení výslechu zvlášť citlivě, s ohledem na okolnosti činící oběť zvlášť zranitelnou,²⁹² právo na provedení výslechu osobou k tomu vyškolenou v prostorách upravených či přizpůsobených tomuto účelu;²⁹³ právo na úplný výslech tak, aby nemusel být později opakován,²⁹⁴ pokud je nezbytné opakovat výslech, má být oběť vyslýchána stejnou osobou.

Zvlášť zranitelná oběť má právo na to, aby v přípravném řízení byla vyslýchána osobou stejného či opačného pohlaví, v případě tlumočení obdobně, aby osoba tlumočnicka byla stejného či opačného pohlaví. Další oprávnění se týkají snížení možnosti rizikového působení pachatele na oběť. Zvlášť zranitelné oběti mají právo na zabránění kontaktu s osobou podezřelou, osobou, proti níž se vede řízení,²⁹⁵ přičemž příslušné orgány jsou povinny u zvláště zranitelných obětí žádosti vyhovět, ledaže by to vylučovala povaha prováděného úkonu. Na základě čl. 71a odst. 2 PPP č. 103/2013 je policejní orgán povinen při prvním kontaktu se zvlášť zranitelnou obětí poskytnout informace vyplývající ze ZOTČ a TrŘ vhodným způsobem, zejména má uzpůsobit formu a rozsah jednotlivých sdělení s ohledem na aktuální stav, potřeby zvlášť zranitelné oběti a dbát na to, aby zvlášť zranitelná oběť poskytovaným informacím porozuměla.

Policejní orgán má vyslechnout zvlášť zranitelnou oběť ve speciální výslechové místnosti, výslech má být proveden šetrně, aby se předešlo druhotné újmě oběti; pokud je zvlášť zranitelná oběť zastoupena zákonným zástupcem či opatrovníkem, je policejní orgán povinen poučovat tyto osoby o všech právech zvlášť zranitelné oběti. Policejní orgán může využít při objasňování protiprávního činu spáchaného zvlášť zranitelné oběti demonstrativní pomůcky – zpravidla bývají využívány loutky. Tyto pomůcky lze využít také při podání vysvětlení ve všech fázích trestního řízení, zvláště v situacích, kdy jde o osobu, která není schopna popsat

²⁹¹ Presumpce odráží poznatky z viktimologie a forenzní psychologie, protože aby byla osoba ochotna oznámit trestný čin a spolupracovat s OČTŘ, musí sama přijmout roli oběti – považuje se za oběť a má zájem na prosazování svých práv. Dobrá orientace policistů, státních zástupců a soudců v oboru viktimologie a forenzní psychologie je v zájmu včasné identifikace obětí, posilování jejich práv, prevence sekundární viktimizace.

²⁹² § 20 odst. 1 ZOTČ.

²⁹³ § 20 odst. 2 ZOTČ, provádění výslechu ve speciální výslechové místnosti.

²⁹⁴ § 20 odst. 3 ZOTČ.

²⁹⁵ § 17 odst. 2 ZOTČ, zvlášť zranitelné oběti náleží také právo na přijetí vhodných opatření vedoucích k zamezení bezprostředního kontaktu s podezřelou osobou/osobou, proti níž se vede řízení, viz § 20 odst. 4 ZOTČ.

skutkový děj například pro vysoký či nízký věk, mentální postižení či jiné zdravotní postižení a indispozici, pro traumatizaci některým z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, při obtížích popsat skutkový děj pro ostych a jiné důvody.²⁹⁶

6.3.3. Zmocněnec poškozeného, důvěrník a význam pro oznamovací činnost

Poškozený a také zúčastněná osoba si mohou na základě § 50 odst. 1 TrŘ zvolit zmocněnce, kterým se nechají v řízení zastupovat. O tomto oprávnění musí být ze strany OČTŘ poučení. Institut zmocněnce je třeba odlišovat od důvěrníka, není ovšem vyloučeno, aby zmocněncem a důvěrníkem byla tatáž osoba. Přímo to umožňuje poslední věta § 50 odst. 1 TrŘ. Z ustanovení § 50 odst. 2 TrŘ však plyne, že zmocněncem nemůže být osoba, jež má ve stejném trestním řízení v hlavním líčení postavení svědka, znalce či tlumočníka. Zmocnění je procesním institutem, zmocněncem může být jakákoli plně svéprávná fyzická osoba, kterou si poškozený zvolí.²⁹⁷

Důvěrníkem naproti tomu může být pouze fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť trestného činu zvolí.²⁹⁸ Jedná se o osobu, ke které má oběť nejbližší, důvěřuje jí, svěřuje se jí, důvěrník není nositelem procesních práv a povinností. Ačkoli smí doprovázet oběť k úkonům trestního řízení, podání vysvětlení, nemůže sám činit procesní úkony, zasahovat do procesu,²⁹⁹ protože není subjektem řízení.

Právo na doprovod důvěrníka může mít význam i z hlediska snižování latence kriminality a zvýšení ochoty oznámit trestný čin – podpoří oběť v odhodlání ohlásit trestný čin, doprovodí ji na policejní stanici, v trestním řízení ji důvěrník může doprovázet při procesních úkonech. Ve výjimečných případech může ovšem být důvěrník z účasti na úkonu trestního řízení vyloučen – pokud by taková jeho účast ohrozila dosažení účelu řízení, narušovala průběh – v takovém případě je nutné umožnit oběti volbu jiného důvěrníka, ledaže takový úkon nelze odložit, anebo by to bylo spojeno s nepřiměřenými náklady, obtížemi.³⁰⁰ Zmocněnec naopak jedná jménem a na účet poškozeného (či zúčastněné osoby), má jednat k jeho prospěchu, nikoliv k tíži. Právním důvodem tohoto jednání je smlouva a udělená plná moc.³⁰¹ Zmocněnci náleží širší výčet oprávnění vyjmenovaných v § 51 TrŘ, může za poškozeného (a zúčastněnou osobu) podávat návrhy, žádosti, opravné prostředky, je oprávněn zúčastnit se také všech úkonů,

²⁹⁶ Čl. 71b PPP č. 103/2013.

²⁹⁷ Zpravidla advokát, některá z blízkých osob, zmocnit lze i právnickou osobu.

²⁹⁸ § 21 ZOTČ.

²⁹⁹ § 21 odst. 3 ZOTČ.

³⁰⁰ § 21 odst. 4 ZOTČ.

³⁰¹ Zastoupení musí být prokazatelné.

jichž se může zúčastnit osoba, kterou zastupuje. Zmocněnec má také právo se zúčastnit vyšetřovacích úkonů, jenž mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zmocněnec zastupuje, ledaže by přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení, anebo nelze provedení úkonů odložit. Vyžije-li zmocněnec tohoto svého práva, musí jej policejní orgán včas vyrozumět, o jaký úkon se jedná a uvést místo a čas konání, ledaže jde o úkon, jenž nelze odložit. Zmocněnec se může zúčastnit i výslechu svědka. Policejní orgán mu sdělí i údaje umožňující takovou osobu ztotožnit, ledaže jde o svědka, jehož totožnost je utajena, tehdy musí policejní orgán přijmout opatření znemožňující identifikaci takového svědka.³⁰²

6.3.4. Poškozený jako oznamovatel trestného činu

Poškozený je subjektem a stranou trestního řízení. Velmi často je poškozený oznamovatelem trestného činu. Poškozený může být zároveň v postavení oběti a svědka – v takových případech má práva a povinnosti pramenící z těchto pozic. Z ustanovení § 2 odst. 15 TrŘ vyplývá zásada zvláštního, šetrného přístupu k poškozenému;³⁰³ poškozený má právo plně uplatňovat svá práva v jakémkoli stadiu trestního řízení – tedy i ve stadiu předsoudním. OČTR jsou povinny ho o jeho právech poučovat³⁰⁴ a umožnit mu jejich uplatnění, současně k němu musí přistupovat s potřebnou ohleduplností a při šetření jeho osobnosti.

V případě trestního oznámení podaného poškozeným ústně do protokolu je policejní orgán povinen poškozeného či zmocněnce poškozeného vyslechnout o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.³⁰⁵ Aby poškozený eliminoval riziko odložení věci, měl v trestním oznámení co nejúplněji popsat skutek, újmu, která mu trestným činem vznikla (včetně její výše, jde-li o újmu majetkovou), označit důkazy,³⁰⁶ uplatnit nárok na náhradu škody. Oznamovatel v pozici poškozeného má možnost se bránit proti odložení věci – usnesení o odložení věci se

³⁰² § 51 odst. 4 TrŘ.

³⁰³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 614–618.

³⁰⁴ „Je proto třeba připomenout, že součástí poučení poškozeného již v přípravném řízení má být upozornění, že poškozený má včas předložit doklady, z nichž je patrna výše jeho nároku na náhradu škody. Např. při ublížení na zdraví lékařské ohodnocení bolestného, potvrzení o výši rozdílu mezi nemocenským a průměrným měsíčním výdělkem poškozeného v případě pracovní neschopnosti, při škodě na věci fakturu o vyúčtování opravy vyvolané poškozením věci (např. motorového vozidla).“ Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 1967, sp. zn. Pls 3/67.

³⁰⁵ § 59 odst. 4 TrŘ.

³⁰⁶ Přiložit je k oznámení, pokud je má poškozený k dispozici (fotografie, kamerový záznam).

mu doručuje a může proti němu podat stížnost ve smyslu § 159a odst. 7 TrŘ, jak bylo uvedeno výše.³⁰⁷

Konečně je třeba zdůraznit, že pouze poškozenému, respektive oznamovateli v pozici poškozeného, náleží v určitých případech právo na účinné vyšetřování.³⁰⁸ To, zda je oznamovateli přiznáno postavení poškozeného, závisí v předsoudním stádiu na kvalifikované úvaze policejního orgánu, státního zástupce,³⁰⁹ přičemž může být ze strany OČTŘ poučen, že mu náleží postavení poškozeného dle § 43 TrŘ, případně může o přiznání tohoto postavení sám požádat podáním návrhu. Podstatou přiznání postavení poškozeného je, že vznik újmy je způsobeným zaviněným jednáním pachatele,³¹⁰ existuje zde vztah příčinné souvislosti (újmy) mezi vznikem újmy a trestným činem (zaviněným jednáním pachatele). Do budoucna je otázkou, zda by o přiznání postavení poškozeného neměl už v přípravném řízení rozhodovat policejní orgán usnesením, proti kterému by byla přípustná stížnost, jak uvádí M. Kučera.³¹¹

6.3.5. Oběť jako oznamovatel trestného činu a zvláštní povinnosti OČTŘ

K oznamovateli v postavení oběti je třeba přistupovat šetrně, s plným uznáním jejich práv, osobnosti a lidské důstojnosti. Zvláštní přístup k oznamovateli trestného činu v pozici oběti vyplývá z POP NSZc č. 9/2019, v čl. 14 odst. 6, kde stanovil následující postup: „*Je-li oznamovatel též obětí oznamovaného činu, státní zástupce mu potvrdí přijetí trestního oznámení a poučí jej písemně i s ústním vysvětlením takového poučení i o právech oběti, bez ohledu na to, zda se ve věci jedná o důvodné podezření ze spáchání trestného činu a zda již byl sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení nebo byly provedeny neodkladné nebo neopakovatelné úkony, nevyjde-li již v této době najevo opak, nebo nejde-li zcela zjevně*

³⁰⁷ Poškozený patří také k osobám, kterým se doručuje opis o zahájení trestního stíhání, pokud o to požádá a je-li jeho pobyt či sídlo znám, viz §160 odst. 2 TrŘ.

³⁰⁸ Třeba podotknout, že právo na účinné vyšetřování nenáleží každému poškozenému, zásah do ústavního práva musí dosahovat určité intenzity srov. náleží Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III ÚS 2012/18: „*Jak ve shodě s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva konstatuje ve své rozhodovací činnosti ustáleně Ústavní soud, právo na účinné vyšetřování nenáleží každému poškozenému a v zásadě mu odpovídá toliko povinnost orgánů činných v trestním řízení vynaložit kvalifikované úsilí na objasnění podezření ze spáchání trestného činu, nikoliv povinnost konkrétní osobu stíhat či odsoudit a potrestat dle představ poškozeného.*“ Ústavní soud vyslovil v nálezu tuto právní větu: „*V rozsahu, ve kterém stěžovatelce nesvědčí právo na účinné vyšetřování, nemohou orgány činné v trestním řízení porušit ani její právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1, právo na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 či právo na projednání její věci veřejně, v její přítomnosti, bez zbytečných průtahů s možností vyjádřit se ke všem prováděným důkazům dle čl. 38 odst. 2 Listiny základních lidských práv a svobod tím, že řízení nebylo co do viny a jejího dokazování vedeno či ukončeno tak, jak by si stěžovatelka přála.*“

³⁰⁹ KUČERA, M. Přiznání a odebrání postavení poškozeného v trestním řízení. *EPRAVO.CZ* [online]. Praha: 2016. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/priznani-a-odebrani-postaveni-poskozeneho-v-trestnim-řízení-100513.html>

³¹⁰ §43 odst. 2 TrŘ.

³¹¹ KUČERA, M. Přiznání a odebrání postavení poškozeného v trestním řízení. *EPRAVO.CZ* [online]. Praha: 2016. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/priznani-a-odebrani-postaveni-poskozeneho-v-trestnim-řízení-100513.html>

o zneužití postavení oběti podle zákona o obětech trestných činů. Poučí jej obdobně i o tom, na které subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc a za jakých podmínek má právo na poskytnutí bezplatné odborné pomoci, a předá mu kontakty na tyto subjekty, dále jej poučí, za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí podle jiného právního předpisu, a u kterého konkrétního orgánu získá další informace o věci. “

Současně se má přihlížet k věku, ke zdravotnímu či psychickému stavu, identitě rozumové a mravní vyspělosti oběti; účelem je předejít druhotné újmě, prohlubování prvotní újmy.³¹² Povinnost šetrného a vstřícného přístupu k oběti – oznamovateli trestného činu rozvádí i odůvodnění POP NSZc č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015; státní zástupce je povinen respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Oznámení trestného činu je zároveň v zájmu oběti, na oběť nelze vztahovat trestní odpovědnost za přečin neoznámení trestného činu,³¹³ oznamuje trestný čin pouze na základě oznamovacího oprávnění; oběť se po spáchaném trestném činu snaží vypořádat s následky viktimizace, přičemž neoznámení či pozdní oznámení trestného činu bývá znakem některých traumatických prožitků, specifických syndromů viktimizace vyplývajících z traumatizující trestné činnosti.

Je-li oběť oznamovatelem trestného činu, mají OČTŘ přijímající oznámení povinnost písemně potvrdit oběti přijetí takového oznámení,³¹⁴ přičemž za potvrzení o přijetí oznámení se považuje i předání opisu protokolu o podaném oznámení. Státnímu zástupci je zároveň stanovena povinnost oznamovatele v postavení oběti písemně a ústně informovat i bez žádosti o tom, na které subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem se může obrátit s žádostí o odbornou pomoc, kdy má nárok na bezplatné poskytnutí odborné pomoci a je povinen předat kontakty na tyto subjekty. Státní zástupce je dále povinen oběť v pozici oznamovatele trestného činu informovat o tom, v jakých případech může žádat opatření k zajištění bezpečnosti³¹⁵ a dát oběti informace ohledně konkrétního orgánu, u kterého získá další informace o věci týkající se viktimizace.

³¹² Čl. 14 odst. 7 POP NSZc č. 9/2019.

³¹³ § 368 TrZ sice neupravuje komplexní výjimku z oznamovací povinnosti pro oběti trestných činů, bylo by však v rozporu se smyslem a účelem ustanovení § 368 TrZ sankcionovat oběť za neoznámení trestného činu, protože platí zásada, že pachatelem ani účastníkem nemůže být osoba, na jejíž ochranu je příslušné ustanovení, o jehož porušení jde, určeno. Srov. nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 31/96.

³¹⁴ § 8 odst. 3 ZOTČ.

³¹⁴ § 8 odst. 3 ZOTČ, tuto informační povinnosti směrem k oběti – oznamovateli zavedl zákon č. 56/2017 Sb. novelizující ZOTČ.

³¹⁵ § 14 ZOTČ.

7. Viktimologické aspekty

Oznamování trestných činů je úzce spjato s viktimologií. Znalost viktimologického a forenzně psychologického kontextu může pomáhat k včasné identifikaci obětí a prevenci sekundární viktimizace; viktimologický kontext umožňuje osvětlit chování oběti během viktimizace a po ní, odhaluje některé z příčin neoznamování trestné činnosti oběti a snížené ochoty oběti oznamovat trestnou činnost pramenící ze zkušeností s nevhodnými reakcemi okolí po spáchaném trestném činu.

7.1. Viktimologie

Viktimologie představuje moderní vědní disciplínu. Začala se formovat teprve po druhé světové válce v americkém kriminologickém prostředí. Je velmi úzce spjatá s kriminologií, forenzní psychologií, trestním právem, bývá považována za součást kriminologie.³¹⁶ Předmětem jejího zájmu je oběť trestného činu.³¹⁷ Zkoumá osobu oběti, interakce oběti s pachatelem, proces viktimizace, roli oběti při trestném činu a následně v trestním řízení, možnosti a způsoby pomoci obětem, zajištění jejich práv, ochranu oběti před sekundární viktimizací a možnosti viktimologické prevence.³¹⁸ Jde o multidisciplinární obor, kde se prolínají poznatky z kriminologie, forenzní psychologie, práva, sociologie, označuje se také jako nauka o obětech trestných činů. Současná viktimologie klade důraz zejména na narovnání stavu, který byl trestným činem (viktimizací) narušen – překonání následků viktimizace u oběti, zároveň zkoumá rizika sekundární viktimizace v trestním řízení a také v případě odklonů.³¹⁹ Zdrojem viktimologických poznatků jsou především výzkumy a studie – viktimizační a viktimologické výzkumy – převládá tak empirický přístup nad teoretickým.

7.1.1. Oběť trestného činu z pohledu viktimologie

Předmětem zájmu viktimologie je oběť, její chování, interakce s pachatelem, vypořádávání se s viktimizací – poskytování psychologické a právní pomoci, možnosti předcházení viktimizaci. V rámci viktimologické prevence se viktimologové zabývají také příčinami viktimizace, skutečnostmi zvyšujícími riziko viktimizace – viktimogenními faktory a viktimogenními situacemi; přestože některé činnosti mohou představovat vyšší riziko

³¹⁶ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 122.

³¹⁷ Z anglického victim – oběť.

³¹⁸ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 135 s.

³¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 102.

viktimizace, nelze ani z vícero provedených výzkumů dospět k jednoznačným závěrům. Za vyšší riziko viktimizace lze ovšem obecně považovat prostředí, kde častěji dochází k trestné činnosti (sociálně vyloučené lokality, větší města). Touto problematikou se zabývá kriminální geografie (mapy kriminality). Obdobně je vyšší riziko viktimizace v sociálním prostředí, kde dochází k sociálně patologickým jevům. Na základě poznatků získaných z výzkumů se rozlišují tři typy viktimogenních faktorů:³²⁰

- I.) sociální (sociální prostředí, příslušnost k určité profesi, vrstvě, rodinné prostředí),
- II.) osobnostní (vlastnosti jedince činící jej vulnerabilním, určité predispozice k vyššímu riziku viktimizace),
- III.) behaviorální (povahové vlastnosti jedince, rizikové chování – impulzivnost, agresivita, provokování).

Ve viktimologii byly v minulosti snahy o popis osobnosti oběti a rozdělení obětí dle převažujících společných znaků, typologie oběti se objevuje v pracích jednoho ze zakladatelů moderní viktimologie, H. von Hentiga, či později B. Mendelsohna, E. A. Fattaha. Typologie lze rozdělit dle toho, zda oběti spojuje viktimizace trestnou činností stejného druhu,³²¹ dále dle reakce oběti na trestný čin³²² a dle interakce oběti s pachatelem.³²³ V souvislosti s typologií obětí trestných činů se lze setkat se statickým přístupem, který je typický pro starší kriminologické a viktimologické práce, soustředí se spíše na osobnostní vlastnosti oběti, jejich význam pro riziko viktimizace, a naproti tomu s dynamickým přístupem kladoucím důraz na interakci oběti s pachatelem, jednání těsně před viktimizací. Statické a dynamické faktory jsou ovšem do značné míry provázané, což se odráží i v následujících klasických typologiích. B. Mendelsohn³²⁴ rozlišoval šest typů obětí, a to:

- I.) kompletně nevinnou oběť,
- II.) naivní oběť (neobezřetné chování usnadnilo viktimizaci, např. osoba se stane obětí trestného činu podvodu či zpronevěry, nadměrně důvěřovala pachateli),
- III.) rizikovou oběť (osoba se dobrovolně vystavila vyššímu riziku viktimizace, zpravidla v souvislosti se zneužíváním návykových látek),

³²⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 97–99.

³²¹ Např. oběti násilné kriminality – domácího násilí, majetkové kriminality – oběti loupeží, kapesních krádeží, krádeží vloupáním do obydlí.

³²² Oběti s pasivní reakcí – strnulost, šok, aktivní reakcí – kladení odporu pachateli, pokus o záchranu, oběť s kontrolovaným či nekontrolovaným jednáním v procesu viktimizace.

³²³ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 99–100.

³²⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 13–14.

- IV.) provokující oběť (osoba vytvoří nebezpečnou situaci, účastní se konfliktu, kde se nakonec stane obětí, např. vyprovokuje rvačku),
- V.) participující oběť (jde o osobu, která je sama agresorem, pachatelem, ale dojde nakonec k její viktimizaci, např. oběť trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí těžce ublíží pachateli – agresorovi na zdraví),
- VI.) falešnou aneb simulující oběť (osoba z nějakého důvodu svou viktimizaci předstírá, o tomto fenoménu bude pojednáno níže).

E. Fattah³²⁵ rozlišuje pět typů oběti dle míry interakce s pachatelem:

- I.) zúčastňující se oběť (oběť a pachatel se znají, což představuje také převažující část násilné trestné činnosti, mezi pachatelem a obětí je určitá vazba, může být i velmi blízká – např. oběť domácího násilí se stane pachatelem trestného činu zabití či těžkého ublížení na zdraví),
- II.) nezúčastňující se oběť (mezi pachatelem a obětí není přímá vazba, neznali se, útok pachatele je zpravidla neočekávaný),
- III.) provokující oběť (mezi pachatelem a obětí došlo před trestným činem k interakci, nemuseli se znát, chování oběti do značné míry ovlivnilo jednání pachatele – např. pachatel zaútočil poté, co jej osoba verbálně či fyzicky napadala),
- IV.) latentní oběť (o viktimizaci ví pouze samotná oběť a pachatel, trestný čin nebyl ohlášen, zpravidla se jedná o traumatizující trestné činy – domácí násilí, sexuální násilí, násilí páchané blízkou osobou, může jít také o případy bagatelní majetkové kriminality),
- V.) nepravá oběť (k viktimizaci došlo vlivem nešťastných okolností – oběť byla ve špatném čase na špatném místě, např. dojde k těžkému ublížení na zdraví či usmrcení z nedbalosti v důsledku autonehody, někdy bývají k nepravým obětem řazeny také osoby, které se cítí být viktimizovány, ačkoliv nedošlo ke spáchání trestné činu, případně též falešná viktimizace).

Dle H. Harborta, který se zabýval také výzkumem vražd na německém území, neexistuje univerzální profil oběti trestného činu.³²⁶ Předurčení k viktimizaci tak je současnou viktimologií popíráno. Obětí se může stát každý, možnosti viktimizace a vulnerability jsou široké.

³²⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 100–101.

³²⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 15–17.

Ve viktimologii se lze dále setkat s označením oficiální aneb deklarovaná oběť; je jí osoba, kterou OČTŘ evidují a ZOTČ jí přiznává postavení oběti.³²⁷ Označení latentní oběť se týká osoby, která byla viktimizována, ale OČTŘ se nedozvěděl, že došlo k trestnému činu – trestný čin nebyl ohlášen a nebyl ani jinak zjištěn – tudíž nedošlo k zahájení úkonů v trestním řízení, trestný čin zůstal latentní, stejně tak jeho oběť a pachatel. U latentní i deklarované oběti je vyšší pravděpodobnost reviktimizace, deklarované oběti mohou čelit sekundární viktimizaci, druhotné ztrátě kontroly a potížím s vymáháním svých práv. Latentní oběti sice z povahy věci nečelí sekundární viktimizaci, hrozbou pro ně jsou však dlouhodobé či trvalé následky z viktimizace a s tím související změny v chování a prožívání, jelikož u nich zpravidla nedochází k vyhledání odborné pomoci.³²⁸ U latentních obětí je riziko reviktimizace ještě vyšší než u deklarovaných obětí, protože nedošlo k oznámení trestného činu a dopadení pachatele, nebyl-li dopaden pro svou jinou trestnou činnost. Pokud byla pachatelem blízká či oběti známá osoba, je riziko další viktimizace velmi vysoké.

7.1.2. Viktimizace

Viktimizací se rozumí proces, v němž se osoba stává obětí trestného činu.³²⁹ Lze se setkat s definicemi viktimizace jako procesu poškozování a způsobování újmy,³³⁰ případně jako procesu, kdy se z potenciální oběti stává oběť skutečná.³³¹

Viktimizace je procesem zraňování oběti, který lze rozčlenit do dvou, případně tří fází;³³² základní členění viktimizace na primární a sekundární bývá rozšířeno o viktimizaci terciální. Viktimizace je negativním sociálním jevem, a to nejen z důvodu všeobecné nežádoucnosti kriminality;³³³ přispívá k vulnerabilitě osob. Trestný čin může na oběti zanechat trvalé následky, návrat do normality a všedního života je zejména pro traumatizované oběti v některých případech velmi obtížný až nemožný. Újma primární (prvotní) je způsobena přímo pachatelem trestného činu, předcházet jí lze velmi omezeně, v mnohých případech jí nelze nijak předejít. Sekundární viktimizací se chápe zraňování oběti nevhodnými reakcemi okolí až po spáchaném trestném činu. Okolím se rozumí co nejširší výčet – může se jednat o osoby

³²⁷ Deklarovaná oběť je spjata s evidovaným – oznámeným trestným činem.

³²⁸ Tamtéž, s. 51–52.

³²⁹ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 137.

³³⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 102.

³³¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Praha: Aspi, 2004, s. 141.

³³² ZBOŘILOVÁ, K. *Oběti trestných činů*. In: BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Karolinum, 2020, s. 145–146.

³³³ Vysoká míra kriminalita v přímé úměře souvisí s destabilizací společnosti, s ohrožením pocitu bezpečí, důvěry ve stát, v OČTŘ.

blízké, rodinu, přátele, instituce (OČTŘ, média, zdravotnická a sociální zařízení). Druhotné újmě může čelit ze strany institucí, OČTŘ, ačkoliv ji lze do určité míry předcházet vhodnou právní úpravou, poskytováním kvalitní a dostupné pomoci obětem trestných činů, profesionálním přístupem. Nevhodným reakcím okolí zraňujících obět' předejít nelze, respektive jen velmi omezeně.³³⁴

Terciální viktimizace není pojímána jednotně, nejčastěji je definována jako neschopnost vyrovnat se s traumatickou zkušeností, přestože došlo z objektivního hlediska k nápravě, uzdravení či odškodnění,³³⁵ anebo jako dlouhodobé poškození oběti, kdy oběť není schopná se ani po delším čase vyrovnat s následky trestného činu, přestože došlo k nápravě, odškodnění, nenastává adaptace a návrat do běžného života.³³⁶ Naproti těmto definicím se objevuje pojetí terciální viktimizace jako procesu, ve kterém jsou vedle oběti zraňovány i jiné osoby.³³⁷

Poznatky z procesu viktimizace a psychologie obětí trestných činů má zásadním význam pro práci OČTŘ a další osoby z pomáhajících profesí. Z hlediska dynamiky prožívání viktimizace se uvádí tři fáze:³³⁸

- I) fáze šoku (nárazu),
- II) fáze hojení,
- III) fáze zhojení (adaptace).

Šok představuje první fázi bezprostředně po viktimizaci – oběť je po trestném činu rozrušená, dostávají se pocity zmatenosti, problémy s pamětí, vyjadřováním, koncentrací či racionálním uvažováním, může dokonce viktimizaci popírat, či si ji neuvědomovat. Jde o reakci na silně stresující podnět. Fáze nárazu se může odrazit i na fyzické reakci, jako je např. strnutí – ochromení, bolest, nevolnost aj. Šok se může projevit nekontrolovanou reakcí oběti. Z takové reakce je i vnějšmu okolí jasné, že se oběti něco přihodilo, ve druhém případě může být reakcí oběti i kontrolovaná reakce, přičemž negativní psychické důsledky viktimizace se mohou objevit až s časovým odstupem od viktimizace. V rámci první fáze viktimizace se lze setkat se vzorci chování popisovanými jako stresová reakce alfa. Ta představuje expresivní vzorec chování (silné emoce, oběť je silně rozrušena); stresová reakce beta představuje kontrolovaný vzorec chování (viktimizace se viditelně neodráží v chování oběti, oběť se chová

³³⁴ Osvětovou činností, zlepšením povědomí veřejnosti o obětech, citlivý přístup k nim a možnosti pomoci.

³³⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 102.

³³⁶ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 139.

³³⁷ Osoby oběti blízké – např. pozůstalí v případě vraždy, zabití, ublížení na zdraví s následkem smrti, srov. HERETIK, A. *Extrémna agresia I., Forezná psychológia vraždy*. Nové Zámky: Psychoprof, 1999, s. 69.

³³⁸ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada, 2007, s. 27–31.

zdánlivě klidně, její vystupování může budít rozpaky – působí méně věrohodně), který může následně vyústit v dezorganizaci – oběť není schopna se k viktimizaci srozumitelně vyjádřit, je dezorientovaná, nepamatuje si.

Druhá fáze – hojení – představuje proces, kdy se oběť postupně vypořádává s následky viktimizace, způsobených traumatem. U velmi závažných trestných činů může vyrovnávání se oběti s traumatizací trvat velmi dlouho. Dostávají se často pocity strachu, viny, hněvu, mohou se objevit projevy deprese, sebeobviňování. Délka této fáze je velmi individuální a odvíjí se také od povahy a závažnosti trestného činu. V rámci této fáze se mohou projevit charakteristické reakce zpracovávání újmy, a to intruse, kdy dochází k opakovanému prožití události, vybavování si viktimizace, instruse může být v závislosti na prožitém traumatu velmi závažná. Druhou charakteristickou reakcí je vyhýbání se. Oběť se vyhýbá vzpomínkám na viktimizaci, nechce se k nim vracet, vytěšňuje je – lze se setkat s oběťmi, které odmítají o viktimizaci mluvit, jsou spíše uzavřené ke svému okolí, objevují se projevy deprese či sebeobviňování.

V poslední, třetí fázi – konečné adaptace, zhojení – dochází k procesu zpracování traumatické události. Tato fáze má zvláštní význam pro návrat do běžného života (pracovního, osobního), oběť se může s trestným činem vyrovnat (reorganizace, integrace osobnosti), v případě těžké traumatizace mohou dlouho po viktimizaci přetrvávat následky v podobě posttraumatické stresové poruchy, deprese, psychických poruch. Dynamiku prožívané újmy vystihují následující fáze:³³⁹

- I.) percepce (kdy a za jakých okolností se jedinec začne vnímat jako oběť trestného činu),
- II.) deklarace (moment, kdy oběť přijme roli poškozeného, prolomí mlčení – začne o viktimizaci mluvit, podá trestní oznámení),
- III.) ochoty svědčit a spolupracovat s OČTŘ (předtím přijme oběť roli poškozeného, při svědčení musí často oběť překonávat mnohé bariéry).

Ve fázi percepce je zásadní, jestli si oběť uvědomuje svou viktimizaci – tedy vnímá skutek jako trestný čin a sebe jako oběť. Pokud tomu tak není, zpravidla neoznámí trestný čin, jelikož pro to nemá důvod.³⁴⁰ Ve fázi deklarace je stěžejní, že se o viktimizaci dozvídají OČTŘ, může tak dojít k zahájení úkonů trestního řízení, oběti mohou uplatňovat svá práva a povinnosti. Deklarace se tak z povahy věci týká tzv. oficiálních (deklarovaných) obětí,

³³⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 199–200.

³⁴⁰ Např. osoba pohybující se v kriminálním prostředí se stane obětí trestného činu, agresor se stane obětí, oběť se stane osoba, která si z důvodu nízkého věku či zdravotního stavu ani nemůže uvědomit, že byla viktimizována.

příčemž viktimizovaná osoba se může sama považovat za oběť, tehdy zpravidla spolupracuje s OČTŘ a oznámí trestný čin.³⁴¹

L. Čírtková³⁴² nicméně upozorňuje, že oběť nemusí nutně procházet všemi fázemi – některé může přeskočit, propadat zpět do dřívějších fází, charakteristické fáze viktimizace lze sledovat spíše sporadicky, a to u lineárních průběhů viktimizace. Při komplikovaném – nelineární průběhu může oběť ustrnout v některé fázi, propadat do dřívějších fází, což bývá typické pro traumatizující trestné činy.³⁴³

Nelineární viktimizace bývá provázena závažnými následky v akutní a postakutní fázi. Akutní fázi (fázi šoku) u nelineární viktimizace často provází akutní stresová reakce, která může po viktimizaci přetrvávat několik hodin a dnů. Jde o přechodnou neurotickou poruchu – tedy po určitém čase odeznívající, jejímž projevem je ustrnutí (šok), neschopnost chápat podněty a soustředit se – zúžení pozornosti a vědomí, dezorientace, úzkost, strach, změny nálad, může převládnout neklid, agrese, úteková reakce. V rámci akutní stresové reakce se může objevit částečná či úplná amnézie. V postakutní fázi – zpravidla u traumatizujících trestných činů a nelineárního průběhu viktimizace – se OČTŘ mohou setkat s oběťmi s projevem poruchy adaptace, jež bývá doprovázena depresivními a úzkostnými stavy – i kombinovaně, které mohou být přechodného či delšího trvání. V rámci adaptační poruchy je možné rozlišovat formu s převažujícími poruchami nálady (depresivní stavy) či s převažující poruchou chování (agresivita, disociální porucha osobnosti), která bývá častější u dětí a mladistvých. Další závažnou poruchu postakutní fáze spojenou s úzkostnými stavy, která je následkem traumatizující viktimizace, představuje posttraumatický stresový syndrom (PTSP). Přechodné projevy PTSP bezprostředně po viktimizaci bývají řazeny také k akutní stresové reakci (akutní fáze).

Konečně lze shrnout hlavní znaky viktimizace:³⁴⁴

- I.) individuálnost prožívání viktimizace,
- II.) následky viktimizace jsou nejčastěji krátkodobé (typicky u nejčastěji se vyskytujícího trestného činu krádeže), některé oběti však vykazují následky dlouhodobé (typicky u obětí násilné kriminality),

³⁴¹ L. ČÍRTKOVÁ uvádí ještě vedle fáze percepce a deklarace fázi přípravy na roli poškozeného, fázi svědectví a fázi konsekventní roli poškozeného. V těchto stádiích jde především o to, zda je oběť ochotna spolupracovat s OČTŘ, přijmout své procesní postavení, vypovídat, svědčit, uplatňovat procesní práva a povinnosti, srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 48–49.

³⁴² Tamtéž, s. 28–31.

³⁴³ Tamtéž, s. 48–49.

³⁴⁴ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 192–193 s.

- III.) existence zvláště zraňujících – traumatizujících trestných činů a zvláště zranitelných obětí.

7.1.3. Dopad trestného činu na oběť

Dopadem trestného činu na oběť rozumíme proces prožívání a vyrovnávání se s následky primární viktimizace. L. Čírtková³⁴⁵ uvádí jako nejdůležitější faktory dopadu trestného činu na oběť:

- I.) previktimní osobnost (faktory na straně oběti),
- II.) okolnosti trestného činu,
- III.) reakce nejbližšího okolí.

Faktory stojící na straně oběti lze považovat za silně subjektivní, nicméně to, jakým způsobem oběť zareaguje na trestný čin, je úzce spjato s vlastním hodnocením svého chování u oběti. Součástí faktorů na straně oběti, majících podstatný vliv na vypořádání se s viktimizací, jsou individuálně vybudované obranné mechanismy ke zvládnutí psychosociálních krizí, kterou bezesporu viktimizace představuje. Tyto protektivní mechanismy mohou mít různé projevy a různou účinnost,³⁴⁶ patří k nim zejména popření události, její vytěsnění, potlačení, racionalizace (zdůvodnění trestného činu), izolace (stažení se do ústraní), projekce (vztažení vlastní negativní zkušenosti na vnější svět, druhé), konverze či disociace (např. psychosomatické poruchy jako projev psychického vytěsnění), regrese (propad do dřívějšího vývojového stupně, např. vady řeči, změna chování), sublimace (zpracování negativních prožitků do společensky přijatelné činnosti), odčinění (může se objevovat u pachatelů, ale i obětí při sebeobviňování, svou vinu se snaží až úzkostlivě odčinit některou přijatelnou činností). Obranné mechanismy obětí mohou vést k různým viktimologickým paradoxům (neoznamování trestného činu); přestože slouží k sebezáchově, některé z nich mohou mít nepříznivé následky stran obtížnějšího vyrovnávání se s viktimizací. Mezi faktory previktimní osobnosti patří iluze kontroly a deklarovaný, nepravý cynismus.³⁴⁷ Osobnosti, které si zakládají na tom, že mají svůj život zcela pod kontrolou, se mnohem hůře vyrovnávají s viktimizací, častěji se u nich projevuje pocit viny – tendence k sebeobviňování. Deklarovaný (zdánlivý) cynismus zase představuje předstíranou lhostejnost k emocionálním podnětům. V případě, že dojde k viktimizaci, vyrovnává se takováto osobnost s následky viktimizace hůře.

³⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 108.

³⁴⁶ V opačném případě mohou vést k prohloubení psychických i fyziologických potíží, srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, s. 88–90.

³⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 110.

Dalšími faktory na straně oběti jsou reakce oběti v průběhu trestného činu (např. pokus o záchranu, aktivní odpor), životní situace oběti a vnímání a hodnocení situace oběti.

Oběti se vyrovnávaly hůře s vlastní viktimizací, pokud byly během páchaného trestného činu zcela pasivní, obdobně oběti nacházející se v těžší životní situaci (úmrť v rodině, tíživé poměry) se s viktimizací vyrovnávají hůře.³⁴⁸

Okolnosti trestného činu ve vztahu k viktimizaci tvoří faktory situační, vztah pachatele a oběti,³⁴⁹ způsob provedení trestného činu, užití prostředku (zbraně, makety zbraně) ke spáchání trestného činu. Okolnosti trestného činu jsou stěžejním faktorem pro sílu reakce a hloubku zranění oběti. Jak bylo zmíněno, i trestný čin, který se nejvíce jeví jako vysoce závažný, může oběti přivodit psychické následky (narušení soukromí, ztráta intimity a pocitu bezpečí oběti v důsledku majetkového trestného činu). Nejzávažnější následky po proběhlé viktimizaci mají však oběti násilných trestných činů, zejména když pocítovaly obavy o život, anebo se reálně nacházely v ohrožení života. Obtížně se oběti vyrovnávají s pasivitou okolí během viktimizace.³⁵⁰ Jinou kapitolu potom představuje reakce okolí po spáchaném trestném činu, kdy může díky nevhodným reakcím z okolí oběti dojít k prohloubení ran způsobených viktimizací. L. Čírtková³⁵¹ zmiňuje existence zvláště citlivých postviktimizačních úseků, které jsou rozhodující pro to, jestli si oběť odnese do budoucna psychické následky, např. v podobě post traumatické stresové poruchy.

Za tyto nejcitlivější okamžiky po viktimizaci jsou považovány:

- I.) časový úsek bezprostředně po traumatické události,
- II.) interval prvních několika dnů následující poté, co vstoupila traumatická událost do vědomí oběti,
- III.) návrat ze zdravotnického zařízení,
- IV.) návrat do všedního života, na pracoviště, konec pracovní neschopnosti.

Prohloubení viktimizace v podobě trvalejších psychických následků – rozvoji PTSP – lze předcházet správnou a včasnou podporou v pracovním a soukromém okolí, eliminací rizik sekundární viktimizace (kvalitní legislativa, šetrný a ohleduplný přístup OČTŘ), včasným poskytnutím odborné pomoci oběti.

³⁴⁸ ROUBALOVÁ, M. a kol. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 26–27.

³⁴⁹ U velké části trestných činů proti životu a zdraví, trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti se pachatel i oběť před trestným činem znali.

³⁵⁰ S pasivitou a nečinností okolí souvisí efekt přihlížejícího (bystander effect), popsany v sociální psychologii. První přihlížející spoléhá, že pomoc přivolá či jinak zakročí druhý přihlížející – stejně přitom uvažují i další přihlížející.

³⁵¹ ČÍRTKOVÁ L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 112–113.

7.1.4. Vulnerabilita

Ve viktimologii se stran rizika viktimizace užívá termín vulnerabilita označující zranitelnost oběti. Ačkoliv chybí jednotná definice vulnerability,³⁵² ve viktimizačních studiích se s ní lze setkat jako s jedním z důvodů, proč si pachatel konkrétní oběť vybral. Pachatelé si totiž vybírají oběti, které se jim jeví jako zranitelné, snadněji dostupné – oběti se tak může stát jakákoli osoba jevící se pachateli v příslušné situaci zranitelně. Zranitelnost oběti může být dlouhodobá³⁵³ či krátkodobá,³⁵⁴ vulnerabilita je ve viktimologii pojímána jako zdroj viktimizačního rizika. Problémem však je, že zranitelnost tvoří mnoho různorodých (vnitřních a vnějších) faktorů a je do značné míry situační – osoba působí v dané situaci, v určitý moment zranitelněji – tedy pachateli se jeví jako snáze přístupná.

7.1.5. Viktimnost

Termínem viktimnost označují kriminologové určitou predispozici jedince stát se obětí trestného činu. Z kriminologických výzkumů vyplývá, že mezi společenským postavením, profesí jedince a rizikem viktimizace může být určitý vztah (např. policisté a příslušníci některých pomáhajících profesí se nejenom daleko častěji setkávají s trestnou činností, jelikož bránění trestné činnosti představuje část jejich profesní činnosti, nesou ovšem také pravděpodobnost rizika, že budou sami viktimizováni). Viktimogenní faktor představuje i sociální vyloučení, předešlá viktimizace (viktimizovaná oběť působí na pachatele zranitelně, je snadnějším předmětem útoku), věk (zranitelnost seniorů, vyšší podstupování rizik u mladistvých), příslušnost k určitým skupinám či minoritám, zneužívání návykových látek, špatný zdravotní stav (vyšší vulnerabilita jedinců s psychickými potížemi či zdravotním hendikepem). Ačkoliv byly vysledovány určité spojitosti mezi některou z výše uvedených vlastností vlastností jedince a viktimností, nelze z toho vyvozovat zobecněné závěry.

7.1.6. Syndromy viktimizace

Viktimizace jakožto extrémní stresový prožitek může ovlivňovat a měnit chování oběti. Není výjimkou, že se dříve společenská, extrovertní osoba po viktimizaci uzavře před svým okolím, mění své dosavadní chování a návyky. Vyrovnávání se s viktimizací je veskrze individuální, liší se dle povahy prožité viktimizace, povahy způsobené újmy míry traumatizace.

³⁵² Tamtéž, 24–25 s.

³⁵³ Např. dlouhodobě špatný zdravotní stav oběti, jiné znaky evokující bezbrannost oběti, zneužívání návykových látek.

³⁵⁴ V daný okamžik se osoba jeví pachateli zranitelně, dostupně, např. v důsledku opilosti, únavy.

Oběti určitého druhu trestné činnosti mohou ovšem vykazovat v průběhu a po skončení viktimizace obdobné reakce.

Komplex společných projevů, příznaků obecně po proběhlé viktimizaci se označuje jako syndrom viktimizace. Jedná se o reakce provázející viktimizační schéma – fázi šoku, hojení a zhojení. Viktimizací dochází k otřesu hodnot, je narušena iluze spravedlivého světa, zásadně je v rámci obecného syndromu viktimizace narušen pocit bezpečí. Oběť se při primární viktimizaci musí vyrovnávat s primárními ránami představujícími újmu způsobenou pachatelem trestného činu, přímým následkem trestné činnosti. U obecného syndromu viktimizace se nejčastěji objevují vzorce chování v podobě ztráty kontroly, pasivní reakce oběti při interakci s pachatelem, syndromu naučené bezmoci. Reakce oběti přímo souvisí se způsobem útoku pachatele. Způsob a provedení útoku bývá také součástí znaku skutkové podstaty trestné činu – např. v případě lsti. Lst představuje zneužití důvěřivosti oběti – pachatel se vydává za někoho jiného, oběť vyláká, znakem lsti je snaha získat nad obětí kontrolu, ovládnout ji a potom zaútočit, přičemž k užití násilí či pohrůžky násilí někdy nemusí dojít.³⁵⁵

Útok pachatele je pro oběť zpravidla nečekaný. Ve viktimologii se lze setkat s označením bleskový útok, kdy pachatel užije hrubou sílu na nic netušící oběť, a útok překvapivý, kdy pachatel užije momentu překvapení zpravidla poté, co na oběť čeká a zaútočí v podobě užití násilí, pohrůžky násilí či lsti. Užití násilí či pohrůžky násilí souvisí s pasivní reakcí oběti. Oběť má strach o život, dochází ke strnulosti díky přítomnosti agresivního pachatele, postačí už pouhá interakce či hrozba zbraní (může jít i o pouhou atrapu zbraně schopnou vzbudit zdání, že jde o pravou zbraň). Při užití lsti pachatelem si oběť v některých případech ani nemusí uvědomit, došlo k trestnému činu – zejména u trestného činu podvodu či krádeže. Obecným následkem spojujícím oběti napříč druhy trestné činnosti je pocit ztráty kontroly. V tomto případě jde o prvotní kontrolu – viktimizací získává pachatel dočasně nad obětí kontrolu, oběť se nemůže sama svobodně rozhodovat, nemá kontrolu nad danou situací, nemůže ji ovlivnit, pachatel rozhoduje o osudu oběti, je mu vydaná napospas. Pokud je oběť opakovaně zraňována, opakovaně viktimizována – vystavována bezmoci, kontrole pachatele, může to vést k její pasivitě. Tento viktimizační paradox bývá označován jako syndrom naučené bezmoci – oběť se navenek chová nepochopitelně – neoznámí trestný čin, s pachatelem dále bydlí.³⁵⁶

³⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 35–36.

³⁵⁶ Zejména u trestné činnosti spojené s domácím násilím.

Naučená bezmoc představuje ztrátu motivace k jednání. Jejím důsledkem je pasivita, rezignace oběti – nebrání se, nevyhledá pomoc, neohlásí trestný čin – u oběti dochází k rozvoji naučené bezmoci v souvislosti s opakovaným vystavením se nepříznivé situaci, kterou nemůže ovlivnit, nemá nad ní kontrolu, protože ji získal pachatel násilím, hrozbou násilím či lstí.³⁵⁷ Projevem naučené bezmoci³⁵⁸ jsou:

- I.) motivační deficity (u oběti chybí motivace čelit dané situaci),
- II.) kognitivní deficity (chybný odhad svých schopností čelit nepříznivé situaci),
- III.) emociální deficity (emociální nestabilita, depresivita, nízké sebehodnocení – nedůvěra ve své schopnosti).

Průběh a následky viktimizace, reakce oběti, se odvíjí od jednání pachatele a závažnosti trestné činnosti. Oběť může vykazovat následky traumatizace i při viktimizaci méně závažným trestným činem.³⁵⁹ Traumatické následky viktimizace však zpravidla plynou ze závažné trestné činnosti, přičemž oběti mohou spojovat obdobné příznaky – změny v chování a prožívání v důsledku viktimizace, jenž se označují jako specifické syndromy viktimizace.³⁶⁰

7.1.7. Specifické syndromy viktimizace

Vedle obecného syndromu viktimizace lze odlišit specifické syndromy viktimizace, jde o projevy viktimizace spojené s určitými druh\ trestné činnosti. Nejčastěji se lze setkat se specifickými syndromy viktimizace, jakými jsou syndrom oběti znásilnění, syndrom týrané osoby, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Uváděné syndromy spojuje poměrně vysoká latence traumatizujících – zvláště zraňujících trestných činů, se kterými jsou spojené.

Latentní oběť může rovněž navenek vůči svému okolí vykazovat nepochopitelné změny v chování, které by mohly být pro osoby z okolí oběti signálem, že něco není v pořádku – oběť potřebuje pomoc.

Syndrom oběti znásilnění (rape trauma) se projevuje citlivostí oběti na okolnosti týkající se sexuálního násilí, vyskytují se deprese, změny nálady, úzkosti, poruchy příjmu potravy, poruchy spánku, pocit studu, nízká sebedůvěra, suicidální myšlenky, mohou se rozvinout fobie. Jde o reakce na traumatizující trestný čin, které mohou vést k PTSP jakožto dlouhodobému následku viktimizace. Uváděné reakce a změny v chování a prožívání oběti jsou rovněž

³⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 37–41.

³⁵⁸ Tamtéž, 38 s.

³⁵⁹ Při vloupání do obydlí dochází k narušení soukromí, bezpečí, oběť po viktimizaci trpí nespavostí, úzkostí, ačkoliv nedošlo k újmě na životě a zdraví.

³⁶⁰ VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, s. 110–112.

odpovědí na vyšší latenci násilné sexuální trestné činnosti. Oběť nemá sílu trestný čin ohlásit, navracení se ke vzpomínkám na viktimizaci a její průběh mohou prohloubit traumatizaci. Ohlášení trestného činu je přitom významné i z hlediska včasné odborné pomoci oběti. Latentní oběť je totiž odkázaná na to, aby se sama vypořádala s následkem viktimizace či sama vyhledala odbornou pomoc, což může představovat značné obtíže. Signálem pro rozpoznání možné viktimizace u latentní oběti mohou být právě ony nápadné změny v chování a prožívání.

Syndrom týrané osoby (battered person) představuje širší označení pro případy partnerského násilí (syndrom týrané ženy – battered woman, týraného partnera), domácího násilí obecně – týrání osoby žijící ve společném obydlí, případně též násilí na seniorech (elder abuse) a týrání svěřené osoby. Násilí zde nemusí být fyzické povahy, může se jednat o psychické násilí (psychické týrání) či kombinaci psychického a fyzického násilí. Oběti týrání jsou v naprosté většině případů v blízkém vztahu k pachateli. Není výjimkou, že jsou na osobě agresora odkázané, existenčně závislé, mohou být zcela bezbranné (dítě, nemohoucí osoba trvale špatného zdravotního stavu).

Syndrom týrané osoby se vykazuje neschopností opustit agresora – oběť často nemá kam jít, sebeobviňováním, pocitem studu, strachu z agresora, nízkým sebehodnocením – narušením sebedůvěry, obavou ze ztráty nejbližších osob. Pro oběť může být obtížné opustit agresora z důvodu psychické manipulace a různých cyklů, které týrání provází – pachatel se snaží o usmíření, působí na oběť, poté ji začne znovu týrat. Týrání osob provází vysoká latence, mnoho obětí je latentních – trestný čin není ohlášen a blízké okolí oběti neví o tom, že dochází k viktimizaci. Signifikantními znaky navenek tak může být nápadná změna chování v podobě sociální izolace, fyzických známek týrání (modřiny po bití, řezné rány, popáleniny).

Týrání dětí se týká syndrom týraného dítěte, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (child abuse and neglect). U týrání dítěte je opět problémem vyšší míra latence; a to především z důvodu nízkého věku dítěte, rozumové a mravní vyspělosti, strachu z toho, co by následovalo po ohlášení věci orgánům činným v trestním řízení (odkázanost na rodiče, strach z agresora), zejména v případě, kdy je dítě viktimizováno velmi blízkou osobou (rodičem), které důvěřuje. Podezření na týrání může vyplynout z některých znaků, které syndrom týraného dítěte přináší. Následky týrání se odrážejí na chování a prožívání. K projevům syndromu týraného dítěte patří: poruchy nálad, disociativní poruchy, nespavost, psychosomatické potíže, poruchy příjmu

potravy, deprese, narušená sexualita, snížené sebevědomí – nízké sebehodnocení, sebedestruktivní sklony – sebepoškozování, suicidální myšlenky.³⁶¹

7.1.8. Problém předstírané viktimizace: syndrom falešné viktimizace

Předstíraná či také falešná, klamná viktimizace označuje vydávání se osoby za oběť, ačkoliv k viktimizaci nedošlo. Jde o problematiku dosud málo prozkoumanou. Rozptýlení předstírané viktimizace je úlohou OČTŘ, které musejí každou oznamovanou trestněprávně relevantní skutečnost prověřovat. Výskyt falešné viktimizace bývá spjatý s určitými druhy trestné činnosti³⁶² a může však mít velmi negativní důsledky, zvláště je-li v důsledku neodhalení předstírané viktimizace vedeno trestní řízení proti nevinnému.

Klamné vydávání se za oběť trestného činu znamená plýtvání zdroji OČTŘ, podryvá věrohodnost skutečných obětí, zneužívá odbornou pomoc – zdravotnickou, psychologickou, psychiatrickou. Motivace, která k vydávání se za oběť osobu vede, může být značně různorodá, stejně jako mohou být různé formy falešné viktimizace. Můžeme proto rozlišit situaci, kdy se osoba vědomě vydává z nějakého důvodu za oběť trestného činu od vydávání se za oběť, jenž je součástí duševní poruchy – osoba si nemusí uvědomovat, že není obětí.

L. Čírtková³⁶³ rozlišuje záměrné a nezáměrné vydávání se za oběť trestného činu. Záměrné vydávání se za oběť je vedeno úmyslem osoby, u nezáměrného se osoba skutečně cítí být obětí, ačkoliv nebyla viktimizována. Nezáměrné vydávání se za oběť trestného činu se děje nejčastěji v důsledku duševní poruchy či omylu.³⁶⁴ Naproti tomu K. Zbořilová odlišuje falešnou oběť jako osobu vědomě předstírající viktimizaci od nepravé oběti, která je přesvědčená o své viktimizaci, ačkoliv k ní nedošlo.³⁶⁵ Nejčastějšími pohnutkami³⁶⁶ k vydávání se za oběť trestného činu jsou:

- I.) alibi – v tomto případě se jedná o falešné alibi, kdy jiná osoba má uvěřit předstírané viktimizaci, aby došlo k ospravedlnění nějaké události (např. vydávání se za oběť krádeže, aby bylo omluveno zmeškání důležité pracovní schůzky),

³⁶¹ VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, s. 110–112.

³⁶² Velmi často je falešná viktimizace spojena s podáváním lživých trestních oznámeních, s trestným činem křivého obvinění. Podle kriminalistických údajů došlo např. mezi roky 2015 a 2016 k nárůstu křivého obvinění v souvislosti se závažnou mravnostní trestnou činností. Zatímco v roce 2015 bylo na území hl. m. Prahy evidováno 29 realizací nejzávažnější mravnostní trestné činnosti, z čehož 5 případů zakládalo křivé obvinění, v roce 2016 se na počtu 24 realizací nejzávažnější mravnostní trestné činnosti podílelo už 10 křivých obvinění, viz MACHUTA, J., MACHKOVÁ, A. Křivé obvinění v kriminalistické praxi. *Zpravodaj BKB*, roč. 26 (2017), č. 3, s. 7.

³⁶³ ČÍRTKOVÁ L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 142.

³⁶⁴ Zpravidla v případě majetkové kriminality, kdy je ohlášen trestný čin krádeže, věc však byla ztracena.

³⁶⁵ ZBOŘILOVÁ, K. *Oběti trestných činů*. In: BOUKALOVÁ, H. GILLERNOVÁ I. a kol. *Kapitoly z forezní psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2020, s. 145–146.

³⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 137–140.

- II.) pomsta – týká se zpravidla nepravdivého oznámení trestného činu, lživého obvinění jiného z trestného činu, který nespáchal, motivem pomsty jsou osobní spory, předchozí nevhodné či údajně nevhodné jednání osoby, které se předstíraná oběť mstí,
- III.) touha získat pozornost – vzbuzení soucitu u jiných, motiv získání pozornosti souvisí často s přítomnou duševní poruchou,
- IV.) získání materiálních, finančních výhod – tento motiv je nejčastější u pojistných podvodů (osoba se vydává za oběť trestného činu poškození cizí věci, krádeže, aby jí mohlo být vyplaceno pojistné plnění).

Pro práci OČTŘ je důležité předstíranou viktimizaci včas odhalit, zároveň je však potřeba přistupovat k obětem s respektem, pochopením, v souladu s ustanoveními ZOTČ považovat osobu za oběť, dokud se neprokáže opak či zjevné zneužití práv oběti trestného činu. OČTŘ by přesto při kontaktu s osobou, která je oznamovatelem trestných činů a nepůsobí věrohodně, neměl podléhat prvotním dojmům a dávat otevřeně najevo nedůvěru k oznamovateli, nejedná-li se o zcela zjevný případ lživého, neopodstatněného oznámení a smyšlené viktimizace.

Falešná oběť zpravidla podává lživá trestní oznámení, případně působí na jiné osoby (vydává se za oběť, předstírá viktimizaci), aby smyšlený trestný čin oznámily. OČTŘ mají proto přijatá oznámení řádně prověřovat, oznamovatele vyslechnout, předvolat k podání vysvětlení; rozpory ve výpovědi totiž mohou patřit k viktimologickým paradoxům, které bývají typickým projevem u nelineárních průběhů viktimizace. Při objevujících se rozporech ve výpovědích oznamovatele lze přistoupit ke konfrontaci.

Je třeba poznamenat, že určitá část falešných obětí odbornou pomoc potřebuje, a to zejména v případě, kdy je falešná viktimizace součástí projevu duševní poruchy. Jak ovšem vyplývá z uváděných motivů předstírání viktimizace a podávání lživých trestních oznámení, vydáváním se za oběť trestného činu mohou osoby sledovat různé cíle – získání majetkového prospěchu (získání peněžité pomoci obětem, majetkové prospěchu), zakrytí trestného činu, falešné alibi. Motiv pomsty souvisí se skutkovou podstatou trestného činu křivého obvinění, jelikož předstíraná oběť zpravidla lživě obviňuje jiného ze spáchání trestného činu. Ojedinelé není ani jednání pachatele, který se vydává za oběť trestného činu, aby se vyhnul podezření. Může přitom oznámit smyšlený trestný čin v úmyslu odvést pozornost od vlastního trestného činu, zakrýt jej – pachatel může oznámit vlastní trestný čin a vydávat se přitom za svědka či oběť.

Při odhalování falešné viktimizace mohou OČTŘ posloužit forenzně psychologické a viktimologické poznatky týkající se obecného a specifického posuzování věrohodnosti výpovědi. H. Boukalová³⁶⁷ uvádí i důležitost neverbálních a paraverbálních projevů při odhalování lživých výpovědi, posouzení motivace vypovídajícího a psychických procesů. V souvislosti s falešnou viktimizací lze odkázat na německou úpravu, která obsahuje samostatnou skutkovou podstatu týkající se předstírání trestného činu.³⁶⁸

7.2. Druhotná újma aneb sekundární viktimizace

Sekundární viktimizací rozumíme druhotné zraňování oběti trestného činu. Oběti je působena újma osobami odlišnými od pachatele v důsledku jejich nevhodného chování, postupu. Z povahy věci může být sekundárně viktimizována jenom deklarovaná oběť, tedy osoba evidovaná OČTŘ jako oběť, jelikož došlo k oznámení trestního činu. Lze také říci, že sekundární viktimizace by bez primární viktimizace nebyla možná, bývá také definována jako chybná reakce institucí a osob na primární viktimizaci.³⁶⁹ Sekundární viktimizace byla legálně definována jako druhotná újma v § 2 odst. 5 ZOTČ. Druhotnou újmu ZOTČ rozumí újmu, která nebyla způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu OČTŘ, dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní. Viktimologie vnímá viktimizaci jako proces (sociální proces), kdy se z potenciální oběti stává oběť skutečná. Výsledkem primární (prvotní) viktimizace je způsobení újmy oběti pachatelem trestného činu, tedy ke vzniku prvotní újmy dochází bezprostředně v přímé souvislosti se spáchaným trestným činem.³⁷⁰

Rozdíl mezi primární a sekundární viktimizací je ten, že primární viktimizaci působí pouze pachatel a je následkem trestného činu, zatímco sekundární újmy působí jiné osoby svým jednáním a následkem sekundární viktimizace je psychická újma.³⁷¹ Následek sekundární

³⁶⁷ BOUKALOVÁ, H. *Lživá výpověď*. In: BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Karolinum, 2020, s. 189–190.

³⁶⁸ § 145d Strafgesetzbuch. Německá úprava uvádí dvě základní skutkové podstaty týkající se předstírání trestného činu, jednu kvalifikovanou a jednu privilegovanou. K naplnění znaků skutkové podstaty dle § 145d odst. 1 StGB dojde tím, že pachatel před úřadem či orgánem pověřeným k přijímání trestních oznámení předstírá, že byl spáchán protiprávní čin anebo že hrozí spáchání některého z trestných činů dle § 126 odst. 1 StGB [online]. [cit. 2023-19-08]. Dostupné z: <https://dejure.org/gesetze/StGB/145d.html>

³⁶⁹ SCHEIDER, H., J. Das Verbrechenopfer gestern und heute. *Kriminalistik*. 2010, s. 627–634. In: DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., HÁKOVÁ, D., VITOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 25.

³⁷⁰ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 31.

³⁷¹ J. HERCZEG nicméně uvádí, že zdrojem sekundární viktimizace může být zase pachatel a jeho okolí, a to zpravidla v souvislosti s vyhrožováním, se zastrahováním oběti, nedojde-li k zabránění kontaktu pachatele s obětí, srov. HERCZEG, J. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, s. 37.

viktimizace – sekundární rány představují výhradně újmu psychickou, zatímco u primární je charakter újmy odvislý od povahy spáchaného trestného činu. Ke druhotnému zraňování může docházet ze strany institucí, médií, širšího sociálního okolí oběti. Nejčastějšími projevy jsou:³⁷²

- I.) očerňování oběti (snižování věrohodnosti, poukazování na problematické vlastnosti, které přitom mohou objevit až následkem viktimizace),
- II.) přenášení viny na oběť (zdůrazňování spoluzavinění oběti),
- III.) nerespektování soukromí (negativní exkluzivita, publikování citlivých údajů, bulvarizace trestného činu, „fascinace“ trestným činem – dotazování se oběti na detaily z průběhu viktimizace a jiné nevhodné otázky),
- IV.) poškozování dobrého jména oběti (znevažování oběti, zejména u traumatických trestných činů).

Následky sekundární viktimizace jsou výhradně psychické povahy, projevují se jako pocit nespravedlnosti, nedůstojnosti, izolace – odloučení od druhých, odcizení, stigmatizace, ztráta kontroly, pocit důvěry.³⁷³ Újmu psychickou, která může být velmi závažná, je obtížné měřit. Odráží individuální charakter oběti a její projevy mohou být různé – úzkosti, poruchy spánku, pozornosti, snížená sebedůvěra, izolace, strach z další viktimizace,³⁷⁴ následky sekundární viktimizace mohou být i závažnější než újma způsobená trestným činem v rámci primární viktimizace.³⁷⁵ Trestní řízení může v oběti prohloubit pocit nespravedlnosti tím, že je pachateli obtížně dokazována vina, je zproštěn viny. Naopak moment, kdy je trestní řízení skončeno vynesáním rozsudku a spravedlivým potrestáním pachatele, může pro oběť (a pro nepřímé oběti – pozůstalé) představovat konečné vypořádání se viktimizací, uzavření této kapitoly.³⁷⁶ L. Čírtková³⁷⁷ zmiňuje v souvislosti se sekundární viktimizací tři zásadní faktory přispívající k sekundární viktimizaci. Jsou jimi:

- I.) stigmatizace,
- II.) fascinace,
- III.) slabá pozice oběti trestného činu.

Stigmatizace a fascinace představuje nevhodné reakce směřující k oběti trestného činu. Na stigmatizaci jakožto poznamenání oběti trestným činem lze nahlížet v rovině subjektivní

³⁷² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 196–198.

³⁷³ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 103–106.

³⁷⁴ ROUBALOVÁ, M. a kol. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 31.

³⁷⁵ Vznik duševní poruchy v důsledku viktimizace, trvalé zdravotní problémy, sebevražda.

³⁷⁶ ROUBALOVÁ, M. a kol. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 31.

³⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 45–50.

a objektivní. Subjektivní faktor stigmatizace souvisí s tím, jak oběť sama vnímá poznamenání trestným činem. Může se u ní objevit zmíněné sebeobviňování, pocit odcizení, odloučení – trestný čin poznamenal její život, nesetkává se s porozuměním jiných. Objektivní faktor stigmatizace tvoří vnější nevhodné reakce (blízkých osob i širokého sociálního okolí) směrem k oběti, často souvisí se zakořeněnými mýty a s laickými představami, ve svém důsledku mohou vést k vyčlenění oběti ze společnosti – sociální izolaci, prohloubení studu a ve svém důsledku působí komplikace v procesu vyrovnávání se s trestným činem.

Druhým uváděným nevhodným způsobem chování je fascinace jakožto projev zájmu o průběh viktimizace, detaily trestného činu, nikoliv však skutečný zájem o oběť trestného činu a poskytnutí pomoci k překonání následků viktimizace.³⁷⁸

Slabá pozice oběti trestného činu souvisí především s nekvalitní poučovací povinností – neposkytnutím jasných a srozumitelných informací oběti trestného činu o jejich právech a dalších (neprávních) možnostech pomoci a podpory (informace o institucích a osobách poskytujících pomoc obětem trestných činů), nedostupností odborné péče.

Sekundární viktimizace bývá někdy zaměňována za retraumatizaci. K retraumatizaci jakožto prohloubení traumatu, zesílení příznaků posttraumatické stresové poruchy může dojít nešetřeným výsledkem – oběť je dotazována na detaily z viktimizace – přestože může jít o významné poznatky pro dokazování viny pachatele – rozpominání a popisování detailů z viktimizace má za následek ožívování traumatu (znovuprožití traumatu).

Názory kriminologů na retraumatizaci ovšem nejsou jednotné – ožívování traumatických vzpomínek může vést k sekundární viktimizaci, na druhé straně profesionální přístup OČTŘ, pomáhajících profesí za dodržení ustanovení zákona o ochraně obětí trestných činů oběti, může pomoci oběti v obnovení iluze kontroly a spravedlivého uspořádání světa, jelikož kontakt s OČTŘ je jen přechodný, dočasný.³⁷⁹

7.3. Metodika o identifikaci obětí trestných činů RVPPK

Současná úprava postrádá propracovanější metodiku, která by sjednotila postup policejního orgánu při interakci s oběťmi trestných činů, jejich identifikaci obětí a propojila psychologické a právní aspekty. Na to se pokusil zareagovat Republikový výbor pro prevenci

³⁷⁸ Zvrácené okouzlení trestným činem, oběť může být nevhodnými dotazy na detaily z viktimizace druhotně zraňována, fascinaci umocňuje i nevhodná medializace trestného činu, kdy dochází k bulvarizaci – nevhodnému zveřejňování detailů trestného činu, zásahům do soukromí, intimní oblasti obětí, viz ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, s. 45–47.

³⁷⁹ Dle L. ČÍRTKOVÉ nelze tuto přechodnou a do určité míry též přirozenou stresovou zátěžovou situaci považovat za sekundární viktimizaci, nedochází-li k nadbytečnému zraňování oběti, kterému by šlo předejít, srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 62–63.

kriminality (RVPPK) a Policejní prezidium, Úřad služby kriminální policie a vyšetřování v rámci dokumentu Metodika identifikace obětí trestných činů (Metodika).³⁸⁰

Metodika si klade za cíl předestřít stručný návod, jak by měl policejní orgán postupovat při identifikaci oběti trestného činu, jak přistupovat k obětem – zvláště s ohledem na jejich individualitu, potřeby a případně zvláštní kategorii (zvláště zranitelné oběti), kterého chování se vyvarovat. Individuální identifikace oběti policejním orgánem by měla zahrnovat:

- I.) osobní charakteristiku oběti (věk, pohlaví, příslušnost atp.),
- II.) specifika trestného činu (druh, povahu trestného činu, okolnost, za které byl trestný čin spáchán).

Součástí Metodiky je doporučující manuál pro policisty, jak by měli postupovat při prvním kontaktu s obětí trestného činu a dalších úkonech.

Při prvním kontaktu s obětí by se policista měl představit jménem a příjmením, nabídnout podání ruky, působit zdvořile, zároveň se má vyvarovat jakýchkoli předsudků týkajících se vzhledu, povolání, společenského postavení oběti, vystříhat se osobních dojmů – projevů nesympatie, nedůvěry ve výpověď či projevy celkové nedůvěřivosti. Při komunikaci se má policista přizpůsobit oběti, mluvit zřetelně a pomaleji, doptat se oběti, zda rozumí kladené otázce či poučení, dle potřeby oběti jej policista zopakuje. Policista nesmí nikterak vyvíjet nátlak na oběť ohledně její výpovědi, má oběti dát čas, potřebuje-li jej, odmítá-li spolupracovat, je možné zkusit výměnu policisty. Policista dále posoudí, zda osoba splňuje definici oběti dle § 2 odst. 2 ZOTČ či § 2 odst. 3 ZOTČ, nicméně je třeba přitom zohlednit § 3 odst. 1 ZOTČ³⁸¹ – na každou osobu, která se cítí být obětí,³⁸² se má nahlížet jako na oběť, ledaže vyjde najevo opak, anebo se jedná o zcela zjevné zneužití postavení oběti. Policista musí rovněž posoudit, zda osoba v postavení oběti naplňuje znaky zvláště zranitelné oběti, a pokud ano, musí určit, o kterou kategorii zvláště zranitelné oběti se jedná dle § 2 odst. 4 ZOTČ.³⁸³ K tomu je třeba doplnit, že Metodika počítá s presumcí také u zvláště zranitelných obětí – jsou-li pochybnosti, zda je oběť zvláště zranitelná, je třeba na takovou oběť pohlížet jako na zvláště zranitelnou, ledaže se prokáže opak.

³⁸⁰ Ministerstvo vnitra ČR. Policejní prezidium, Úřad kriminální policie a vyšetřování, Odbor obecné kriminality. *Metodika identifikace obětí trestných činů ze dne 24. 6. 2021* [online]. [cit. 2023-10-06]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/priloha-k-bodu-3-metodika-identifikace-obeti-trestneho-cinu-rvppk-24-6-2021-pdf.aspx>

³⁸¹ Presumpci statusu oběti.

³⁸² Srov. fázi viktimizace – percepce.

³⁸³ Např. dítě, osoba vyššího věku či se zdravotním postižením, oběť některého z vyjmenovaných trestných činů – obchodování s lidmi, znásilnění, oběť trestného činu určité kategorie se zvýšeným rizikem sekundární viktimizace.

Po klasifikaci kategorie zvláště zranitelné oběti provede policejní orgán potřebné procesní úkony a poučí takovou oběť dle TrŘ a ZOTČ se zaměřením na práva zvláště zranitelné oběti. V případě, že osoba zjevně zneužívá postavení oběti – jedná se o falešnou oběť, osobu, které zjevně nenáleží postavení oběti dle ZOTČ – provede policista nezbytné procesní úkony a poučí ji dle trestního řádu. Pokud by ovšem vyšly najevo nové podstatné skutečnosti, které by mohly mít vliv na status oběti trestného činu, musí je policista posoudit. Policejní orgán má už při prvním kontaktu v souladu s ustanovením § 8 odst. 1–4 ZOTČ oběť ústně poučit o jejích právech, dle její potřeby a situace poučení zopakovat, podrobněji rozvést. Celé poučení jí musí policejní orgán poskytnout v písemné podobě.

Podle Metodiky však policisté nemají oběť zbytečně zahlcovat informacemi, které nejsou pro oběť v dané chvíli stěžejní. Policista má oběť, zejména potom zvláště zranitelnou oběť, vyslýchat ve speciální výslechové místnosti, která k tomuto účelu byla zřízena. Oběť má právo vyžadovat, aby došlo k zamezení kontaktu s pachatelem (osobou, kterou označí za pachatele), v případě nebezpečného pachatele je nezbytné užít opatření sloužící k ochraně oběti – zejména předběžná opatření (zákaz vstupu do společného obydlí, zákaz kontaktu, vykázaní), v nejzávažnějších případech je na místě užití institutu ochrany svědka, utajení totožnosti svědka. Při podání vysvětlení, výslechu oběti – svědka a zejména zvláště zranitelné oběti, musí policista vždy posoudit, zda není na místě využití skrytí některých údajů o oběti (§ 55 odst. 1 písm. c) TrŘ ve spojení s §55 odst. 2 TrŘ).

U oběti mladší 18 let by podání vysvětlení a výslech mělo být prováděno osobou k tomu vyškolenou a ve speciální výslechové místnosti (§ 20 ZOTČ), oběť neovládající český jazyk musí být informována v jazyce, o kterém prohlásí, že jej ovládá (§ 12 ZOTČ). Oběť má právo si určit, zda si přeje být vyslýchána osobou téhož či opačného pohlaví. Policista si musí dát pozor na otázky směřující do intimní sféry a na ty otázky, které mohou být pro oběť zraňující. Má je pokládat šetrně a jen v případech, kdy je to nutné k objasnění věci (§ 18 ZOTČ). Metodika obsahuje i psychologický rozcestník určující, jak by měl policista postupovat z psychologického hlediska při interakci s obětí trestného činu. Policista by měl pamatovat na to, že neexistuje jednotný obraz oběti, naopak škála projevů obětí je velmi pestrá. Při prvním kontaktu by policista měl být připraven i na nespolupracující oběť,³⁸⁴ odmítání vypovídat, nenavázání očního kontaktu. V takových situacích by měl postupovat obezřetně, bez nátlaku na oběť, eventuálně přistoupit k výměně policisty. Policista by se měl vyvarovat předsudků a stereotypů, chybných úsudků, předpojatosti, nahlížet na oběť by měl vždy v celém kontextu

³⁸⁴ Zpravidla u nelineárních průběhů viktimizace.

viktimizace, přihlížet ke specifickým³⁸⁵ viktimizace. Nesmí podléhat psychologickým klamům – efektu prvního dojmu, haló efektu. Policista se má také vystríhat extrémních pozic k oběti – idealizace, devalvace, posuzování obětí dle jejich vlastností, povolání, společenského postavení. Zvláště si policisté musí dát pozor na fyzický kontakt směrem k oběti, respektovat její osobní zónu – zejména u zvlášť zranitelné oběti, oběti traumatizujícího trestného činu. Může oběti nabídnout podání ruky, musí ovšem vždy sledovat reakce oběti a přizpůsobit se dané situaci, jelikož oběti traumatických trestných činů bývají viktimizací rozrušené a nešetrný způsob interakce může představovat zbytečné zraňování. Policisté by měli při interakci s obětí dbát také na úroveň verbální a neverbální komunikace. Nesmí svým projevem vyvolávat nátlak, spěch, ironii, dehonestaci, difamacii, zpochybňování, bagatelizaci. Projev policistů při interakci oběti by měl být autentický (nepředstíraný), přátelský, účelem je podpora oběti, snaha o porozumění (empatie), policisté by měli odpovídat spíše krátkými větami, dbát na srozumitelnost a pochopitelnost projevu, být trpěliví (nenaléhat, oběti může déle trvat nalézt slova, získat důvěru), přiměřeně navazovat oční kontakt, vnímat a všímat si reakcí obětí, projevovat respekt.

³⁸⁵ Např. reviktimizace, dlouhodobost viktimizace, vztah oběti a pachatele a kategorie oběti (zvlášť zranitelná oběť).

8. Oznamování trestných činů z kriminologického pohledu

Oznamování trestných činů má význam pro kriminologii z hlediska kriminologické prevence³⁸⁶ – eliminace hrozby další trestné činnosti ze strany pachatele, identifikace³⁸⁷ obětí a pomoc obětem trestných činů, snižování latentní kriminality, jelikož neoznamování trestných činů se podílí na vyšší latenci kriminality.

Nedojde-li k oznámení trestného činu, má OČTŘ – vedle poznatků z vlastní činnosti – velmi omezené možnosti vedoucí k odhalení trestné činnosti. Neoznamované trestné činy nemohou být zachyceny v oficiálních kriminálních statistikách³⁸⁸ patřících k ukazatelům stavu kriminality. Platí vztah přímé úměry – čím více je neoznamovaných trestných činů, tím je vyšší pravděpodobnost zkreslení statistik kriminality.

Skutečná kriminalita zahrnuje všechny trestné činy spáchané na určitém v území v určitý časový úsek. Registrovaná kriminalita je evidována institucemi, latentní (skrytá) je definována jako rozdíl mezi kriminalitou skutečnou a registrovanou.³⁸⁹ Zkoumání latentní kriminality je nezbytné pro získání představy o skutečné kriminalitě. Latence kriminality má současně vliv na pocit bezpečí a důvěru občanů ke státu, k OČTŘ. Význam oznamování trestné činnosti dokládá následující tabulka:³⁹⁰

³⁸⁶ Odhalování trestné činnosti a pachatelů, včasné oznamování trestné činnosti a spravedlivé potrestání pachatelů je považováno za jeden z prostředků generální prevence, srov. VEČERKA, K, HOLAS, J., TOMÁŠEK J. a kol. *Občané o kriminalitě a prevenci. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, s. 40. Oznamovací činnost má význam i z hlediska prevence svémoci a případné odvety v podobě protiprávního jednání ze strany poškozeného, respektive oběti.

³⁸⁷ „Cestou ke zlepšení postavení obětí v rámci přípravného řízení je včasná identifikace zvlášť zranitelných obětí, způsob komunikace s obětí a s tím související proškolení profesionálů, větší srozumitelnost předávaných informací. Neméně důležitým faktorem je zvýšení důvěry občanů ve státní instituce (např. Policii ČR a další orgány činné v trestním řízení) a s tím spojené včasné oznamování protiprávního jednání.“ Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie prevence kriminality 2022–2027* [online]. Praha, 2022 [cit. 2023-25-06]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

³⁸⁸ Statistika Policie ČR, statistika Nejvyššího státního zastupitelství, justiční statistiky.

³⁸⁹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 133–134.

³⁹⁰ Policie ČR, poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb. Č.j.: PPR-22216/ČJ-2023-990810 na základě žádosti ze dne 25. 4. 2023.

Tabulka 1 Registrované skutky v České republice od roku 2016

Rok	počet registrovaných skutků celkem	z toho oznámeno občany
2016	218 162	140 162
2017	202 303	128 162
2018	192 405	118 753
2019	199 221	122 315
2020	165 525	95 041
2021	153 233	86 422
2022	181 991	105 793

Zdroj: Policie České republiky

Vedle latentní (skryté) kriminality bývá rozlišovaná latence umělá,³⁹¹ která vzniká v situaci, kdy se OČTŘ o trestném činu dozví, ale z nějakého důvodu ho neeviduje či opomene evidovat, tudíž se nestane součástí registrované (evidované) kriminality. Rozdíl mezi počtem skutečně spáchaných trestných činů a trestných činů registrovaných se označuje jako temné číslo kriminality.³⁹² V současné kriminologii se objevuje přesvědčení, že mezi latentní a registrovanou kriminalitou neexistuje žádný vztah – to znamená, že nelze vyvozovat údaje o latentní kriminalitě z registrované či obráceně. Pojem šedé číslo kriminality zase značí případy, kdy byl pachatel dopaden, trestně stíhán, ale nebyl odsouzen, eventuálně také případy umělé latence, kdy byl trestný čin oznámen, OČTŘ se o něm dozvěděl, ale neevidoval jej.³⁹³

Z povahy věci je nemožné zjistit přesné číslo či skutečnou míru latentní kriminality. Poměr latentní kriminality ke kriminalitě evidované se odhaduje na základě poznatků zjištěných především z viktimologických a viktimizačních výzkumů, ze self-reportových studií, zúčastněného pozorování. Je třeba však brát v potaz limity těchto studií, jimiž jsou metodologické nedostatky, chyby či záměrná zkreslení ze strany respondentů. Tyto příčiny se mezi sebou často prolínají. Viktimizační studie limituje především nepoužitelnost pro určitý

³⁹¹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 134. Od latence je třeba také odlišovat objasněnost, jelikož objasněnost se týká registrované kriminality, představuje podíl objasněné registrované kriminality k registrované kriminalitě, míra objasněnosti se vyjadřuje procentuálně. Pro účely policejních statistik se považuje za objasněný trestný čin skutek, u něhož došlo ve sledovaném období alespoň k zahájení trestního stíhání pachatele, neobjasněným trestným činem je skutek registrovaný OČTŘ ve sledovaném období jako trestný čin.

³⁹² Toto označení se užívá i v dalších významech – např. jako poměr zjištěné a registrované kriminality.

³⁹³ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 134.

druh kriminality,³⁹⁴ nedostatečná reprezentativita výzkumného souboru – z dotazování mohou být opomíjeny některé osoby (nacházející se v zdravotnických zařízeních, ústavech či bez příslušného zázemí), významnou proměnnou je také volba příslušného referenčního období. Je třeba zohlednit to, že určitá část obětí se nechce k viktimizaci vyjadřovat ani anonymně, některé osoby se pak necítí být obětí, přestože k viktimizaci došlo. Volba otázek pro dotazované ohledně viktimizace trestnými činy nemusí odrážet přesné znění jejich skutkových podstat, ale jejich záměrné zjednodušení, aby byly jasné a srozumitelné a trestný čin je ve výzkumech zásadně pojímán jako jeden skutek.³⁹⁵

8.1. Neoznámení trestného činu: jedna z příčin latence kriminality

Neoznámení trestného činu má zásadní dopad na latenci kriminality. Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, více než polovinu z celkového počtu registrovaných skutků policejním orgánem tvoří skutky oznámené občany. Pro snižování latence kriminality má oznamovací činnost zásadní význam.

Vysoká latence kriminality není žádoucí. Je však třeba uvést, že latence kriminality se liší dle jednotlivých druhů trestné činnosti. Určité druhy trestné činnosti ovšem mohou vykazovat vysokou latenci a zároveň nízkou míru objasněnosti. Nízká objasněnost se totiž může podílet na vyšší latenci, protože s vyšší neobjasněností trestného činu klesá ochota oznamovat trestné činy a důvěra v OČTŘ.

Vysoká latence s nízkou objasněností se pojí především s bagatelní majetkovou kriminalitou, vysoká latence provází i kriminalitu mladistvých a dětí. Vyšší míra latence provází rovněž s kyberkriminalitou, kriminalitou mravnostní (často ve spojení s kyberkriminalitou). Statistika Bílého kruhu bezpečí³⁹⁶ poukazuje na vysokou latenci trestného činu nebezpečného pronásledování, kde přibližně na třicet oznámených trestných činů připadá téměř devadesát neoznámených (evidovaných je tak pouze zlomek skutků). U trestného činu nebezpečného vyhrožování je míra latence téměř identická, ještě vyšší míra latence náleží trestnému činu týrání osoby ve společném obydlí, kdy na přibližně padesát evidovaných trestných činů připadá sto čtyřicet neevidovaných. Vysoká míra latence dále provází trestné činy vydírání, pohlavní zneužívání, znásilnění a omezování osobní svobody.³⁹⁷ Poměr

³⁹⁴ Obtížně se zkoumají z viktimizačního hlediska trestné činy s vysokou latencí či trestné činy bez jasně určené oběti – hospodářské trestné činy, drogová kriminalita.

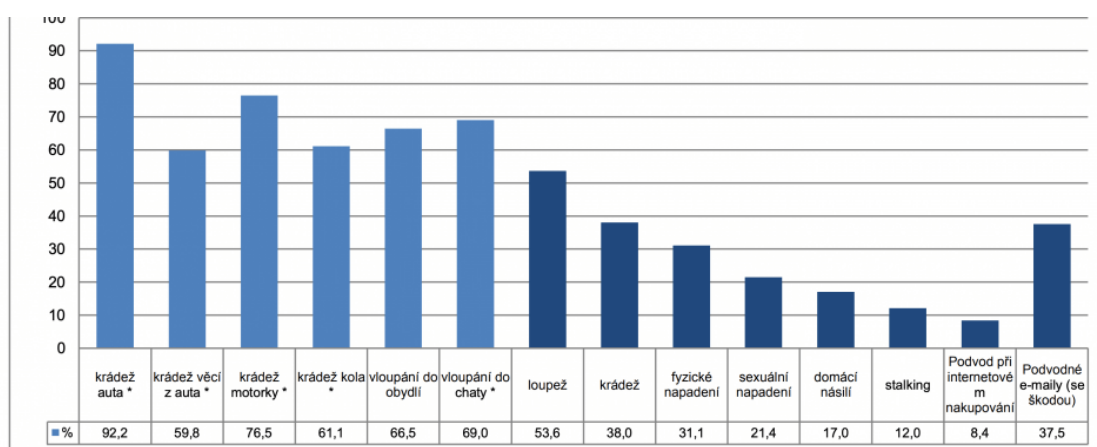
³⁹⁵ ROUBALOVÁ, M., HOLAS, J., KOSTELNÍKOVÁ Z., PEŠKOVÁ M. *Oběti kriminality – poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 18–20.

³⁹⁶ Oznámené a skryté trestné činy. *Zpravodaj BKB*, roč. 31 (2022), č. 4., s. 30–33.

³⁹⁷ Čísla Bílého kruhu bezpečí. Osobní prvkontakty v 1. pololetí 2022 z hlediska latence u 12 vybraných trestných činů. 729 prvkontaktů. *Zpravodaj BKB*, roč. 31 (2022), č. 3, s. 7.

oznámených jednotlivě vybraných trestných činů k evidovaným skutkům dokládá následující graf.³⁹⁸

Graf 1 Poměr oznámených a registrovaných trestných činů u vybrané trestné činnosti



Zdroj: Ministerstvo vnitra České republiky

Z grafu je patrné, že zdaleka nejvíce jsou oznamovány trestné činy majetkové, kdy je způsobena citelnější majetková újma, a to krádeže motorových vozidel, jízdních kol, vloupání se do obydlí a chaty. Lze si přitom všimnout několika viktimologických paradoxů – závažná trestná činnost proti životu a zdraví, lidské důstojnosti v sexuální oblasti, patří mezi méně oznamovanou – fyzické napadení oznámila méně než třetina obyvatel, sexuální napadení a domácí násilí méně než čtvrtina, vyšší latenci mají také krádeže prosté.³⁹⁹ Vysokou latenci má stalking (nebezpečné pronásledování) a kybernetické podvody. V případě podvodů při internetovém nakupování došlo k trestnímu oznámení v méně než desetíně případů.

Porovnáme-li graf se staršími výzkumy⁴⁰⁰ prováděnými v letech 1992, 1996 a 2000, získáme velmi podobné údaje. V prvních dvou výzkumech (1992, 1996) téměř všichni poškození – 96,6 %, resp. 93,2 %, ohlásili krádež automobilu; krádež vloupáním 67,2 %, resp. 89,5 %, loupež 60 %, resp. 63,8 %, krádež prostou 36,2 %, resp. 37,9 %. Potvrdilo se, že relativně málo jsou ohlašovány sexuální delikty, v nižší míře jsou ohlašovány i případy napadení a vyhrožování – 29,0 %, resp. 22,8 %. Delikty jsou obecně častěji ohlašovány v menších lokalitách – podle zjištění obou výzkumů ohlásila svoji viktimizaci jen necelá třetina

³⁹⁸ Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území ČR za rok 2021* [online]. Praha, 2022 [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>

³⁹⁹ Zejména v případě bagatelní majetkové kriminality (drobných krádeží), souvisí to i s nižší objasněností takových krádeží, a tím pádem i nižší ochotě tuto trestnou činnost oznamovat. Zároveň se však jedná o jednu z nejčtetnějších trestných činností.

⁴⁰⁰ MAREŠOVÁ, A., SCHEINOST, M. Trendy kriminality v roce 2000. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. *Sociologický časopis*, roč. 37 (2001), č. 1, s. 28.

respondentů – obyvatel Prahy. Výzkum provedený v roce 2000 na vzorku občanů Prahy v podstatě tyto trendy potvrdil – krádež auta ohlásilo 96 %, krádež vloupáním 68 %, loupež 46 %, prostou krádež 41 %, sexuální útok 18 % a napadení či vyhrožování 29 % obětí.

Z prováděných výzkumů lze dovodit, že:⁴⁰¹

- I.) u všech druhů kriminality je v zásadě vyšší latentní kriminalita než kriminalita registrovaná,
- II.) míra latentní kriminality se odlišuje dle jednotlivých druhů kriminality,
- III.) míra latence je vyšší u méně závažných majetkových trestných činů než u závažnějších majetkových trestných činů,
- IV.) vyšší míra latence provází dětskou kriminalitu,
- V.) platí vztah přímé úměry mezi vyšším výskytem trestné činnosti a policejní registrací.

Z domácích i ze zahraničních kriminologických výzkumů vyplývá, že poměr latentní kriminality k registrované kriminalitě je přibližně stejně velký.⁴⁰²

8.1.1. Psychologické aspekty neoznámení trestného činu

Na ochotu oznámit trestný čin má vliv celá řada faktorů. Neoznámení trestného činu se významně odvíjí od pozice, kterou osoba má ve vztahu ke spáchanému trestnému činu. Jako jednu z příčin neoznámení trestného činu jejich oběti uvádí forenzní psychologové strach z tzv. druhé ztráty kontroly. Viktimizaci obětí ztrácí kontrolu nad svým životem: k prvotní ztrátě kontroly dochází v důsledku spáchaného trestného činu, oběť zpravidla nemůže viktimizaci nijak ovlivnit. K obavě ze druhé ztráty kontroly dojde po viktimizaci – oběť má strach, že po oznámení trestného činu ztratí kontrolu nad tím, jak s ní bude komunikováno, zacházeno, odevzdává se do rukou cizích osob, rozhodují o ní jiní – obává se, že bude čelit nepříjemným intimním otázkám, výslechům, lékařské prohlídce, obává se konfrontace s pachatelem.⁴⁰³

⁴⁰¹ Srov. VÁLKOVÁ, J. K problematice výzkumu obětí trestného činu v České republice. *Trestní právo*, roč. 3 (1998), č. 9, 12–20 s., VÁLKOVÁ, J. Výzkum obětí trestného činu v České republice. *Trestní právo*, roč. 3 (1998), č. 1, 5–8 s.

⁴⁰² Tamtéž, s. 23. Přestože se jedná o starší výzkum, míra latence je v současnosti velmi podobná. Nejedná se přitom o specifikum našeho území, výzkum H. Kuryho z druhé poloviny 90. let v SRN uvádí poměr latentní a registrované kriminality 1:1, obdobně britský průzkum British Crime Survey uvádí odhad, že počet neohlášených trestných činů tvoří 47 %, viz Ze zahraničí: opakovaná viktimizace. *Zpravodaj BKB*, roč. 9 (2000), č. 4, s. 6. K velmi podobnému závěru dospívá slovenský výzkum viktimizace a latentní kriminality provedený v letech 2007–2016: „všeobecná kriminalita představuje viac jako 50 % celkovej evidovanej kriminality“. Viz KOŠECKÁ, D. a kol. *Monitoring latentnej a viktimologickej situácie na Slovensku: Výsledky celoštátneho výskumu obetí kriminality*. Bratislava: Wolter Kluwer, 2017, s. 57.

⁴⁰³ VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, s. 20.

K tomu, aby oběť trestný čin oznámila, musí překonat řadu vnitřních a vnějších bariér, rozebírá ve své mysli, komu může důvěřovat, protože viktimizací dojde k otřesu v systému lidských hodnot – zejména víry ve spravedlivý svět.⁴⁰⁴

Další z příčin vedoucích k neoznámení trestného činu ze strany oběti jsou nejčastěji ztráta sil v důsledku hluboké traumatizace, komplikované percepce po viktimizaci – ambivalentní pocity, pocity viny a studu oběti, obavy z negativní stigmatizace – ztráty přátel, důstojnosti, strach ze sekundární viktimizace, předešlá zkušenost s nešetrným přístupem ze strany OČTŘ či znalců, zmatenost; nevědomost oběti, že došlo k viktimizaci (nedostatek věku, špatný zdravotní stav – oběť nechápe, že došlo k trestnému činu).

Příčinou neoznámení trestného činu bývá také blízký vztah pachatele a oběti, loajalita oběti k pachateli, strach oběti z dalšího jednání pachatele, případně i z jiných osob spojených s pachatelem, pokud by trestný čin oznámila.

Zejména u násilné kriminality může být důvodem neoznámení trestného činu zastrašování oběti či svědka ze strany pachatele, zvláště pak, jsou-li svědek či oběť v závislém poměru k pachateli.⁴⁰⁵ Neoznámení trestného činu je nejčtenější u nelineárních průběhů viktimizace.⁴⁰⁶ V takových případech je nepoužitelné klasické viktimizační schéma, nelineární průběh viktimizace se týká právě traumatizujících trestných činů a zvláště zranitelných obětí, neoznámení trestného činu bývá rovněž znakem specifických syndromů viktimizace. Lze shrnout, že faktory,⁴⁰⁷ které mají vliv na nelineární průběh viktimizace, se vztahují k:

- I.) trestnému činu (citlivý – traumatizující trestný čin a okolnosti – místo, vztah oběti k pachateli, interakce pachatele s obětí, přítomnost či nepřítomnost svědků),
- II.) osobě oběti (zda jde o zvláště zranitelnou oběť, v jaké se nacházela životní situaci, jaký byl její zdravotní stav, jaké má vybudované protektivní mechanismy ke zvládnutí tíživých situací, zda má předešlou zkušenost s OČTŘ, jakou má důvěru ke státu a státním orgánům),
- III.) procesnímu postupu (zkušenost s podáním trestního oznámení, přístupem ze strany policejního orgánu, státního zástupce – prvním kontaktem s OČTŘ, dalšími úkony jako provádění výslechu).

⁴⁰⁴ ČÍRTKOVÁ, L. Ztráta kontroly nad svým osudem – poznámky k latentním obětem v Bílém kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 31 (2022). č. 4, s. 3–8.

⁴⁰⁵ Odkázanost na pachatele, např. trestné činy páchané na dětech, na seniorech, nadřícené postavení pachatele vůči oběti – pachatelem je zaměstnavatel.

⁴⁰⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 58–60.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 58–59.

Nejčtenější pohnutky⁴⁰⁸ vedoucí k neoznámení trestného činu lze shrnout následovně:

- I.) obava oběti, že jí nikdo neuvěří,
- II.) strach z pachatele,
- III.) blízký vztah osoby pachatele a oběti trestného činu, kdy oběti na pachateli záleží,
- IV.) obava, co bude následovat po oznámení trestného činu,
- V.) domněnka, že oznámení k ničemu nebude.

Ve viktimologickém výzkumu IKSP⁴⁰⁹ byly oběti trestných činů dotazovány na důvody neoznámení trestného činu dle jednotlivých druhů trestné činnosti. První dva důvody se týkaly neoznamování především majetkové kriminality, a to z důvodu, že:

- a) nešlo o nic závažného (odcizení věci malé hodnoty),
- b) policie by se případem nezabývala, případně by s případem nemohla nic dělat (tento důvod se vedle majetkové kriminality objevoval také u sexuálních trestných činů).

Nespokojenost obětí s činností policie ve výzkumu IKSP spočívala zejména v nedopadení pachatele – neúčinnost pátrání, nezadržení a ve skutečnosti, že se nedomohly práva – nedošlo k odškodnění, zadostiučinění oběti.⁴¹⁰

Lze tedy konstatovat, že podstatným důvodem pro neoznámení trestného činu je nespokojenost a nedůvěra ohledně postupu policie, jež může být zesílena předešlou negativní zkušeností. Ochota oběti spolupracovat se odvíjí od průběhu viktimizace. Pro nelineární průběh viktimizace bývá typická následná nesoučinnost oběti s OČTŘ. Zásadní je přitom zkušenost ohledně prvního kontaktu s OČTŘ, je určující pro ochotu oběti poskytovat součinnost a spolupracovat; setká-li se s nedůvěřivostí, bagatelizací trestného činu, významně snižuje takový přístup ochotu další spolupráce. Bariéru mezi OČTŘ a obětí představují i chyby v poučovací povinnosti a poskytování informací. Špatná úroveň komunikace policie s obětí či zraňující přístup ze strany institucí a znalců jsou zjevnou příčinou vedoucí k neochotě oznamovat trestné činy v budoucnu, k nedůvěře v postup OČTŘ, jak vyplývá z reakcí obětí

⁴⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, L. Viktimizace trestným činem zdaleka nekončí. Zvláště zranitelné oběti v průzkumu Bílého kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 29 (2020), č. 4, s. 3–5.

⁴⁰⁹ VÁLKOVÁ, H. *Výzkum obětí trestného činu v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 45.

⁴¹⁰ „Pokud oběť necítí ze strany policie dostatek zájmu o svůj případ, prožívá velké zklamání, beznadějí, možná až zatrpklou a křivdu, což může mít za následek, že pokud dojde k její reviktimizaci, případ s velkou pravděpodobností neoznámí.“ Viz VÁLKOVÁ, H. *Výzkum obětí trestného činu v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 45.

a svědků z průzkumu BKB.⁴¹¹ Pokud se zabýváme příčinou neoznámení trestného činu a možnostmi ohledně účinné pomoci obětem trestných činů a snížení latence kriminality, lze na problematiku pohledět i z jiné stránky – tedy poukázat na faktory, které naopak vedou oběť k tomu, že trestný čin oznámí. Okolnostmi, které vedou k tomu, že oběť trestný čin oznámí, se zabýval výzkum německých autorů.⁴¹² Patří k nim:

- I.) dostupnost důkazů o spáchaném trestném činu,
- II.) trestný čin vnímá oběť jednoznačně jako bezpráví a újmu,
- III.) oběť má pozitivní očekávání od výsledku trestního řízení a práce příslušných orgánů – věří v dobrý konec,
- IV.) oběť disponuje dobrými psychickými a sociálními zdroji – má dobré rodinné a společenské zázemí, blízcí jsou jí oporou,
- V.) oběť se již s viktimizací někomu svěřila, prolomila mlčení už předtím, než trestný čin oznámila,
- VI.) sociální okolí oběť podporuje v tom, aby skutek oznámila.

Pravděpodobnost, že oběť trestný čin oznámí, je tím vyšší, čím je přítomno více výše uváděných faktorů. Byla vysledována i přímá úměra mezi neoznámením trestného činu a mírou traumatizace – čím více je oběť traumatizována, tím je vyšší pravděpodobnost, že trestný čin neoznámí. Obdobně je tomu v případě nízkého věku oběti a blízkého vztahu mezi osobou oběti a pachatele – čím je oběť nižšího věku, tím je vyšší pravděpodobnost, že trestný čin neoznámí. Je-li pachatelem oběti blízká osoba, je vysoká pravděpodobnost, že oběť trestný čin neoznámí. Viktimizace nejbližší osobou představuje jedno z nejvyšších rizik u závažné kriminality, jelikož „mlčící oběť“ nejen neoznámí trestný čin, nedojde ani k odhalení a dopadení pachatele, oběť rovněž nevyhledá potřebnou pomoc a je vystavena hrozbě trvalých následků. Na pozdějším oznamování trestných činů zvláště zranitelnými oběťmi není dle L. Čírtkové nic neobvyklého, naopak taková oběť potřebuje určitý čas ke zpracování traumatické události – jde o normální reakci na nenormální situaci.⁴¹³ Oznámení trestného činu může být důležitou fází v životě oběti – prolomí bariéru mlčenlivosti, odpoutává se od viktimizace, obnovuje kontrolu nad svým životem, zároveň by však oznámení trestného činu oběti mělo být projevem

⁴¹¹ ČÍRTKOVÁ, L. Viktimizace trestným činem zdaleka nekončí. Zvláště zranitelné oběti v průzkumu Bílého kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 29 (2020), č. 4, s. 6.

⁴¹² TREIBEL, A., DÖLLING, D., HERMANN, D. Determinanten des Anzeigeverhaltens nach Straften gegen die sexuelle Selbstbestimmung. *Forensische Psychiatrie, Psychologie. Kriminologie*, roč. 11 (2017), č. 4, s. 355–363, srov. ČÍRTKOVÁ, L. Viktimizace trestným činem zdaleka nekončí. Zvláště zranitelné oběti v průzkumu Bílého kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 29 (2020), č. 4, s. 6.

⁴¹³ ČÍRTKOVÁ, L. Ztráta kontroly nad svým osudem – poznámky k latentním obětem v Bílém kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 31 (2022), č. 4, s. 6.

svobodného a informovaného rozhodnutí. K prolomení bariéry mlčenlivosti dochází tím, že se oběť nejprve svěří o viktimizaci nejbližší, nejdůvěrnější osobě, což je typické u traumatizujících trestných činů s vysokou latencí. To, že se oběť má komu svěřit, na koho se obrátit, je důležité nejen pro vypořádání se s viktimizací, ale zvláště pro její odhodlání trestný čin oznámit. Není výjimkou, že oběť oznámí trestný čin až po naléhání osoby, které se ohledně toho svěřila, anebo trestný čin oznámí osoba, jíž se oběť svěřila. Z těchto důvodů se jeví jako účelná možnost doprovodu oběti jejím důvěrníkem při oznamování trestného činu a následných úkonech.

8.2. Změna koncepce oznamovací povinnosti, snížení latence kriminality?

V souvislosti s úpravou oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob se nabízí úvaha de lege ferenda, zda by změna koncepce ustanovení § 368 odst. 1 TrZ pomohla snížit latenci kriminality. Existuje totiž řada závažných trestných činů, na něž se nevztahuje oznamovací povinnost dle § 368 TrZ a současně se vyznačují vysokou latencí. Vhodným námětem pro kriminologický výzkum by bylo položení otázky vybranému vzorku respondentů, jestli by rozšíření taxativního okruhu trestných činů, na něž se vztahuje oznamovací povinnost, zvýšilo jejich ochotu tyto trestné činy oznamovat.⁴¹⁴ Problémem u závažných trestných činů s vysokou latencí je však skutečnost, že oběť je často zároveň jediným svědkem, a neučiní-li oznámení oběť – svědek či sám pachatel, nemá se zpravidla jak OČTŘ o skutku dozvědět.⁴¹⁵

Je zřejmé, že rozšíření oznamovací povinnosti by nesnížilo latenci u těch druhů trestné činnosti, kde bývá oznamovatelem oběť v pozici jediného svědka.⁴¹⁶ Argumentem pro rozšíření oznamovací povinnosti fyzických a právnických, respektive změnu koncepce taxativního výčtu ustanovení § 368 odst. 1 TrZ, je dopad na oznamovací činnost osob vázaných povinnou mlčenlivostí. Osoby povinné zachovávat mlčenlivost mohou disponovat trestněprávně relevantními poznatky. Sice mají oznamovací povinnost,⁴¹⁷ ovšem toliko v rozsahu taxativního výčtu § 368 odst. 1 TrZ. Aktivním oznámením trestného činu mimo rámec oznamovací povinnosti se tyto osoby vystavují odpovědnosti za porušení povinné mlčenlivosti, jak bude

⁴¹⁴ Přečiny nepřekážení a neoznámení trestného činu zároveň patří mezi nejméně četnou trestnou činnost. V určitých situacích může být obtížné prokázat okolnost, že se osoba hodnověrným způsobem o trestném činu dozvěděla. Na ochotu oznamovat trestné činy a ochotu svědčit mají nezanedbatelný vliv individuální postoje vycházející z morálních, etických hodnot, svědomí a získaných osobních zkušeností.

⁴¹⁵ V určitých případech jsou trestné činy ohlašovány rovněž osobami, kterým se oběť či pachatel svěří. U traumatických trestných činů bývají znakem viktimizace např. stopy po násilí na těle na oběti, které může zaregistrovat např. ošetřující lékař.

⁴¹⁶ Jak bylo uváděno, oznamovací povinnost dle § 368 TrZ se netýká obětí trestných činů. Neoznámání určitých druhů trestné činnosti oběťmi je znakem specifických forem viktimizace.

⁴¹⁷ S výjimkami dle § 368 odst. 2,3 TrZ.

uvedeno níže. Z hlediska zájmu na postihování nezávažnějších forem trestné činnosti a čelení latentní kriminalitě se jeví jako vhodné buď rozšíření taxativního výčtu ustanovení § 368 odst. 1 TrZ na úroveň výčtu § 367 odst. 1 TrZ, aby se oznamovací povinnost vztahovala na další závažné trestné činy jako např. zabití dle § 141 TrZ, loupeže dle § 173 TrZ, vydírání dle § 175 TrZ, znásilnění dle § 185 TrZ, pohlavního zneužití § 187 TrZ, nebo upuštění od koncepce taxativního výčtu a rozšíření oznamovací povinnosti na všechny zločiny s horní hranicí nejméně 10 let dle TrZ (povinnost oznamovat všechny zvláště závažné zločiny), eventuálně i v kombinaci s taxativním výčtem menšího rozsahu.⁴¹⁸ Taková koncepce by přinesla zpřehlednění, zároveň by osoby vázané povinnou mlčenlivostí (např. zdravotníci) musely oznamovat tyto trestné činy na základě oznamovací povinnosti, kterou jsou vázány,⁴¹⁹ aniž by se přitom samy dopustily porušení povinné mlčenlivosti. To by se mohlo odrazit ve vyšší ochotě oznamovat závažné trestné činy a napomoci tím ke snížení latence kriminality.

⁴¹⁸ Takových trestných činů, kde má stát zvýšený zájem na oznamovací činnosti, ale nemusí jít o zvláště závažné zločiny – např. některé trestné činy spojené s korupcí.

⁴¹⁹ Srov. § 51 odst. 2 písm. d) ZZS.

9. Povinnost mlčenlivosti a oznamovací činnost

Povinnost mlčenlivosti lze definovat jako institut sloužící na ochranu oprávněných zájmů fyzických a právnických osob tím, že jiná osoba nesděluje, respektive má uložený zákaz sdělovat údaje, které se dozvěděla v souvislosti s výkonem své činnosti o těchto osobách. Také je chápána jako právo příjemce služby na zachování důvěrnosti veškerých informací, které se osoba vázaná povinností dozvěděla při výkonu své profese.⁴²⁰ Povinnost osob a orgánů zachovávat mlčenlivost ohledně skutečností, o nichž se dozvěděly v souvislosti s výkonem jejich profese, zaměstnání či funkce, je úzce spjatá s ústavním právem každého na ochranu před neoprávněným nakládáním s údaji, které se ho týkají, vyplývajícím z čl. 10 odst. 3 LZPS. Trestní zákoník obsahuje v ustanovení § 124 vymezení státem uložené a uznané povinnosti mlčenlivosti jako mlčenlivosti uložené či uznané jiným právním předpisem. Za státem uloženou či uznanou mlčenlivost nepovažuje mlčenlivost vyplývající z právního úkonu, pokud nevyplývá přímo z právního předpisu.⁴²¹

Povinnost mlčenlivosti musí být rozvedena v příslušných speciálních právních předpisech souladně s čl. 2 odst. 2, 3 LZPS, čl. 4 odst. 1 LZPS – státní moc lze uplatňovat toliko v případech a mezích stanovených zákonem, způsobem, který zákon stanoví. Nikdo také nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá, a povinnosti lze ukládat toliko na základě zákona, v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. V současné právní úpravě není obsažena obecná a jednotná úprava povinné mlčenlivosti, naopak povinnost mlčenlivosti je roztržena ve speciálních právních předpisech. Trestní zákoník nezná trestný čin porušení povinné mlčenlivosti, se kterým lze setkat v zahraničních úpravách. Porušení povinné mlčenlivosti se však odráží ve formulaci skutkové podstaty trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji dle § 180 odst. 2 TrZ. Povinná mlčenlivost je přitom vykládána extenzivně a výjimky z ní naopak restriktivně.⁴²² Subjekty povinné mlčenlivosti jsou typicky příslušníci regulovaných profesí (advokáti, notáři, soudní exekutoři, auditoři) a další osoby, orgány vyjmenované v příslušných právních předpisech. Mlčenlivost duchovních projevující se ve zpovědním tajemství a jejich vynětí z oznamovací povinnosti dle § 368 TrZ je příkladem mlčenlivosti uznané státem. Povinná mlčenlivost se vztahuje i na osoby připravující se na budoucí povolání,

⁴²⁰ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. *Povinnost mlčenlivosti příslušníka regulované profese a odpovědnost za její porušení*. In: BOHÁČ, R. *Pocita prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. K 70. narozeninám*. Praha: Leges, 2009, s. 74–75.

⁴²¹ Např. povinnost zachovávat obchodní tajemství.

⁴²² Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2015, sp. zn. IV ÚS 779/15: „K prolomení ochrany soukromí, včetně dovoleného zásahu do povinnosti mlčenlivosti, může ze strany veřejné moci dojít jen zcela výjimečně a je je-li to nezbytné, a účelu sledovaného veřejným zájmem nelze dosáhnout jinak. Při nedodržení některé podmínky jde o zásah protiústavní.“

asistenty a další osoby, které v rámci své činnosti přichází do kontaktu s citlivými údaji, přetrvává i po skončení výkonu profese,⁴²³ také bývá považována za součást profesní etiky. Pokud jsou osoby povinné zachovávat mlčenlivost v pozici svědků v trestním řízení, dopadá na ně úprava zákazu výslechu dle § 99 odst. 2 TrŘ⁴²⁴ s výjimkami dle § 99 odst. 3 TrŘ a § 100 odst. 3 TrŘ.⁴²⁵ Porušením uložené mlčenlivosti vzniká právní odpovědnost; odpovědnost za kárné provinění (disciplinární odpovědnost) a přestupek, a je rozvedena ve speciálních právních předpisech. Odpovědnost za trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji zakládá ustanovení § 180 odst. 2 TrZ. Prolomit povinnost mlčenlivosti, aniž by došlo k protiprávnímu jednání, lze pouze v případech stanovených zákonem.⁴²⁶

Státem uložená povinnost mlčenlivosti se týká i příslušníků OČTŘ při výkonu funkce – musí zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, které se dozvěděli při výkonu své funkce,⁴²⁷ a to i potom, co ji přestali vykonávat. Státem uložená povinnost mlčenlivosti OČTŘ souvisí s rovněž i s požadavkem jejich profesionality – s nestranností, svědomitostí, odborností, odpovědností za výkon funkce a ochranou soukromí a osobních údajů. Podle ustanovení §8 odst. 7 TrŘ je dále každý povinen zachovávat mlčenlivost o poskytnutí součinnosti v režimu §8 odst. 1-3 TrŘ.

9.1. Povinnosti mlčenlivosti zdravotníků versus oznamovací povinnost

Vedle OČTŘ přichází do kontaktu s oběťmi a pachatelé trestné činnosti také příslušníci regulovaných profesí, zvláště pak tzv. pomáhající profese. Podstatou regulovaných profesí je poskytování služeb, přičemž výkon těchto profesí je regulován veřejným právem, a to především kvůli ochraně příjemců služeb (klientů), zachování odbornosti a etiky vztahující se na výkon profesní činnosti (postup *lege artis*).⁴²⁸ Povinnost mlčenlivosti se vztahuje na celou

⁴²³ Např. v případě, kdy advokát přestane zastupovat klienta, přestane být vedený v seznamu advokátů ČAK, lékař přestane vykonávat svou praxi.

⁴²⁴ Výslech svědka je zakázán, pokud by svědek porušil státem uznanou či uloženou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl zproštěn příslušným orgánem či osobou, v jejímž zájmu má povinnost zachovávat.

⁴²⁵ Osoba vázaná povinnou mlčenlivostí má povinnost překazit a oznámit trestný čin dle § 367, 368 TrZ, je-li v pozici svědka, nemůže odepřít výpověď, pokud má zároveň oznamovací povinnost dle trestního zákona a neplatí zákaz výslechu.

⁴²⁶ Obecným ustanovením umožňujícím prolomení povinné mlčenlivosti ohledně pasivního poskytování trestněprávně relevantních informací – na základě výzvy OČTŘ – je ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ, jinak jsou výjimky z povinné mlčenlivosti upraveny ve speciálních předpisech, např. § 10 odst. 4 ZSPOD, § 51 odst. 5 písm. a), b) ZSPOD, § 51 odst. 2,3 ZZS.

⁴²⁷ Srov. ustanovení §115 ZPol, §18 odst. 3 ZSZ, §81 ZSS, §8a – 8d TrŘ upravující poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných.

⁴²⁸ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. *Povinnost mlčenlivosti příslušníka regulované profese a odpovědnost za její porušení*. In: BOHÁČ, R. *Pocita prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. K 70. narozeninám*. Praha: Leges, 2009, s. 74.

řadu dalších regulovaných profesí, přičemž značnou obtíž současného stavu právní úpravy představuje roztržičnost předpisů,⁴²⁹ nejednotnost a neurčitosti vyplývající ze vztahu povinné mlčenlivosti k oznamovací povinnosti (a zejména oznamovacímu oprávnění) – konflikt práv a povinností není vždy dostatečně a jednoznačně upraven. Zdravotníci se setkávají nejen s deklarovanými oběťmi a pachateli, ale také s latentními oběťmi a podezřelými osobami, ocitnou-li se v péči poskytovatele zdravotních služeb. Zdravotníci patří mezi profese, které zavazuje ex lege povinná mlčenlivost. Povinná mlčenlivost (lékařské tajemství) vyplývá z § 51 ZZS. Poskytovatel zdravotních služeb je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, nicméně ustanovení § 51 odst. 2 písm. d) ZZS výslovně uvádí, že za porušení povinné mlčenlivosti se nepovažuje sdělování údajů nebo jiných skutečností pro potřeby trestního řízení způsobem stanovenými trestními předpisy. Rovněž není porušením povinné mlčenlivosti sdělení údajů či jiných skutečností z důvodu plnění zákonné povinnosti překazit či oznámit trestný čin.

Další výjimku z povinné mlčenlivosti relevantní pro trestní právo představuje ustanovení § 51 odst. 3 ZZS zakotvující možnost sdělení údajů a jiných skutečností poskytovatelem zdravotních služeb o pacientovi (příjemci) v nezbytném rozsahu pro ochranu vlastních práv v trestním, ve správním, v občanskoprávním či rozhodčím řízení, je-li předmětem takových řízení spor mezi poskytovatelem služeb a pacientem. Pacient či jeho zákonný zástupce může na základě § 51 odst. 2 písm. b) ZZS poskytovatele zdravotních služeb sám zprostit mlčenlivosti. Poskytovatel zdravotních služeb může poté sdělovat informace v určeném rozsahu, aniž by se dopustil porušení povinné mlčenlivosti. Lze shrnout, že na poskytovatele zdravotních služeb se nevztahuje žádná výjimka z obecné oznamovací povinnosti, naopak všichni příslušníci pomáhajících profesí, zdravotničtí pracovníci, mají povinnost překazit a oznámit některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů na základě § 367 a 368 TrZ a jsou za nepřekazení či neoznámení trestného činu trestně odpovědní. V případě nevědomosti platí zásada *ignorantia iuris (legis) non excusat*. Splněním oznamovací povinnosti nedochází k porušení povinnosti mlčenlivosti zakotvené v příslušných právních předpisech.⁴³⁰ Oznamování trestných činů v rámci zákonné oznamovací povinnosti tedy nemůže být nikterak spojováno či zaměňováno s povinností mlčenlivosti, nijak s ní nekoliduje.

⁴²⁹ Povinnou mlčenlivost přes upravuje sto právních předpisů, vedle příslušných zákonů bývá upravována i v interních předpisech, srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 631.

⁴³⁰ Např. § 100 zákona o sociálních službách, § 56 notářské řádu, § 15 an. zákona o auditorech aj.

9.2. Konflikt oznamovacího oprávnění s povinnou mlčenlivostí

Úskalí současné úpravy spočívá v nedostatečném a nejasném řešení případů kolize oznamovacího oprávnění – aktivní oznamovací činnosti spočívající v dobrovolném oznámení trestného činu nad rámec oznamovací povinnosti⁴³¹ – s povinnou mlčenlivostí. Pokud se poskytovatel zdravotních služeb dozvěděl v souvislosti s výkonem své profese o trestné činnosti, na kterou se nevztahuje oznamovací povinnost, měl by zachovat mlčenlivost.⁴³² Jelikož takový střet není právně upravený, hrozí poskytovateli povinné mlčenlivosti při oznámení trestného činu mimo oznamovací povinnost postih za porušení povinnosti mlčenlivosti.

Taková situace představuje vedle právního konfliktu i morální distres – konflikt morálních hodnot – při rozhodování, jestli oznámit trestnou činnost, na níž se nevztahuje oznamovací povinnost (ale může být velmi závažná) a vystavit se tím nebezpečí postihu za správní delikt. Neoznámení trestného činu nespádající pod zákonnou oznamovací povinnost (tj. nevyužití oznamovacího oprávnění) je nejen beztrestné, ale u profesí vázaných mlčenlivostí by se jednalo o zachovávání uložené mlčenlivosti v souladu se zákonem, jednání po právu. Problematické ovšem je, že v taxativním výčtu zákonné oznamovací povinnosti dle § 368 odst. 1 TrZ chybí celá řada závažných a pro oběti traumatizujících trestných činů, jak bylo výše zmíněno.

Povinnost překazit trestný čin ovšem zahrnuje širší výčet trestných činů než oznamovací povinnost, jelikož se jedná o vyšší stupeň společenské závažnosti – jednáním (včasným oznámením) je stále možné zabránit jednání pachatele a škodlivému následku trestného činu, protože trestný čin nebyl dokonán. Aktivní oznámení trestného činu (tj. bez vyzvání, z vlastní iniciativy) osobou vázanou povinnou mlčenlivostí mimo rámec oznamovací povinnosti – na základě oznamovacího oprávnění – není nikterak upraveno. Z toho pramení i oprávněná obava zdravotníků a příslušníků regulovaných profesí oznamovat trestnou činnost nespádající pod oznamovací povinnost – oznámením bez souhlasu příjemce služeb, nebyli-li zproštěni mlčenlivostí, by se totiž sami vystavili nebezpečí postihu za správní delikt, pokud by se nejednalo o oznámení činěné v souvislosti s ochranou vlastních práv. V případě oznámení trestné činnosti pacienta (příjemce služeb) bez jeho svolení se také jedná o zásadní naložení vztahu důvěry.

⁴³¹ Oznamování trestných činů nespádajících do taxativního výčtu § 368 odst. 1 TrZ.

⁴³² Může se jednat o situaci, kdy se zdravotníkovi pacient (příjemce služeb, klient) svěří o vlastní trestné činnosti, trestné činnosti jiného, případně zdravotník pojme podezření o trestné činnosti pacienta, jiné osoby vůči pacientovi např. z důvodu nápadných změn chování, tělesných změn – známek fyzického násilí na těle.

9.3. Ohlašování trestných činů mimo rámec oznamovací povinnosti,

§ 8 odst. 5 TrŘ

Z ustanovení § 51 odst. 2 písm. d) ZZS vyplývá, že porušení povinné mlčenlivosti nepředstavuje sdělování údajů nebo jiných skutečností pro potřeby trestního řízení způsobem stanovenými trestními předpisy. Tímto ustanovením ZZS odkazuje na obecnou úpravu, kterou představuje ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ (lex generalis). Podstatou tohoto ustanovení je, že osoba vázaná povinnou mlčenlivostí poskytne trestněprávně relevantní údaje v případě, že je vyzvána OČTŘ po předchozím souhlasu soudu; jde o pasivní oznamovací činnost.

Pokud je osoba vázaná povinnou mlčenlivostí vyzvána OČTŘ k součinnosti – poskytnutí trestněprávně relevantních informací, může prolomit povinnou mlčenlivost, ale pouze tehdy, má-li OČTŘ předchozí souhlas soudu.⁴³³ Poskytuje-li osoba povinná dodržovat povinnou mlčenlivost informace OČTŘ mimo oznamovací povinnost fyzických a právnických osob dle § 368 TrZ, činí tak v režimu § 8 odst. 5 TrŘ.

Policejní orgán není oprávněn vynucovat součinnost pořádkovou pokutou na zdravotníkovi odvolávajícímu se na zachování povinné mlčenlivosti, pokud nemá souhlas soudu.⁴³⁴ K tomu je třeba dodat, že ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ se týká prolomení povinné mlčenlivosti se souhlasem soudu jakožto jedné z forem součinnosti – trestněprávně relevantní informace se poskytuje po výzvě – tj. iniciativa musí vzejít ze strany OČTŘ, a zároveň režim § 8 odst. 5 TrŘ nastává jenom v případě, že prolomení mlčenlivosti – respektive poskytování informací mimo oznamovací povinnost – není upraveno ve speciálním právním předpisu.

Ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ má dále významný dopad ve vztahu k přístupu a získávání údajů ze zdravotnické dokumentace ve vztahu k OČTŘ. Policejní orgán může získat přístup do zdravotnické dokumentace se souhlasem osoby, o které je vedena. Nedostane-li tento souhlas, musí policejní orgán postupovat v souladu s ustanovením § 8 odst. 5 TrŘ – může vyžadovat od poskytovatele zdravotních služeb přístup do zdravotnické dokumentace, nicméně musí tak činit s předchozím souhlasem soudu. Poskytovatel zdravotních služeb je totiž jinak oprávněn odepřít poskytnutí informací s poukázáním na povinnou mlčenlivost, jelikož by se sdělením informací ze zdravotnické dokumentace dopustil porušení povinné mlčenlivosti

⁴³³ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 10. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1116/2012: „Lékař nebo jiný zdravotník je povinen podle § 51 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů, zachovat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb. Informace, které podléhají povinnosti mlčenlivosti podle citovaného ustanovení zákona, je nutné pro trestní řízení vyžadovat se souhlasem soudu postupem podle § 8 odst. 5 TrŘ pouze tehdy, když se na trestný čin nevztahuje oznamovací povinnost podle § 368 TrZ.“

⁴³⁴ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. II ÚS 2050/14.

a vystavil se tak nebezpečí postihu za správní delikt. Policejní orgán nemá oprávnění po zdravotníkovi vyžadovat informace, které by představovaly prolomení povinné mlčenlivosti, nemá-li předchozí souhlas soudu. Soud ovšem souhlas nemusí udělit, což musí policejní orgán respektovat a nemůže ve snaze získat potřebné trestněprávně relevantní informace užívat vůči poskytovateli zdravotních služeb donucovacích opatření.⁴³⁵

9.4. Poskytování trestněprávně relevantních informací – porušení povinné mlčenlivosti?

Zdravotníci se nedopustí protiprávního jednání – porušení povinné, pokud poskytují trestněprávně relevantní informace zákonem stanoveným způsobem – tedy za dodržení ustanovení § 51 ZZS a § 8 odst. 5 TrŘ. Jak ovšem bylo zmíněno, ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ nezohledňuje situaci, kdy zdravotník poskytne trestněprávně relevantní informaci z vlastní iniciativy – tj. dobrovolně, aniž by byl vyzván orgánem činným v trestním řízení, mimo plnění oznamovací povinnosti dle § 368 TrZ. M. Stríteský⁴³⁶ uvádí, že příslušník pomáhající profese se oznamováním trestné činnosti nad rámec zákonné povinnosti dopouští porušení povinné mlčenlivosti. Oznamovací činností, poskytováním informací by poskytovatelé služeb vázaní mlčenlivostí především neměli ohrozit sebe.

Povinná mlčenlivost bývá vykládána restriktivně v duchu zásady non salus, sed voluntas aergoti suprema lex.⁴³⁷ Dobrovolné ohlášení trestného činu mimo rámec povinné oznamovací povinnosti, nebyl-li poskytovatel zdravotník služeb zproštěn mlčenlivostí, může představovat hrubé porušení povinné mlčenlivosti. Je zřejmé, že takové případy bude třeba posuzovat individuálně s ohledem na konkrétní okolnosti, povahu a závažnost trestného činu. Mělo by se poměřovat, zda má převážít zájem na oznamování trestné činnosti – ochranou společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, anebo dodržení uložené mlčenlivosti.⁴³⁸

Porušení mlčenlivosti je přestupkem poskytovatele zdravotních služeb dle § 117 odst. 3 písm. d) ZZS, přičemž za takový přestupek lze uložit pokutu do výše 1 000 000 Kč na základě § 117 odst. 4 písm. a) ZZS.

⁴³⁵ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. II ÚS 2050/14.

⁴³⁶ STRÍTESKÝ, M. Zamyšlení nad oznamovací povinností psychologů jako pracovníků v pomáhajících profesích. *E-psychologie*, roč. 11(2017), č. 4, s. 30–39 [online]. [cit. 2023-25-06]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/stritesky.pdf>

⁴³⁷ Nikoliv prospěch, ale vůle nemocného je nejvyšším příkazem, zásada je obsažena také v čl. 2 Úmluvě o lidských právech a biomedicíně.

⁴³⁸ V souvislosti s poskytováním trestněprávně relevantních informací OČTŘ osobami s uloženou povinnou mlčenlivostí, které by mělo představovat protiprávní prolomení povinné mlčenlivosti – tj. za nedodržení zákonem stanovených podmínek se může nabízet využití institutu anonymního podání – anonymního podnětu OČTŘ.

9.5. Trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji

V souvislosti s poskytováním údajů orgánům činným v trestním řízení osobami se státem uloženou či uznanou povinnou mlčenlivostí se nabízí otázka, jestli může prolomením povinné mlčenlivosti poskytnutím trestněprávně relevantních údajů při nedodržení zákonných výjimek (tj. v rozporu se zákonem) dojít k naplnění skutkové podstaty trestného činu neoprávněného nakládání s osobními údaji podle ustanovení § 180 odst. 2 TrZ. Trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji tvoří dvě samostatné skutkové podstaty a dvě kvalifikované, chráněným zájmem jsou osobní údaje jedince, respektive soukromí.⁴³⁹

K naplnění skutkové podstaty druhého odstavce § 180 TrZ dojde porušením státem uznané nebo uložené povinné mlčenlivosti neoprávněným naložením s osobními údaji, v jehož důsledku dojde k vážné újmě na právech či oprávněných zájmech osoby, které se osobní údaje týkají. Objektivní stránku skutkové podstaty tvoří neoprávněné sdělení, zveřejnění či zpřístupnění osobních údajů třetí osobě získaných v souvislosti s výkonem povolání, zaměstnání, funkce, přičemž se vyžaduje vznik škodlivého následku v podobě vážné újmy na právech či oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají. Jde o poruchový trestný čin. Subjektem dle druhého odstavce § 180 TrZ jsou fyzické a právnické osoby povinné zachovávat mlčenlivost v souvislosti s výkonem svého zaměstnání, povolání, funkce. Subjektivní stránku tvoří zavinění, které může být ve formě nedbalosti i úmyslu. Osobní údaj je pojímán poměrně široce, rozumí se jím veškeré informace o identifikované či identifikovatelné fyzické osobě.⁴⁴⁰ Neoprávněným nakládáním je zveřejnění, sdělení, zpřístupnění, přisvojení si osobních údajů v rozporu s příslušnými předpisy,⁴⁴¹ vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech představuje újma majetková i nemajetková.

Ačkoliv judikatura⁴⁴² a odborná literatura připouští trestní odpovědnost podle § 180 odst. 2 TrZ v souvislosti s porušením povinné mlčenlivosti, nebylo možné dohledat soudní rozhodnutí, které by přímo pojednávalo o trestněprávních následcích porušení povinné mlčenlivosti stran poskytnutí trestněprávně relevantních informací v rozporu se zákonem. Zároveň je potřeba v souvislosti s ustanovením § 180 odst. 2 TrZ poukázat na subsidiaritu trestní represe – trestní právo je prostředkem ultima ratio. Trestní odpovědnost má být užitá až v případech, kdy nepostačuje jiná forma právní odpovědnosti. Porušení povinné mlčenlivosti je totiž upraveno ve zvláštních předpisech v rámci odpovědnosti za přestupek, disciplinární

⁴³⁹ Srov. čl. 10 odst. 3 LZPS.

⁴⁴⁰ ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1478.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 478–1479.

⁴⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. II ÚS 4071/19.

delikt (kárné provinění). Trestní odpovědnost by tedy přicházela v úvahu tehdy, pokud by se protiprávní jednání vyznačovalo vyšší mírou závažnosti a nepostačovala by některá z forem právní odpovědnosti.

9.6. Speciální oznamovací povinnosti: oznamovací povinnost u ohroženého dítěte

Vedle oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob vyplývající z § 368 TrZ a oznamovací povinnosti státních orgánů uvedené ve druhé větě ustanovení § 8 odst. 1 TrŘ se lze setkat se speciálními oznamovacími povinnostmi upravenými ve zvláštních právních předpisech. Společným znakem těchto speciálních oznamovacích povinností je, že zavazují jen vyjmenované subjekty⁴⁴³ a porušením oznamovací povinnosti nevzniká trestní odpovědnost za neoznámení trestného činu, ale toliko odpovědnost administrativní.

Na pomáhající profese vedle oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob dopadá i speciální oznamovací povinnost upravená v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí (ZSPOD). Ustanovení § 10 odst. 4 ZSPOD obsahuje povinnost všech státních orgánů, pověřených osob, školských zařízení, zařízení určených pro děti a poskytovatelů zdravotních služeb oznámit bezodkladně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnost nasvědčující tomu, že se jedná o ohrožené dítě dle § 6 ZSPOD.⁴⁴⁴ Výčet subjektů a orgánů je poměrně široký. Speciální oznamovací povinnost se vztahuje nejen na státní orgány, ale také na všechny pověřené osoby, školy, školská zařízení, poskytovatele zdravotních služeb a jiná zařízení určená pro děti (tj. také spolky, zájmová sdružení). Mezi skutečnosti nepříznivě ovlivňující vývoj dítěte patří trestná činnost páchaná na dítěti ohrožující jeho život, zdraví, svobodu, lidskou důstojnost, mravní vývoj, jmění, přičemž stačí podezření o tom, že je takový trestný čin na dítěti páchán.⁴⁴⁵

Další takovou skutečností je například ohrožení násilím mezi rodiči, osobami odpovědnými za výchovu dítěte či dalšími osobami,⁴⁴⁶ vedení zahálčivého, nemravného života dítětem, zejména zneužívá-li dítě návykové látky či páchá trestnou činnost. Z toho výčtu je zřejmé, že se speciální oznamovací povinnost týká širokého okruhu trestných činů páchaných na dítěti či dítětem, jehož vývoj je ohrožen, přesahující okruh trestných činů oznamovací

⁴⁴³ Jde o stanovení speciální povinnosti konat – oznámit určitou skutečnost; a to za podmínek, které stanoví zvláštní právní předpis.

⁴⁴⁴ Ohroženým dítětem je nezletilý zasažený skutečnostmi nepříznivě ovlivňujícími jeho vývoj.

⁴⁴⁵ § 6 písm. e) ZSPOD.

⁴⁴⁶ § 6 písm. g) ZSPOD.

povinnosti dle § 368 odst. 1 TrZ. V komentářové literatuře⁴⁴⁷ převažuje pojetí, že při oznamovací činnosti dle § 10 odst. 4 ZSPOD má převážít zájem na ochraně dítěte před ochranou soukromí zajišťovanou povinnou mlčenlivostí. Povinná mlčenlivost není porušena ani v případě, kdy se ukáže, že nejde o ohrožené dítě dle § 6 ZSPOD, jelikož není povinností subjektů se speciální ohlašovací povinností ověřovat, jestli je dítě skutečně ohrožené.⁴⁴⁸ Porušením speciální oznamovací povinnosti dle § 10 odst. 4 ZSPOD se povinné subjekty vystavují správní odpovědnosti, podle ustanovení § 59c ZSPOD jim hrozí za spáchaný přestupek nesplnění oznamovací povinnosti pokuta do výše 50 000 Kč.

Vedle speciální aktivní oznamovací povinnosti rozvedené v § 10 odst. 4 ZSPOD upravuje § 53 odst. 1 ZSPOD speciální pasivní oznamovací povinnost, tj. povinnost vyjmenovaných subjektů (státních orgánů, zaměstnanců, poskytovatelů zdravotních služeb, dalších fyzických a právnických osob) bezplatně sdělit potřebné údaje na výzvu orgánu sociálně-právní ochrany (OSPOD). V tomto ustanovení, přijatém pro novelizaci zákonem č. 272/2001 Sb., je výslovně uvedeno, že se nelze dovolávat povinnosti mlčenlivosti, týká-li se sdělení údajů o podezření z týrání, ze zneužívání dítěte či zanedbávání péče o dítě. Oznamování v režimu § 53 odst. 1 ZSPOD se činí vůči OSPOD, povinné osoby sdělují informace zásadně bezplatně, po výzvě. Speciální oznamovací povinnost je rovněž stanovena pro OSPOD. Přestože jej také váže mlčenlivost, je povinen na základě § 51 odst. 5 písm. b) ZSPOD oznamovat OČTŘ skutečnosti nasvědčující tomu, že byl na dítěti spáchán trestný čin, anebo že dítě bylo použito ke spáchání trestného činu.

OSPOD je povinen ohlašovat OČTŘ, že dochází k násilí mezi rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem, nahlašuje také neplnění vyživovací povinnosti k dítěti. Podle § 51 odst. 5 písm. a) ZSPOD je orgán sociálně-právní ochrany dítěte povinen poskytnout OČTŘ informace pro trestní řízení. Závěrem lze dodat, že speciální oznamovací povinnost dle ZSPOD se může někdy překrývat s oznamovací povinností dle § 368 TrZ a § 8 odst. 1 TrŘ, a to například v případě, kdy má zdravotník, sociální pracovník důvodné podezření ohledně týrání dítěte, respektive o trestném činu týrání svěřené osoby (§ 198 TrZ). Vyjmenované subjekty (státní orgány, poskytovatel zdravotních služeb, školská zařízení, zařízení určená pro děti aj.) takové podezření musí nahlásit

⁴⁴⁷ ROGALEWICZOVÁ, R. CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 82–83. Podle J. TOMEŠOVÉ je ovšem speciální oznamovací povinnost poskytovatele zdravotních služeb a dalších subjektů, orgánů vázaných zároveň povinnou mlčenlivostí vykládána restriktivně ve prospěch povinné mlčenlivosti, srov. TOMEŠOVÁ, J. *Ohrožené dítě a oznamovací povinnost* [online]. [cit. 2023-18-06]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/ohrozene-dite-oznamovaci-povinnost>

⁴⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. NSS 6 Ads 265/2014-30.

policejnímu orgánu či státnímu zástupci, ale také obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností dle § 10 odst. 4 ZSPOD. Musí ovšem dojít ke splnění obou oznamovacích povinností – splnění jedné oznamovací povinnosti nezakládá automaticky splnění druhé.⁴⁴⁹

9.6.1. Speciální oznamovací povinnost a povinnost mlčenlivosti dle daňového řádu

Povinná mlčenlivost zavazuje správce daně a osoby zúčastněné na správě daní dle § 52 odst. 1 daňového řádu (DŘ). Nevztahuje se na daňové subjekty, jde-li o informace získané při správě jejich daní. Jde o projev zásady neveřejnosti daňové správy (§ 9 odst. 1 DŘ). Správce daně spolu s dalšími osobami, jež se účastní na daňové správě, má ze zákona zachovávat při výkonu své funkce daňové tajemství. Z povinné mlčenlivosti existují četné výjimky, vedle zproštění mlčenlivosti daňového správce daňovým subjektem (§ 52 odst. 2 DŘ) má trestněprávní relevanci ustanovení § 53 odst. 2 a 3 DŘ. Podle § 52 odst. 2 DŘ nedojde k porušení povinné mlčenlivosti, pokud správce daně poskytuje informace získané při správě daní pro účely trestního řízení, je-li vyzván státním zástupcem či po podání obžaloby soudem v souvislosti s objasněním některého z vyjmenovaných trestných činů. Jde tedy o legitimní prolomení mlčenlivosti poskytnutím součinnosti státnímu zástupci a soudu.⁴⁵⁰

Vyjmenovanými trestnými činy v § 53 odst. 2 písm. a) – e) DŘ jsou nejen daňové a poplatkové, ale také všechny protiprávní činy, jejichž nepřekažení či neoznámení je trestným činem na základě § 367 a § 368 TrZ, dále trestné činy dotačního podvodu, zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění, poškozování finančních zájmů Evropských společenství, trestné činy úředních osob, úplatkářství, maření úředního výkonu a rozhodnutí, trestné činy proti výkonu veřejné moci a úředního rozhodnutí, udávání padělaných a pozměněných peněz, padělání a pozměnění veřejné listiny, nedovolená výroba a držení pečetidla státní pečeti a úředního razítka.

Na základě ustanovení § 53 odst. 3 DŘ se na správce daně vztahuje speciální oznamovací povinnost. Je povinen oznámit skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán některý z trestných činů uvedených v § 53 odst. 2 DŘ, přičemž na oznamování se podpůrně užije ustanovení § 8 TrŘ. Oznamovací povinnost v režimu § 52 odst. 3 DŘ zavazuje i další osoby vedle správce daně (pracovníky správce daně. Výčet trestných činů, na něž se vztahuje tato oznamovací povinnost, přesahuje širší povinnosti překazit a oznámit trestný čin dle ustanovení § 367 a § 368 TrZ. Je však třeba zdůraznit, že správce daně je povinen OČTŘ

⁴⁴⁹ . TOMEŠOVÁ, J. *Ohrožené dítě a oznamovací povinnost* [online]. [cit. 2023-18-06]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/ohrozene-dite-oznamovaci-povinnost>

⁴⁵⁰ Pasivní oznamovací povinnost.

poskytovat informace pouze v zákonném rozsahu – tedy v takovém rozsahu, který odpovídá účelu poskytnutí informace.⁴⁵¹

9.6.2. Speciální oznamovací povinnosti v režimu ZPol a ZZS

Speciální oznamovací povinnosti, jejichž obsahem mohou být trestněprávně relevantní informace, vyplývají dále také z některých ustanovení zákona o Policii ČR (ZPol) a zákona o zdravotních službách (ZZS). Pasivní oznamovací povinnost – povinnost poskytnout informace na základě výzvy – vyplývá např. z ustanovení § 68 odst. 3–5 ZPol. Pro účely zahájeného pátrání po hledané či pohřešované osobě je policie oprávněna vyžadovat předání dat od banky ohledně použití elektronického platebního prostředku hledané či pohřešované osoby, může žádat též poskytnutí informací ohledně poskytnutí zdravotních či sociálních služeb od poskytovatelů těchto služeb či od zdravotní pojišťovny. Dožádané osoby jsou povinny informace na výzvu poskytnout, podle § 68 odst. 4 ZPol lze ovšem získané informace použít pouze pro zjištění doby a místa pobytu osoby. Obdobně je policie oprávněna vyžadovat údaje od fyzických a právnických osob poskytujících služby elektronických komunikací, zajišťující veřejnou komunikační síť, pro účely zahájeného pátrání po hledané, pohřešované osobě, a to za účelem zjištění totožnosti osoby neznámé totožnosti či mrtvoly. Za účelem zjištění totožnosti neznámé mrtvoly je policie oprávněna vyžadovat i údaje ze zdravotnické dokumentace.⁴⁵² Další speciální aktivní oznamovací povinnost vyplývá např. z ustanovení § 86 odst. 1 písm. g) ZZS; lékař provádějící prohlídku zemřelého je povinen neprodleně informovat Policii ČR ohledně podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem; jde-li o zemřelého neznámé totožnosti, nebo ohledně úmrtí, ke kterému došlo za nejasných okolností.⁴⁵³

9.7. Povinná mlčenlivost sociálních pracovníků

Poskytovatelé sociálních služeb patří rovněž mezi profese, které se ve vyšší míře mohou setkávat s kriminogenním chováním, pachateli a oběti trestných činů. Jsou ze zákona vázáni povinnou mlčenlivostí, z níž existují příslušné výjimky. Povinnou mlčenlivost sociálních pracovníků upravuje § 100 zákona o sociálních službách (ZSSl). Ten zavazuje širší okruh osob – zaměstnance obcí, krajů, zaměstnance státu, zaměstnance poskytovatele

⁴⁵¹ LICHNOVSKÝ, O., ONDRÝSEK, R., NOVÁKOVÁ, P., KOSTOLÁNSKÁ, E., ROZEHNAL, T. *Daňový řád. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 230.

⁴⁵² § 68 odst. 5 ZPol. Srov. TĚŠINOVÁ, J., DOLEŽAL, T., POLICAR, R. *Medicínské právo*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 137.

⁴⁵³ Obdobná povinnost – speciální aktivní oznamovací povinnost lékaře vůči Policii ČR vyplývá z ustanovení § 88 odst. 7 ZZS, má-li lékař při provedení patologicko-anatomické, zdravotní či anatomické pitvy podezření ohledně toho, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, či k němu došlo za nejasných okolností. Lékař je rovněž povinen informovat Policii ČR o rozhodnutí neprovést zdravotní pitvu, srov. § 88a odst. 2 písm. a), b) ZZS ve spojení s § 88a odst. 4 ZZS.

sociálních služeb, fyzické osoby jako poskytovatele služeb, dobrovolníky, odborníky přizvané k výkonu inspekce poskytovatele služeb. Tyto osoby mají zachovávat mlčenlivost o údajích osob, kterým jsou poskytovány sociální služby, příspěvek a ohledně dalších údajů o příjemcích služeb, které se poskytovatelé dozvědí v souvislosti s výkonem své činnosti, není-li dále stanoveno jinak (§ 100 odst. 1 ZSSl). Prolomení mlčenlivosti je možné se souhlasem příjemce služeb, který má být písemný, spolu s uvedením rozsahu a účelu. Ustanovení § 100 odst. 3 ZSSl umožňuje poskytování údajů o příjemcích v režimu zákona o sociálních službách a zvláštních zákonů, čímž ZSSl odkazuje na trestní předpisy. Na poskytovatele sociálních služeb se vztahují obecné povinnosti přezkazit a oznámit trestný čin dle § 367 a § 368 TrZ. Na základě § 100a ZSSl se na poskytovatele sociálních služeb vztahuje i speciální pasivní oznamovací povinnost vůči OSPOD. Obdobně jako u poskytovatelů zdravotních služeb chybí kolizní úprava týkající se aktivní oznamovací činnosti – dobrovolného oznamování trestných činů mimo rámec oznamovací povinnosti, pasivní poskytování trestněprávně relevantních informací mimo oznamovací povinnost – tj. na základě výzvy OČTŘ – je v režimu ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ.

9.8. Povinnost mlčenlivosti advokátů

Advokát jako příslušník regulované profese musí při výkonu své činnosti postupovat v souladu se zákonem. Předpisem, který reguluje činnost advokátů, jejich koncipientů, zaměstnanců, je zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii (ZA), ve znění pozdějších předpisů. Oznamovat trestnou činnost související se skutečnostmi zjištěnými při výkonu povolání může advokát pouze v režimu povinnosti přezkazit trestný čin podle § 367 odst. 3 TrZ. Oznamovací povinnost podle § 368 TrZ advokát a jeho zaměstnanec nemají, dozvědí-li se o trestném činu v souvislosti s výkonem své profese. A contrario, oznamovací povinnost se na advokáta a jeho zaměstnance vztahuje v případě, že se hodnověrným způsobem dozvěděli o spáchaném trestném činu z výčtu § 368 odst. 1 TrZ mimo výkon své profese. Povinnost přezkazit trestný čin mají zásadně všechny osoby – tj. včetně advokátů a dalších osob jinak vázaných povinnou mlčenlivostí. V ustanovení § 21 odst. 1 ZA je upravena povinnost zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se advokát dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Povinná mlčenlivost advokátů (advokátní tajemství) je stanovena široce, jde o rozsáhlý okruh skutečností, o kterých se advokát dozví v souvislosti s poskytováním právních služeb.⁴⁵⁴ Povinnost mlčenlivosti se vztahuje rovněž na zaměstnance advokáta, zaměstnance společnosti

⁴⁵⁴ I v nespecifikovaných souvislostech, srov. KOVÁŘOVÁ, D. a kol. *Zákon o advokacii a stavovské předpisy*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 317.

a zahraniční společnosti poskytující právní služby, další osoby podílející se na výkonu právních služeb, rovněž i na členy ČAK, zaměstnance a jiné osoby účastníci se kárného řízení, správního řízení dle § 55 ZA. Povinná mlčenlivost trvá i po vyškrtnutí advokáta ze seznamu advokátů.⁴⁵⁵ Povinnost mlčenlivosti je znakem nezávislosti advokáta, nikoliv privilegiem.⁴⁵⁶ Je základním předpokladem pro poskytování právní pomoci – a tím také nezbytnou podmínku fungování demokratické společnosti, jelikož výkon profese advokáta vychází z důvěrného vztahu mezi advokátem a klientem, z důvěry klienta v mlčenlivost advokáta.⁴⁵⁷

Mlčenlivost advokáta je vykládána restriktivně – k jejímu prolomení by mělo docházet pouze v nezbytné míře a nezbytném rozsahu, i v případě sporu se svým klientem by měl maximálně šetřit povinnou mlčenlivost.⁴⁵⁸ Zákon o advokacii ani etický kodex advokátů výslovně nezakazují advokátům podávat trestní oznámení na jejich klienty, mělo by však jít o situace výjimečné svou závažností, jelikož se vždy jedná o prolomení důvěry, na níž je jinak vztah advokáta a jeho klienta postaven.⁴⁵⁹ Povinnost mlčenlivosti advokáta není prolomena ani v režimu ustanovení § 8 odst. 5 TrŘ, kdy lze jinak povinnou mlčenlivost v souvislosti s poskytováním trestněprávně relevantních informací orgánu činnému v trestním řízení po jeho výzvě a předchozím souhlasu soudu, nestanoví-li zvláštní právní úprava něco jiného. Klient ovšem může advokáta mlčenlivosti zprostit dle § 21 odst. 2 ZA. Jde o formalizované jednání, které musí být učiněno písemně anebo ústně do protokolu. Advokát je však povinen dodržet rozsah zproštění, exces z rozsahu zproštění je porušením povinné mlčenlivosti. Pokud advokát prolomí mlčenlivost, aniž by byl zproštěn mlčenlivostí⁴⁶⁰ a nejedná-li se o výjimku dle § 21 odst. 4 ZA, může být takové jednání považováno za hrubé porušení zákonem uložené povinné mlčenlivosti.⁴⁶¹ Advokát, který poskytne OČTŘ trestněprávně relevantní informace, které

⁴⁵⁵ § 21 odst. 8 ZA.

⁴⁵⁶ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2009, sp. zn. II ÚS 2894/08.

⁴⁵⁷ Tamtéž.

⁴⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2012, sp. zn. 6 Ads 30/2012.

⁴⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 4 Ads 10/2010. Nejvyšší správní soud se v tomto rozhodnutí zabýval situací, kdy advokát podal trestní oznámení na svého klienta poté, co se na něj klient obrátil s žádostí o náhradu škody, která měla vzniknout v souvislosti s poskytováním právních služeb. Nejvyšší správní soud uvedl, že zákon klade na advokáty vyšší požadavky než na ostatní osoby, a proto s požadavky čestného a svědomitého jednání a nesnižování důstojnosti advokátního stavu není slučitelný postup, kdy na osobu, která se obrátila na advokáta s tvrzeným nárokem na náhradu škody za jím poskytnuté právní služby, podá tento advokát trestní oznámení.

⁴⁶⁰ § 21 odst. 2 ZA.

⁴⁶¹ Kárná rozhodnutí ČAK č. 16/2002, č. 10/2003 pojednávají o tom, že advokát není oprávněn poskytovat informace OČTŘ, které se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb, nebyl-li zproštěn mlčenlivosti: „*podá-li advokátův klient trestní oznámení na jiného, byl bývalého klienta tohoto advokáta, je advokát vázán povinností mlčenlivosti, a není proto oprávněn orgánům činným v trestním řízení podávat jakékoli informace o skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb.*“ CÍSAŘOVÁ D., SOVOVÁ, O. *Povinnost mlčenlivosti příslušníka regulované profese a odpovědnost za její porušení*. In: BOHÁČ, R. *Pocta prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. K 70. narozeninám*. Praha: Leges, 2009, s. 75–76.

získal v souvislosti s poskytováním právních služeb, aniž by byl zproštěn mlčenlivosti, se tím vystavuje nebezpečí postihu za kárné provinění. K tomu je však potřeba dodat, že porušení advokátního tajemství se vždy posuzuje s ohledem na okolnosti, za jakých k němu došlo. Samotné podání trestního oznámení advokátem na bývalého klienta totiž ještě nezakládá odpovědnost za kárné provinění.⁴⁶² V trestním řízení nelze užít jako důkaz poznatky získané porušením ustanovení týkající se povinnosti mlčenlivosti.⁴⁶³ Legitimním prolomením mlčenlivosti je případ, kdy dojde k obvinění advokáta. V takové situaci po něm nelze povinnost mlčenlivosti požadovat. Povinnost mlčenlivosti nesmí být na újmu práva na obhajobu, které vyplývá z čl. 40 odst. 3 LZPS.⁴⁶⁴ Povinnou mlčenlivost nelze po advokátovi žádat v případě konfliktu s klientem (či jeho právním nástupcem), v takovém případě není advokát vázán mlčenlivostí v nezbytném rozsahu pro účely před soudem a jiným orgánem podle ustanovení § 21 odst. 4 ZA.⁴⁶⁵

⁴⁶² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 4 Ads 10/2010: „*Pokud tedy advokát podá vůči klientovi trestní oznámení v rámci obrany proti jeho nepravdivému a difamujícímu tvrzení, ačkoliv ještě nevyčerpal jiné zákonné prostředky, není možné z toho vyvozovat naplnění skutkové podstaty kárného provinění. V podání trestního oznámení na klienta, jenž je motivováno zmíněnými důvody, pak nelze spatřovat ani snižování důstojnosti či vážnosti advokátního stavu, neboť naopak úsilí o nápravu profesní pověsti, byť je tímto způsobem vyvíjeno zřejmě marně, se zaměřuje na obnovu důvěry v profesní schopnosti daného advokáta, což sebou nese i posílení důvěry v samotnou advokacii.*“

⁴⁶³ KOVÁŘOVÁ, D. a kol. *Zákon o advokacii a stavovské předpisy*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 317–350.

⁴⁶⁴ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 3 Tdo 947/2013 a náleží Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. II ÚS 4071/19.

⁴⁶⁵ Nejvyšší správní soud k došel závěru, že advokát sice může prolomit mlčenlivost v případě sporu – vážného narušení důvěry mezi advokátem a jeho klientem, zvláště poté, co klient podá na advokáta trestní oznámení, rozhodl však, že v případě odložení trestního oznámení podaného klientem na advokáta nelze považovat za obranu, pokud advokát podá (nové) trestní oznámení na svého klienta, srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2012, sp. zn. 6 Ads 30/2012.

10. Srovnání české a slovenské úpravy oznamování trestných činů

Povinnost přijímat trestní oznámení a postup následující po přijetí oznámení či jiného podnětu je upraven v zákoně č. 301/2005 Z. z., trestnom poriadku (TrP). Slovenský trestní řád vychází ze zákona č. 141/1961 Zb., o trestnom konaní súdnom, který byl době svého přijetí společným kodexem pro český a slovenský trestní proces.

V současném slovenském trestním řádu je přijetí trestního oznámení upraveno ve druhé části pojednávající o předsoudním stadiu trestního řízení (§ 199–199 TrP), podle slovenské úpravy se trestní oznámení podává prokurátorovi⁴⁶⁶ či policistovi. Podle § 10 TrP jsou OČTŘ prokurátor a policista.⁴⁶⁷

Slovenská úprava povinnosti přijímat trestní oznámení a trestněprávně relevantní podněty je jinak obdobná. Slovenské OČTŘ jsou povinny přijímat podněty a oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Slovenská úprava postupu OČTŘ po přijetí trestního oznámení vykazuje některé odlišnosti. Podle slovenské úpravy má prokurátor či policista při opodstatněném trestním oznámení zahájit trestní stíhání,⁴⁶⁸ jinak věc odevzdá příslušnému orgánu k projednání přestupku či jiného správního deliktu;⁴⁶⁹ odevzdá jinému orgánu k disciplinárnímu řízení; věc odloží, pokud je trestní stíhání nepřijatelné, anebo zanikla trestnost činu; věc odmítne (založení neopodstatněného oznámení). Prokurátor či policista může odložit věc, pokud je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem dle § 215 odst. 2 TrP.⁴⁷⁰ Usnesení ohledně vyřízení trestního oznámení dle § 197 odst. 1, 2 TrP se doručuje oznamovateli trestného činu a poškozenému; oznamovatel a poškozený mohou proti usnesení podat stížnost, policista je povinen usnesení doručit prokurátorovi do 48 hodin.⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Na Slovensku přetrvávala prokuratura jako soustava státních orgánů reprezentující veřejnou žalobu – určená k ochraně zájmu fyzických a právnických osob a státu. V ČR byla prokuratura k 1. 1. 1994 nahrazena soustavou státních zastupitelství poté, co vstoupil v účinnost zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

⁴⁶⁷ Podle slovenského trestního řádu není orgánem činným v trestním řízení soud, který má rozhodnout spor mezi veřejným žalobcem reprezentovaným prokurátorem a obžalovaným a jeho obhájcem. Policistou je pověřen příslušník Policejního sboru SR, dále např. pověřen příslušník slovenské vojenské policie, železniční policie, sboru vězeňské a justiční stráže, celních orgánů a velitel námořní lodě, srov. MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 87–90.

⁴⁶⁸ § 197 TrP.

⁴⁶⁹ Srov. postoupení, respektive odevzdání věci příslušnému orgánu dle § 159a TrŘ.

⁴⁷⁰ Pokud je trest, ke kterému může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který byl obviněnému pro jiný trestný čin pravomocně uložen, anebo bylo o skutku již pravomocně rozhodnuto disciplinárně, kárně jiným orgánem, soudem cizího státu či orgánem příslušným k rozhodnutí o přestupku, jinému správnímu deliktu, a toto rozhodnutí lze považovat za dostatečné.

⁴⁷¹ § 197 odst. 3 TrP.

Trestní oznámení má splňovat náležitosti podání, trestný poriadok obsahuje úpravu podání v § 62. Tato úprava je téměř identická⁴⁷² s úpravou podání dle § 59 TrŘ.

Povinnost oznámit a přezkazít trestný čin upravuje zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon (TZ), v ustanoveních § 340 a § 341. Zvolena byla odlišná koncepce od předchozí úpravy v zákoně č. 140/1961 Sb., kde byla povinnost přezkazít a oznámit trestný čin dle ustanovení § 167 a 168 spojena s taxativním výčtem trestných činů, kterou poté převzal český trestní zákoník. Slovenská úprava povinností oznámit trestný čin dle § 340 TZ dopadá na všechny trestně odpovědné osoby, které se hodnověrným způsobem dozví o tom, že jiný spáchal zločin s horní hranicí nejméně 10 let trestu odnětí svobody (zvláště závažný zločin), a dále některý z korupčních trestných činů dle osmé hlavy TZ.⁴⁷³ Oznámit trestný čin je třeba bezodkladně⁴⁷⁴ OČTŘ, Policejnímu sboru SR; voják jej může učinit nadřízenému či služebnímu orgánu; osoba ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody může oznámení učinit příslušníkovi sboru vězeňské a justiční stráže.

Neoznámení trestného činu je dle slovenské úpravy rovněž přečinem. Z hlediska objektivní stránky jde o pravý omisivní delikt, subjektivní stránku tvoří zavinění ve formě úmyslu. Ustanovení § 340 odst. 2 a 3 TZ obsahuje privilegované skutkové podstaty. Dle § 340 odst. 2 TZ je pachatel beztrestný, pokud nemohl oznámení učinit bez toho, aniž sebe či osobu blízkou uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy, anebo trestního stíhání.⁴⁷⁵ Rozdíly v koncepci beztrestnosti neoznámení trestného činu vyplývají z ustanovení § 340 odst. 3 TZ, vynětí duchovního z oznamovací povinnosti v souvislosti se zpovědním

⁴⁷² Podle § 62 TrP se podání posuzuje dle svého skutečného obsahu, činí se písemně, ústně do protokolu („ústně do zápisnice), telegraficky (dálnopisem), telefaxem, elektronicky s elektronicky uznávaným podpisem dle zvláštního právního předpisu, i bez takového podpisu. Pokud je podání učiněno elektronicky bez elektronicky uznávaného podpisu, je třeba ho do tří dnů potvrdit písemně či ústně do protokolu (zápisnice), jinak se k němu nepřihlíží. V případě oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (trestní oznámení) činěného ústně do protokolu (zápisnice), musí policista poučit oznamovatele o odpovědnosti za poskytnutí vědomě nepravdivých údajů a dále jej vyslechnout ohledně okolností, za kterých byl trestný čin spáchán, o osobních poměrech toho, vůči komu oznámení směřuje, o důkazech, výši škody a jiných následcích, které byly způsobeny trestným činem. V případě oznamovatele v pozici poškozeného a zmocněnce poškozeného musí být vyslechnut i o tom, jestli žádá, aby soud rozhodl o náhradě škody v trestním řízení. Výslech oznamovatele má být činěn tak, aby se získaly podklady na řízení. V případě sepsání protokolu (zápisnice) o oznámení na soudě, jej soud pošle bezodkladně prokurátorovi, srov. § 62 odst. 1–3 TrP.

⁴⁷³ Důvodová uvádí, že došlo k převzetí institutu neoznámení trestného činu z úpravy v § 168 zákona č. 140/1961 Z.z. s rozdílem, že se upustilo od taxativního okruhu trestných činů, na něž se oznamovací povinnost vztahovala, srov. Národní rada Slovenskej republiky. *Důvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z.z.* [online]. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2005 [cit. 2023-10-08].

Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=189687>

⁴⁷⁴ Obdobně jako hodnověrnost informace o tom, že byl spáchán trestný čin, má být splnění podmínky bezodkladného oznámení trestného činu posuzováno podle konkrétních okolností. Bezodkladné oznámení je oznámení trestného činu při nejbližší možné příležitosti, srov. MECNEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, L. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť.* Šamorín: Heuréka, 2014, s. 260–261.

⁴⁷⁵ Úprava je totožná s privilegovanou skutkovou podstatou dle § 368 odst. 2 TrZ.

tajemstvím je obdobné,⁴⁷⁶ nicméně slovenská úprava výjimky z oznamovací povinnosti se dále vztahuje také na osoby, které by oznámením trestného činu porušily zákonnou povinnost mlčenlivosti.⁴⁷⁷ To ovšem neznamená, že by osoby vázané povinnou mlčenlivostí neměly dle slovenské úpravy oznamovací povinnost, naopak jsou povinny trestné činy oznamovat. Trestný čin nejsou povinny oznámit pouze v případě, že by ustanovení příslušného zákona upravujícího povinnost mlčenlivosti uvádělo, že se povinná mlčenlivost vztahuje i na oznamovací povinnost.⁴⁷⁸ Ani slovenská úprava oznamovací povinnosti nestanoví formu, jakou má být oznámení učiněno. Splnit oznamovací povinnost lze tedy např. telefonickým či písemným ohlášením trestného činu, nicméně formu oznámení je třeba zvolit tak, aby byla splněna podmínka bezodkladnosti.⁴⁷⁹

Okruh trestných činů, na něž se vztahuje povinnost přezít a oznámit trestný čin, se v slovenské úpravě překrývá s okruhem trestných činů, na které dopadá oznamovací povinnost. Na základě § 341 TZ má povinnost přezít trestný čin každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje či páchá zločin, na který TZ stanoví horní hranici nejméně 10 let trestu odnětí svobody, či některý z korupčních trestných činů dle osmé hlavy TZ. Slovenská úprava uvádí i způsoby, jakými má být trestný čin přezít. Přezít lze trestný čin osobně, prostřednictvím jiné způsobilé osoby či příslušného orgánu, anebo včasným oznámením zločinu OČTŘ, Policejnímu sboru SR.⁴⁸⁰

Ustanovení § 341 odst. 2 TZ obsahuje privilegovanou skutkovou podstatu; beztrestné je nepřezít trestného činu, pokud nešlo zločin přezít bez značných těžkostí či bez toho, aniž by osoba povinná přezít trestný čin uvedla sebe či osobu blízkou v nebezpečí smrti, těžké újmy na zdraví, jiné závažné újmy či trestního stíhání. Uvedení osoby blízké v nebezpečí trestního stíhání však nezbavuje povinnosti přezít trestný čin, pokud se týká zločinu, na nějž TZ umožňuje uložit trest odnětí svobody na doživotí.⁴⁸¹ Na rozdíl od § 367 TrZ umožňuje

⁴⁷⁶ Slovenská úprava vyjímá duchovní z oznamovací povinnosti, pokud by oznámením skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, porušil zpovědní tajemství či tajemství informace, která mu byla ústně či písemně svěřena pod podmínkou mlčenlivosti jako osobě pověřené pastorační činností, srov. § 340 odst. 3 písm. a) TZ.

⁴⁷⁷ § 340 odst. 3 písm. b) TZ, porušení povinné mlčenlivosti uložené zákonem je rozvedeno ve speciálních právních předpisech.

⁴⁷⁸ Srov. MECNEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, L. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 261–262.

⁴⁷⁹ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. *Trestný zákon. Komentár. II. Zväzok*. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 1128.

⁴⁸⁰ Voják může přezít zločin včasným oznámením svému nadřízenému, služebnímu orgánu; osoba ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody může přezít zločin včasným oznámením příslušníkovi sboru vězeňské a justiční stráže, srov. § 341 odst. 1–3 TZ.

⁴⁸¹ Poslední věta ustanovení § 341 odst. 2 TZ je výjimkou z výjimky; na rozdíl od naší úpravy – poslední věty ustanovení § 367 odst. 2 TrZ, která je koncipovaná jako taxativní výčet závažných trestných činů z hlavy deváté

ustanovení § 341 odst. 4 TZ vyjmout z povinnosti překazit trestný čin osobu, která by splněním této povinnosti porušila zpovědní tajemství. To se může jevit dosti kontroverzně, protože překažení se týká nejzávažnějších trestných činů a povinnost překazit trestný čin mají i advokáti. Překažení zvláště závažného zločinu je celospolečenským zájmem, který by se měl vztahovat na co nejširší okruh osob, převážit nad zachováním zpovědního tajemství či povinné mlčenlivosti.⁴⁸²

Povinnost překazit trestný čin dle § 341 TZ se týká i trestných činů, o nichž se dozvěděla osoba vázaná povinností mlčenlivosti v souvislosti s výkonem své činnosti,⁴⁸³ vyloučen je jednočinný souběh s trestnými činy nadřování § 339 TZ a neoznámení trestného činu § 340 TZ.

a desáté TrZ, se slovenská úprava týká všech trestných činů, u kterých lze uložit výjimečný trest. Tato koncepce se jeví vhodněji, protože zohledňuje nejzávažnější trestné činy bez ohledu na to, v jaké se nachází hlavě. Taxativním výčet z poslední věty § 367 odst. 2 TrZ např. neobsahuje trestný čin vraždy § 140 TrZ.

⁴⁸² Z hlediska okruhu subjektů, které zavazuje povinnost překazit trestný čin se lze považovat naši úpravu dle § 367 TrZ za účinnější, jelikož zavazuje k povinnosti překazit trestný čin jakýmkoli myslitelným způsobem co nejširší okruh osob – tj. i duchovní při porušení zpovědního tajemství.

⁴⁸³ Srov. MECNEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, L. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitá časť*. Šamorín: Heuréka, 2014, s. 264.

Závěr

Diplomová práce je zaměřena na oznamování trestné činnosti z pohledu trestněprávního i kriminologického – viktimologického, a to včetně problémů a nedostatků, které jsou se současným stavem úpravy spojené. Jedním z cílů práce je uvedení do problematiky oznamování trestných činů – oznamovací činnosti (oznamovacích povinností, oznamovacího oprávnění a souvisejících institutů), úpravy přijímání trestních oznámení a jiných podnětů, práv a povinností oznamovatele.

Zohledněno je málo probádané téma – vztah povinné mlčenlivosti k oznamovacímu oprávnění, dobrovolné oznámení trestného činu mimo rámec oznamovací povinnosti osobou vázanou povinnou mlčenlivostí. Kontroverzní téma povinné mlčenlivosti ve vztahu k oznamovacímu oprávnění je úzce spjata s nepříliš uspokojivou koncepcí oznamovací povinnosti dle § 368 odst. 1 TrZ.

Změna koncepce tohoto ustanovení, například v podobě zavedení oznamovací povinnosti na všechny trestné činy s horní hranicí nejméně 10 let, by dopadla také na osoby vázané povinnou mlčenlivostí, které by tím pádem měly povinnost ohlašovat všechny zvlášť závažné zločiny na základě oznamovací povinnosti uložené zákonem. Právě z důvodu odlišné koncepce okruhu trestných činů, s nimiž se pojí oznamovací povinnost dle české a slovenské trestní úpravy, je užito komparace oznamovací činnosti se slovenskými trestními předpisy. Přínosem slovenské koncepce oznamovací povinnosti je komplexnější zohlednění celospolečenského zájmu na oznamování zvlášť závažné trestné činnosti (nikoliv jen taxativně vyjmenovaných závažných trestných činů) a dopad oznamovací povinnosti na osoby vázané povinnou mlčenlivostí.

Při zabývání se odlišnostmi mezi českou a slovenskou úpravou oznamovací povinností vyvstala otázka také ohledně toho, zda by okruh trestných činů, na něž dopadá oznamovací povinnost, neměl být stejný s okruhem trestných činů, u kterých je stanovena povinnost překazit trestný čin. To by znamenalo buď rozšíření taxativního výčtu dle § 368 odst. 1 TrZ o další závažné trestné činy, nebo konceptuální změnu obou ustanovení – § 367, 368 TrZ – nahrazení taxativního výčtu trestných činů, na něž se vztahuje povinnost oznámení a překažení koncepcí všech zločinů s horní hranicí 10 let, eventuálně též korupčních trestných činů. Lze připustit, že by taková úprava mohla vést k lepší přehlednosti, odrážela by celospolečenský zájem na oznamování a překažení závažných trestných činů, napomohla by ohledně oznamovací činnosti osob s povinností zachovávat mlčenlivost. Oznamovací činnosti se úzce dotýká také problematika zneužití trestního oznámení, včetně právních následků s tím

spojených. Zneužití trestního oznámení může být ukázkou přesahu trestního práva do forenzní psychologie a psychiatrie, jelikož podávání neopodstatněných podání může odrážet duševní poruchy, souviset se syndromem falešné viktimizace. Je rovněž otázkou, zda naše úprava dostatečně čelí zneužívání oznamovací činnosti. V tomto ohledu bylo odkázáno na ustanovení § 145d StGB, které trestněprávně postihuje předstírání trestného činu.⁴⁸⁴

Předložená práce se rovněž zaměřuje na souvislosti latence kriminality s oznamovací (ne)činností, včetně osvětlení příčin neoznamování trestných činů. Příčiny neoznamování trestné činnosti jsou úzce spjaté s kriminologickými a viktimologickými aspekty, pro které jsou vyčleněny dvě samostatné kapitoly. Nejčastějšími faktory, které ovlivňují oznamovací činnost, jsou: druh trestné činnosti, vztah oznamovatele k pachateli, procesní pozice oznamovatele, přístup OČTŘ k oznamovateli, průběh prvního kontaktu, předešlá zkušenost s OČTŘ. Aktuální výzvou je odhalování a čelení kybernetické kriminalitě v širším smyslu, jelikož v poslední době dochází k nárůstu a přesunu majetkové, hospodářské, mravnostní kriminality, trestné činnosti páchané na dětech, trestné činnosti spojené s nenávisťnými projevy, do internetového prostředí.⁴⁸⁵

V souvislosti s podporou oznamování trestné činnosti a snižování latence kriminality má zásadní význam předcházení sekundární viktimizaci, včasná identifikace a pomoc obětem trestných činů (odborná i laická). Oznamovací činnost je důležitým nástrojem pro zajištění bezpečnosti a předcházení trestné činnosti, je výrazem reciprocity mezi státem a jeho občany, provází ji veřejný zájem a umožňuje občanům podílet se na boji se zločinností (odhalování trestných činů, jejich pachatelů, zatímco podání obžaloby je výlučným právem a povinností státního zástupce jako veřejného žalobce, odsouzení a potrestání pachatele je úkolem nezávislých a nestranných soudů v zákonném procesu – trestním řízení).⁴⁸⁶ Pro řádné zajištění základních funkcí státu je součinnost mezi občany a státem nezbytná. Závěrem lze dodat, že oznamování trestných činů by mělo být zakotveno v kvalitní – jednoznačné,

⁴⁸⁴ Ustanovení § 145d StGB je významné z hlediska svého účelu – ochrany orgánů činných v trestním řízení, respektive orgánů přijímajících trestní oznámení před falešným oznamováním, předstíráním viktimizace. Srov. SATZGER, H., SCHMITT, B., WIDMAIER, G. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. Köln: Wolters Kluwer, 2009, s. 981–982.

⁴⁸⁵ Srov. Nejvyšší státní zastupitelství. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022* [online]. Brno: [cit. 2023-15-08]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/zprava-o-cinnosti-za-rok-2022/> V roce 2022 bylo registrováno 18554 trestných činů spáchaných v kyberprostoru, zatímco v letech 2019–2021 šlo o rozmezí 8417–9518 spáchaných trestných činů v kyberprostoru, v roce 2011 jich bylo evidováno 1502. Podle zprávy NSZ narůstá rovněž dětská kriminalita, pro níž je rovněž charakteristická vysoká latence.

⁴⁸⁶ Srov. Usnesení Ústavního soudu ze dne 19.4. 2007, sp. zn. II ÚS 349/06: „Z čl. 39 a čl. 40 odst. 1 Listiny lze dovodit charakteristický znak právního státu, podle kterého vymezení trestného činu, stíhání pachatele a jeho potrestání je věcí vztahu mezi státem a pachatelem trestného činu. Stát svými orgány rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda byl trestný čin spáchan.“

přesné, přehledné a dostatečně abstraktní právní úpravě – zohledňující celospolečenský zájem na oznamování závažné trestné činnosti, obsahující řešení kolizních situací (konflikt povinné mlčenlivosti s oznamovací činností). Stěžejní je také budování důvěry veřejnosti k institucím, která je zásadní pro ochotu ohlašovat trestnou činnost; profesionální přístup ze strany OČTŘ, dalších institucí, orgánů, pomáhajících profesí a soudních znalců k oznamovatelům a zejména k poškozeným – obětem, svědkům.

Seznam zkratek

BKB – Bílý kruh bezpečí

ČR – Česká republika

ČAK – Česká advokátní komora

DŘ, daňový řád – zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EU – Evropská unie

EÚLP, Evropská úmluva o lidských právech – sdělení č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

GIBS – Generální inspekce bezpečnostních sborů

IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci

LZPS, Listina – ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Metodika – Metodika identifikace obětí ze dne 24. 6. 2021, Policejní prezidium, Úřad služby kriminální policie a vyšetřování, Odbor obecné kriminality

Notářský řád – zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti

NSZ – Nejvyšší státní zastupitelství

OČTŘ – orgány činné v trestním řízení, orgán činný v trestním řízení

OZ, občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dítěte

Policie – Policie České republiky

POP NSZc č. 9/2019 – pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3.9. 2019 č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení, sp. zn. 1 SL 901/2015

PPP č. 103/2013 – pokyn policejního prezidenta ze dne 28.5. 2013 č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení

PTSP – posttraumatická stresová porucha

RVPPK – Republikový výbor pro prevenci kriminality

SR – Slovenská republika

StGB – Strafgesetzbuch, trestní zákoník Spolkové republiky Německo

TrP, Trestný poriadok – zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok

TrŘ, trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

TrZ, trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

TZ, trestný zákon – zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon
Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
ÚS – Ústavní soud
ZA, Zákon o advokacii – zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
Zákon o auditorech – zákon č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně některých zákonů
Zákon o celní správě – zákon č. 17/2012 Sb., o celní správě České republiky
Zákon o GIBS – zákon č. 341/2009 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů
Zákon o elektronickém podpisu – zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a změně některých dalších zákonů
Zákon o obecní policii – zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii
Zákon o Vojenské policii – zákon č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii a o změně některých zákonů
Zákon o zvláštní ochraně svědka – zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením
ZNP, zákon o některých přestupcích – zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích
ZOTČ, zákon o obětech trestných činů – zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
ZPol, zákon o Policii ČR – zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
ZTOPO, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
ZSPOD, zákon o sociálně-právní ochraně dětí – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
ZSS, zákon o soudech a soudcích – zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů
ZSSl, zákon o sociálních službách – zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
ZSVM – zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
ZSZ, Zákon o státním zastupitelství – zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství
ZZS, zákon o zdravotních službách – zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Seznam literatury

1. Vědecké monografie a odborná literatura

BOHÁČ, R. *Pocta prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. K 70. narozeninám*. Praha: Leges, 2009, 456 s. ISBN 978-80-87212-23-3.

BORČEVSKÝ, P., BUDAYOVÁ, L., KREJČÍKOVÁ, H., SLÁMOVÁ, M., SOVIČKOVÁ, B., TIBITANZLOVÁ, A. a kol. *Aktuální otázky trestního zákonodárství s akcentem na přípravné řízení*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2020, 148 s. ISBN 978-80-7251-512-7.

BOUKALOVÁ, H., GILLERNOVÁ, I. a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Karolinum, 2020, 435 s. ISBN 978-80-246-4461-5.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 446 s. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, 158 s. ISBN 978-80-262-0582-1.

FRYŠTÁK, M. *Dokazování v přípravném řízení*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, 392 s. ISBN 978-80-210-7687-7.

FRYŠTÁK, M., KUČTA, J., PROVAZNÍK, J. a D. ČEP. *Postavení úřední osoby v trestním právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 332 s. ISBN 978-80-7552-622-9.

GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 280 s. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 587 s. ISBN 978-80-7598-554-5.

GŘIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, S. a kol. *Přípravné řízení dnes a zítra*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, 343 s. ISBN 978-80-7380-787-0.

GŘIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, 122 s. ISBN 80-246-1107-4.

HERCZEG, J. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, 288 s. ISBN 978-80-87576-50-2.

HERETIK, A. *Extrémna agresia I., Forenzná psychológia vraždy*. Nové Zámky: Psychoprof, 1999, 270 s. ISBN 80-968083-3-8.

- JELÍNEK, J. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, 548 s. ISBN 978-80-7502-444-2.
- JELÍNEK, J., GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 251 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, 1040 s. ISBN 978-80-7502-576-0.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, 944 s. ISBN 978-80-7502-550-0.
- JELÍNEK, J. a kol. *Ústavněprávní limity trestního práva: k odkazu Jiřího Herczega*. Praha: Leges, 2019, 198 s. ISBN 978-80-7502-349-0.
- JELÍNEK, J. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu*, Praha: Leges, 2016, 224 s. ISBN 978-80-7502-155-7.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
- MECNEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, L. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitá část*. Šamorín: Heuréka, 2014, 389 s. ISBN 978-80-89122-96-7.
- MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, 340 s. ISBN 978-80-7502-387-2.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. vydání. Praha: Aspi, 2004, 451 s. ISBN 80-7357-026-2.
- RÚŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.
- SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*, 2. aktualizované vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 132 s. ISBN 978-80-87472-76-7.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUCHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1009 s. ISBN 978-80-7400-496-4.
- TĚŠINOVÁ, J., DOLEŽAL, T., POLICAR, R. *Medicínské právo*. Praha: C.H. Beck, 2011, 414 s. ISBN 80-7400-050-8.
- VANDUCHOVÁ M., GRIVNA, T. a kol. *Rekodifikace trestního práva soukromého*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-871-46-13-2.

VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, 168 s. ISBN 978-80-247-4849-8.

ŠČERBA, F. *Kriminologické dny 2018*. 2. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 519 s. ISBN 978-80-88266-24-2.

2. Komentáře:

DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. *Trestní zákoník*. Komentář. II. Díl § 233 až 421. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1490 s. ISBN 978-80-7478-790-4.

DURDÍK, T., ČÍRTKOVÁ, L., HÁKOVÁ, D., VITOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 456 s. ISBN 978-80-7598-109-7.

FENYK J., HAVLÍK T., RŮŽIČKA, M. *Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu řádu 1918-2004*. Vydání druhé. Praha: C.H. Beck, 2004, 1159 s. ISBN 80-7179-880-0.

FENYK, J., HÁJEK, R., STRÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád, průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. 1. díl. Praha: Linde Praha, 2010, 1317 s. ISBN 978-80-7201-802-4.

GŘIVNA T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 771 s. ISBN 978-80-7400-793-4.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, 1424 s. ISBN 978-80-7502-637-8.

KOVÁŘOVÁ, D. a kol. *Zákon o advokacii a stavovské předpisy*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 992 s. ISBN 978-80-7552-631-1.

LATA, J., PAVLÍK, J., ZEZULOVÁ, J. *Zákon o státním zastupitelství*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 484 s. ISBN 978-80-7598-800-3.

LICHNOVSKÝ, O., ONDRÝSEK, R., NOVÁKOVÁ, P., KOSTOLANSKÁ, E., ROZEHNAL, T. *Daňový řád*. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021, 1062 s. ISBN 978-80-7400-838-2.

MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, 1302 s. ISBN 80-8078-085-4.

ROGALEWICZOVÁ, R. CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2018, 756 s. ISBN 978-80-7400-713-2.

SATZGER, H., SCHMITT, B., WIDMAIER, G. *Strafgesetzbuch*. Kommentar. Köln: Wolters Kluwer, 2009, 2501 s., ISBN 978-3-452-26852-5.

STRAKOŠ, J. *Zákon o některých přestupcích*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 280 s. ISBN 978-80-7598-521-7.

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol. *Trestný zákon*. Komentář. II. Zvázok. Praha: Wolters Kluwer, 2022, 1506 s. ISBN 978-80-7676-534-4.

STRÍŽ, I., POLÁK, P., FENYK, J., HÁJEK, R. *Trestní zákoník a trestní řád*. 2. díl trestní řád. Praha: Linde, 2010, 1196 s. ISBN 978-80-7201-803-1.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 156*. Komentář, 7. vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, 1898 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL P. a kol. *Trestní řád II. § 157–314*. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 1899–3730 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník*. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2020, 1642 s. ISBN 978-80-7400-807-8.

ŠTEINBACH, M., ŠLESINGER, R., ZIMMERMANN, M., BÍLEK, M., HLAVÁČOVÁ, K. *Zákon o Policii České republiky*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 300 s. ISBN 978-80-7598-194-3.

3. Seznam odborných článků a příspěvků ve sbornících:

Čísla Bílého kruhu bezpečí. Osobní prvkontakty v 1. pololetí 2022 z hlediska latence u 12 vybraných trestných činů. 729 prvkontaktů. *Zpravodaj BKB* roč. 31 (2022), č. 3 ISBN 977-12-1382-800-2.

ČÍRTKOVÁ, L. Principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Zpravodaj BKB*, roč. 27 (2018), č. 4 ISBN 977-12-1382-800-2.

ČÍRTKOVÁ, L. Viktimizace trestným činem zdaleka nekončí. Zvláště zranitelné oběti v průzkumu Bílého kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 29 (2020), č. 4 ISBN 977-12-1382-800-2.

ČÍRTKOVÁ, L. Ztráta kontroly nad svým osudem – poznámky k latentním obětem v Bílém kruhu bezpečí. *Zpravodaj BKB*, roč. 31 (2022). č. 4 ISBN 977-12-1382-800-2.

GŘIVNA, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, roč. 4 (2005), č. 12 ISBN 977-12-1353-100-1.

JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, roč. 2015, č. 11 ISSN 1210-6348.

KLOUBEK, M. Jak oznamovat bagatelní kriminalitu. *Zpravodaj BKB*, roč. 25 (2016), č. 1 ISBN 977-12-1382-800-2.

KLOUČEK, J. O vyřízení trestního oznámení bez zahájení úkonů trestního řízení, *Trestněprávní revue*, roč. 10 (2011), č. 2 ISBN 977-12-1353-100-1.

LATA, J. Nevylučuji podání trestního oznámení! Aneb o posuzování tzv. trestních oznámení dle jejich obsahu. *Trestněprávní revue*, roč. 10 (2011), č. 10 ISBN 977-12-1353-100-1.

MACHUTA, J., MACHKOVÁ, A. Křivé obvinění v kriminalistické praxi. *Zpravodaj BKB*, roč. 26 (2017), č. 3 ISBN 977-12-1382-800-2.

MAREŠOVÁ, A., SCHEINOST, M. Trendy kriminality v roce 2000. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. *Sociologický časopis* roč. 37 (2001), č. 1 ISSN 0038-0288.

PŮRY, F. Poznámky k oznamování trestné činnosti státními orgány, právníky a fyzickými osobami. *Trestněprávní revue*, roč. 12 (2013), č. 7-8 ISBN 977-12-1353-100-1.

TREIBEL, A., DÖLLIG, D., HERMANN, D. Determinanten des Anzeigeverhaltens nach Straften gegen die sexuelle Selbstbestimmung. *Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie*, roč. 11 (2017), č. 4 ISSN 1862-7072.

VÁLKOVÁ, J. K problematice výzkumu obětí trestného činu v České republice. *Trestní právo*, roč. 3 (1998), č. 9 ISBN 977-12-1128-600-2.

VÁLKOVÁ, J. Výzkum obětí trestného činu v České republice. *Trestní právo*, roč. 3 (1998), č.1 ISBN 977-12-1128-600-2.

Ze zahraničí: opakovaná viktimizace. *Zpravodaj BKB*, roč. 9 (2000), č. 4 ISBN 977-12-1382-800-2.

4. Elektronické zdroje:

KUČERA, M. Přiznání a odebrání postavení poškozeného v trestním řízení. *EPRAVO.CZ* [online]. Praha 2016 [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/priznani-a-odebrani-postaveni-poskozeneho-v-trestnim-rizeni-100513.html>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území ČR za rok 2021* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2022 [cit. 2023-09-05] Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie prevence kriminality v České republice 2022-2027* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2022.

[cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Národná rada Slovenskej republiky. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005* [online]. Bratislava: 2005. [cit. 2023-10-08].

Dostupné z:

<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=189687>

Justice.cz. *Návrh nového trestního řádu ke dni 14.10. 2022* [online]. 2022 [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace>

Nejvyšší státní zastupitelství. *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022* [online]. Brno: Nejvyšší státní zastupitelství, 2023. [cit. 2023-15-08]. Dostupné z:

<https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/zprava-o-cinnosti-za-rok-2022/>

Policie České republiky. *Oznámení trestného činu* [online]. nedat. [cit. 2023-28-02].

Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/oznameni-trestneho-cinu.aspx>

Policie České republiky. *Prohlášení o dopadu trestného činu na oběť* [online].

[cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pravo-na-prohlaseni-o-dopadu-trestneho-cinu.aspx>

Policie České republiky. *Zpráva služby kriminální policie a vyšetřování za rok 2022* [online]. [cit. 2023-19-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zprava-sluzby-kriminalni-policie-a-vysetrovani-2022.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. *Policejní prezidium, Úřad služby kriminální policie a vyšetřování, Odbor obecné kriminality. Metodika identifikace obětí trestných činů ze dne 24.6. 2021* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2023. [cit. 2023-10-06]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/priloha-k-bodu-3-metodika-identifikace-obeti-trestneho-cinu-rvppk-24-6-2021-pdf.aspx>

SEIFERT, F. Podání vysvětlení – Nástroj (ne)spravedlivého procesu?. *Bulletin advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 2018. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/podani-vysvetleni-nastroj-nespravedliveho-trestniho-procesu>.

Státní zastupitelství. *Vše o trestním řízení, stadia trestního řízení* [online]. [cit. 2023-28-062]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/stadia-trestniho-rizeni/>

Dejure.org. *Strafgesetzbuch* [online]. [cit. 2023-19-08]. Dostupné z: <https://dejure.org/gesetze/StGB/>

STRŘÍTESKÝ, M. Zamyšlení nad oznamovací povinností psychologů jako pracovníků v pomáhajících profesích. *E-psychologie*, roč.11(2017), č. 4, 30-39 s. [online]. [cit. 2023-25-06]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/stritesky.pdf>

TOMEŠOVÁ, J. Ohrožené dítě a oznamovací povinnost. *Právní prostor*, roč. 2021. [online]. [cit. 2023-18-06]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/ohrozene-dite-oznamovaci-povinnost>

5. Seznam ostatních zdrojů:

KOŠECKÁ, D. a kol. *Monitoring latentnej a viktimologickej situácie na Slovensku: Výsledky celoštátneho výskumu obetí kriminality*. Bratislava: Wolter Kluwer, 2017, 322 s. ISBN 978-80-8168-709-9.

ROUBALOVÁ, M. a kol. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 190 s. ISBN 978-80-7338-174-5.

VÁLKOVÁ, H. *Výzkum obětí trestného činu v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, 149 s.

VEČERKA, K, HOLAS, J., TOMÁŠEK J. a kol. *Občané o kriminalitě a prevenci. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 126 s. ISBN 978-80-7338-057-1.

6. Seznam použitých právních předpisů:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 251/2016 Sb., zákon o některých přestupcích.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

7. Výkladová stanoviska, interní předpisy:

Odůvodnění pokynu obecné povahy Nejvyššího státního zástupce ze dne 3. 9. 2019 č. 9/2019, sp. zn. 1 SL 901/2015. Nejvyšší státní zastupitelství, poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb. Č.j.: 1 SIN 28/2023 – 6 na základě žádosti ze dne 28. 2. 2023.

Pokyn policejního prezidenta ze dne 28. 5. 2013 č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení. Policie České republiky, poskytnutí informace dle zákona č. 106/1999 Sb. Č.j.: PPR-22216/ČJ-2023-990810 na základě žádosti ze dne 25. 4. 2023.

Verejnaobzaloba.cz. *Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3.9. 2019 č. 9/2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení, sp. zn. 1 SL 901/2015.* [online] [cit. 2023-28-02]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/pokyny-obecne-povahy/>

Verejnaobzaloba.cz. *Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 19.8. 2003, sp. zn. SL 736/2003* [online]. [cit. 2023-10-03]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/vykladova-stanoviska/stanoviska-z-trestniho-prava-procesniho/>

Verejnazaloba.cz. *Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 2. 2. 2012, sp. zn. I SL 713/2011* [online]. [cit. 2023-10-03]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/vykladova-stanoviska/stanoviska-z-trestniho-prava-procesniho/>

Seznam judikatury:

Ústavní soud

8. Nálezy Ústavního soudu:

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 31/96.
Nález Ústavního soudu 23. 4. 1998, sp. zn. IV ÚS 463/97.
Nález Ústavního soudu ze dne 5. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 44/03.
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2006, sp. zn. II ÚS 297/04.
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2006, sp. zn. I ÚS 321/06.
Nález Ústavního soudu ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. I ÚS 3038/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2009, sp. zn. II ÚS 2894/08.
Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. II ÚS 1098/10.
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2010, sp. zn. III ÚS 1868/10.
Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. I ÚS 4642/12.
Nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2012, sp. zn. III ÚS 3432/11.
Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I ÚS 1565/14.
Nález Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. II ÚS 2050/14.
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2015 sp. zn. IV ÚS 779/15.
Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. III ÚS 1017/2015.
Nález Ústavního soudu ze dne 17. 4. 2018, sp. zn. I ÚS 447/18.
Nález Ústavního soudu ze dne 3. 9. 2019, sp. zn. III ÚS 2012/18.
Nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2019, sp. zn. II ÚS 2077/17.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. II ÚS 4071/19.
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2020, sp. zn. IV ÚS 1559/20.
Nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2022, sp. zn. III ÚS 808/22.

9. Usnesení Ústavního soudu

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1997, sp. zn. II ÚS 361/96.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 3. 2007, sp. zn. III ÚS 921/06.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2007, sp. zn. II ÚS 349/06.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2008, sp. zn. III ÚS 221/08.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 9. 2009, sp. zn. IV ÚS 1921/09.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 10. 2013, sp. zn. I ÚS 2886/13.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1215/2020.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2021, sp. zn. III ÚS 1315/20.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 5. 2021, sp. zn. I. ÚS 3363/20.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 5. 2022, sp. zn. II ÚS 3402/21.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2022, sp. zn. IV ÚS 1703/22.

Nejvyšší soud

10. Rozsudky Nejvyššího soudu

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 1962, sp. zn. 7 To 010/62.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 1976, sp. zn. 11 To 34/76.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 1981, sp. zn. 6 TZ 12/81.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1987, sp. zn. 1 Tz 46/86.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 1990, sp. zn. Tzv 28/90.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. 7 Tz 133/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 15 Tdo 574/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2007, sp. zn. 7 Tdo 1577/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2007, sp. zn. 21 Cdo 560/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 1. 2007, sp. zn. 3 Tdo 1395/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. sp. zn. 21 Cdo 360/2006.

11. Usnesení Nejvyššího soudu:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1335/2006.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 3 Tdo 1260/2008.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 476/2009.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2010, sp. zn. 7 Tdo 926/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 521/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 7. 2012, sp. zn. 8 Tdo 749/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 10. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1116/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 1. 2016, sp. zn. 7 Tdo 1275/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 8 Tdo 1165/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2020, sp. zn. 7 Tdo 669/2020.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2021, sp. zn. 3 Tdo 941/2021.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2021, sp. zn. 8 Tdo 447/2021.

12. Stanoviska Nejvyššího soudu:

Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 1967, sp. zn. Pls 3/67.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. Tpjn 300/2019.

13. Nejvyšší správní soud:

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 10. 2010, sp. zn. 4 Ads 10/2010.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2012, sp. zn. 6 Ads 30/2012.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. NSS 6 Ads 265/2014-30.

14. Vrchní soud:

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. 8 To 5/94.

15. Kárná rozhodnutí České advokátní komory:

Kárná rozhodnutí ČAK č. 16/2002, č. 10/2003.

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků

Obrázek 1 Stadia trestního řízení	11
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1 Registrované skutky v České republice od roku 2016	90
--	----

Seznam grafů

Graf 1 Poměr oznámených a registrovaných trestných činů u vybrané trestné činnosti.....	92
---	----

Oznamování trestných činů a jeho kriminologický význam

Abstrakt

Diplomová práce je rozdělena do deseti kapitol. První kapitola se zabývá oznamovací činností fyzických osob, právnických osob, státních orgánů, a s tím spojenou oznamovací povinností, oznamovacím oprávněním. Druhá kapitola zohledňuje význam oznamování trestné činnosti pro zahájení trestního řízení, základní zásady, které mají dopad na postup OČTŘ po přijetí trestního oznámení a trestněprávně relevantního podnětu. Třetí kapitola pojednává o povinnosti přijímat trestněprávně relevantní podněty a oznámení, o úkonech OČTŘ, které následují po přijetí oznámení a zahájení trestního řízení. Čtvrtá kapitola obsahuje nejvýznamnější instituty, jejichž prostřednictvím se OČTŘ dozvídají o skutečnostech důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Do podkapitol jsou rovněž zařazena anonymní podání, zneužití trestního oznámení, respektive oznamovací činnosti, soukromá a subsidiární žaloba – institut objevující se v některých kontinentálních trestních předpisech a diskutovaný ohledně znovuzavedení ve starším věcném záměru návrhu nového trestního řádu.

V souvislosti s oznamováním trestné činnosti je vyčleněna podkapitola pro právo na účinné vyšetřování, které má ústavní přesah, zároveň se k němu váže několik judikátů Ústavního soudu souvisejících s tématem práce. Pátá kapitola uvádí trestné činy, kterých se lze dopustit v souvislosti se zneužitím institutu trestního oznámení a další trestné činy jinak související s tématem oznamovací činnosti. Šestá kapitola pojednává o osobách, které jsou nejčastěji oznamovateli trestné činnosti a zpravidla mají po zahájení trestního řízení některou z procesních pozic (a z ní vyplývající práva a povinnosti). Sedmá kapitola se věnuje viktimologickým aspektům; viktimologické téma může osvětlit chování oběti během viktimizace i po ní, vyšší latenci určitých druhů trestné činnosti, příčinu neoznamování trestné činnosti, sníženou ochotu oznamovat trestnou činnost.

Osmá kapitola se zabývá oznamováním trestných činů z kriminologického pohledu – neoznámením trestného činu jako příčinou latence, rozvedeny jsou psychologické příčiny vedoucí k neoznamování trestné činnosti. Poslední podkapitola je zamyšlením nad možností revize oznamovací povinnosti fyzických a právnických osob dle režimu § 368 TrZ. Devátá kapitola zahrnuje problematiku povinné mlčenlivosti s ohledem na oznamovací činnost. Je zde poukázáno na kontroverze v souvislosti s konfliktem povinné mlčenlivosti a oznamování trestné činnosti mimo rámec oznamovací povinnosti. Desátá kapitola porovnává českou a slovenskou úpravu oznamovací činnosti, zejména s ohledem na oznamovací povinnost.

Klíčová slova: oznamování trestných činů, latentní kriminalita, viktimologie, neoznámení trestného činu

Crime reporting and its criminological significance

Abstract

The diploma thesis is divided into ten chapters, the first chapter deals with the reporting actions of natural persons, legal persons, public authorities and the related reporting obligation, the reporting authorization. The second chapter considers the importance of reporting criminal activity for the initiation of criminal proceedings, the basic principles that have an impact on the procedure of the prosecuting authorities after receiving a criminal notification and a criminally relevant complaint. The third chapter deals with the obligation to receive criminally relevant complaints and notifications, the actions of law enforcement authorities following the receipt of a complaint and the initiation of criminal proceedings. The fourth chapter provides the description of the most important legal institutes through which law enforcement authorities learn about facts reasonably indicating that a crime has been committed. The subchapters also include anonymous submissions, abuse of criminal reporting, private and subsidiary action – an institute appearing in some continental criminal Codes and discussed for reintroduction in the older substantive intention of the draft of the new Criminal Procedure Code.

In relation to the reporting of criminal activities, a sub-chapter is allocated for the right to effective investigation, which has a constitutional overlap, as the Constitutional Court has issued a several judgments related to the topic of this thesis. The fifth chapter lists offenses that can be committed in connection with the abuse of the institute of criminal notification and other offenses otherwise related to the topic of notification process. The sixth chapter deals with persons who are most often the reporters of crime and usually have some of the procedural positions (and the rights and obligations arising therefrom) after the initiation of criminal proceedings. The seventh chapter deals with victimological aspects; victimology can explain the victim's behaviour during and after victimisation, the higher latency of certain types of crime, the reason for not reporting crime, and the reduced willingness to report crime.

The eighth chapter deals with crime reporting from a criminological perspective – non-reporting of crime as a cause of latency, psychological causes leading to non-reporting of crime are discussed; the last subchapter is a reflection on the possibility of revising the reporting obligation of natural and legal persons under the regime of § 368 of the Czech Criminal Code. Chapter 9 addresses the issue of mandatory confidentiality with regard to crime reporting. It highlights the controversies surrounding the conflict between the obligation of confidentiality and the reporting of criminal activities outside the scope of the reporting obligation. Chapter 10 compares the Czech and Slovak criminal regulation of crime reporting, in particular with regard to the reporting obligation.

Key words: crime reporting, latent criminality, victimology, failure to report a crime